T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

UYGUR DİASPORASINDA TOPLUMSAL UYUM VE DİN: NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Yüksek Lisans Tezi

RABİA İŞAN ULUYOL

İSTANBUL, 2024

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DAL

UYGUR DİASPORASINDA TOPLUMSAL UYUM VE DİN: NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Yüksek Lisans Tezi

RABİA İŞAN ULUYOL

Tez Savunma Jürisi

1.Tez Danışmanı: Doç.Dr. H.Şule Albayrak
2.Üye: Doç.Dr. Fatih Varol
3.Üye: Dr. Öğretim Üyesi Nesrin Ünlü

İSTANBUL, 2024

ÖZ

Doğu Türkistan'da yaşayan Uygur Türkleri, uzun yıllardır Çin hükümetinin baskı politikalarına maruz kalmaktadır. Çin'in Doğu Türkistan'da yürüttüğü baskılar, insan hakları ihlalleri, kültürel asimilasyon, zorla çalıştırma ve teknolojik gözetim gibi birçok ciddi sorunu içermektedir. Tüm bu dini, sosyal ve kültürel baskı politikaları sonucunda Uygur Türkleri elinden gelen imkanları kullanarak dünyanın dört bir yanına göç etmiş durumdadır. Günümüzde Türkiye başta olmak üzere, ABD, Kanada, Orta Asya, Suudi Arabistan, Japonya, Avusturalya, İngiltere ve AB ülkelerinde Uygur diasporası varlığını sürdürmektedir. Uygur diasporasının, sayıca en çok ve en etkin faaliyetlerini sürdürdüğü yer Türkiye'dir. Bu çalışma, 2010 senesinden sonra Türkiye'ye göç eden, hâlihazırda İstanbul'da ikamet eden Uygur Türklerinin toplumsal uyum sürecini ve bu süreçte dinin rolünü anlamayı amaçlamıştır. Bu bağlamda çalışma, göçten önce, göç süreci ve göç sonrasında dinin Uygur Toplumundaki yerini nitel bir araştırma ile İstanbul'da ikamet eden 20 Uygur Türküyle yapılan yarı yapılandırılmış mülakatların analiziyle ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uygur Diasporası, Doğu Türkistan, Göç, Toplumsal Uyum, Din ve Dindarlık

ABSTRACT

The Uyghur Turks living in East Turkistan have been subjected to the oppressive policies of the Chinese government for centuries. The pressures exerted by China in East Turkistan include human rights violations, cultural assimilation, forced labor, and technological surveillance, among other serious issues. As a result of all these religious, social, and cultural oppression, the Uyghur Turks have migrated to various parts of the world using all possible means. Today, the Uyghur diaspora maintains its presence in countries such as the USA, Canada, Central Asia, Saudi Arabia, Japan, Australia, the UK, and EU countries. Turkey is one of the places where the Uyghur diaspora is most numerous and conducts the most visible diaspora activities. This study aims to understand the social adaptation and the role of religion in adaptation process of Uyghur Turks residing in Istanbul who migrated to Turkey after 2010. In this context, the study reveals the place of religion in the Uyghur Society before migration, during the migration process and after migration, through a qualitative research and analysis of semi-structured interviews with 20 Uyghur Turks in Istanbul.

Keywords: Uyghur diaspora, East Turkestan, Migration, Social Integration, Religion and Religiosity

ÖNSÖZ

Her şeyden önce bu yolculuğun her aşamasında bana fikir ve rehberliğiyle ışık tutan, maddi manevi yanımda olan ve teşvikleriyle pek çok güçlüğün üstesinden gelmemi sağlayan kıymetli danışman hocam Doç. Dr. H. Şule Albayrak'a teşekkürlerimi sunuyorum. Tez savunma jürimde yer alan Doç. Dr. Fatih Varol ve Dr. Öğretim Üyesi Nesrin Ünlü hocalarıma değerli yorumları ve tavsiyeleri için şükranlarımı sunuyorum.

En kıymetlisi, varlığıyla, sevgisiyle ve tüm desteğiyle hayatıma anlam katan kıymetli eşim Yalkun Uluyol'a, bu yolda beni yalnız bırakmayan arkadaşlarıma ve görüşmeyi kabul eden katılımcılara içten teşekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ ... **3**
ABSTRACT ... **4**
ÖNSÖZ ... **5**
1. BÖLÜM: GİRİŞ ... **9**
1.1 Araştırmanın Konusu ve Araştırma Sorusu ... *9*
1.2 Araştırmanın Amacı ... *10*
1.3 Literatür Değerlendirmesi ... *11*
1.4.Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları ... *12*
1.4 Araştırmanın Önemi ... *13*
1.5 Araştırmanın Yöntem ve Teknikleri ... *14*
2. BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE SÜREÇ ... **15**
2.1 Göç ve Göçmenlik ... *15*
2.2 Diaspora ... 19
2.3 Uygur Türklerinin Türkiye'ye Göçleri ... 22
2.4 Türkiye'de Uygur Diasporası ... *24*
3. BÖLÜM: TOPLUMSAL UYUM VE DİN ... **27**
3.1 Toplumsal Uyum ... *27*
3.2 Toplumsal Uyum Sürecinde Din ... *28*
4. BÖLÜM: TÜRKİYE'DEKİ UYGUR DİASPORASINDA UYUM SÜRECİ VE DİN ... **30**
4.1. Saha Araştırmasının Gerçekleşme Süreci ... *30*
4.2. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri ... *31*
4.3. Türkiye'ye Göç Etme Süreci ... *35*
4.3.1. Türkiye'ye Göç Etmeden Önceki Hayatı ... 35
4.3.2. Pasaport Alma Süreci ... 39
4.3.3. Türkiye'yi Tercih Etme Nedenleri ... 43
4.4. Türkiye'ye Uyum Süreci ... *49*
4.4.1. Uyum süresinde karşılaşılan zorluklar ... 49

4.4.2. Uyum Sürecini Kolaylaştıran Unsurlar 55

4.5.Katılımcıların Türkiye'deki Hayatına Dair Tecrübeleri ve Görüşleri 59

4.5.1. Türkiye Sistemine Dair Tecrübeleri ve Görüşleri 60

4.5.2. Türk Toplumuyla İlgili Tecrübeler 64

4.5.3. Uygur Diasporasıyla İlgili Yaklaşımlar 71

4.6. Uygur Diasporasının Din Anlayışı ve Göçün Din Anlayışına Etkisi 74

4.6.1. Din ve Dindarlık Tanımlamaları 75

4.6.3. Göçten Öncesi ve Sonrası Din Algısı 77

4.7.Uygur Diasporasının Beklentileri 80

4.7.1. Türkiye ve Türk Toplumundan Bekledikleri 80

4.7.2. Gelecek Beklentileri 81

SONUÇ 82

KAYNAKÇA 86

EKLER 97

EK-1: Mülakat Formu 97

EK-2: TABLOLAR 101

Tablo 1: Katılımcıların Sosyo-Demografik Bilgileri 101

Tablo 2: Temalar, Kategoriler ve Kodlar 103

Tablo 3: Mülakat Tarihleri, Yerleri ve Sürelerine İlişkin Bilgiler 106

KISALTMALAR

c. Cilt

çev. Çeviren

ÇHC Çin Halk Cumhuriyeti

ÇKP. Çin Komünist Partisi

ed. Editör

IOM International Organization for Migration (Uluslararası Göç Örgütü)

s. Sayfa

STK Sivil Toplum Kuruluşları

vd. Ve diğerleri

vb. Ve benzeri

YÖS Yabancı Öğrenci Sınavı

YTB Yurtdışı Türkleri ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

yy. Yüzyıl

1. BÖLÜM: GİRİŞ

Göç, en basit anlamıyla insanların yaşadıkları yerden başka bir yere taşınma sürecidir ve sosyolojik açıdan birçok boyutu olan karmaşık bir süreçtir. Göç, ekonomik, sosyal, politik ve kültürel dinamiklerin bir araya geldiği bir olgudur ve bireyler ile toplumlar üzerinde derin etkiler yaratır. İnsanlar ekonomik, sosyal, politik ve çevresel nedenlerden ötürü gönüllü veya zorunlu olarak göç ederler. Göç süreci; karar verme, hazırlık yapma, yer değiştirme ve yeni topluma uyum sağlama gibi aşamalardan oluşmaktadır.

Diaspora ise sosyolojik açıdan, belirli bir etnik, dini veya ulusal grubun, anavatanından farklı bir coğrafyada yaşayan üyelerini ifade eder. Diaspora toplulukları, anavatanlarından uzak olsalar da genellikle kültürel, dilsel ve sosyal bağlarını korurlar. Son yıllarda göç konusunda merkezi hedef ülke haline gelen Türkiye birçok farklı diaspora gruplarına ev sahipliği yapmaktadır. Uygur diasporası bu diasporaların başında gelir. Türkiye'deki Uygur diasporası, 2010'dan sonra önemli bir toplumsal güç haline gelmiştir. Uygur Türkleri, Türkiye'de kendilerine yeni bir hayat kurarken, aynı zamanda Doğu Türkistan'daki insan hakları ihlallerine dikkat çekmeye devam etmektedir. Sosyolojik açıdan, bu diaspora topluluğu, hem Türkiye'nin çok kültürlü yapısına katkı sağlamakta hem de uluslararası insan hakları mücadelesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Dört bölümden oluşan bu araştırmanın giriş bölümünde araştırmanın amacı, sorusu, önemi, kapsamı, yöntemi ve sınırlılıklarına yer verilmiştir. Birinci bölümünde kavramsal çerçeve ve süreç ele alınmıştır. İkinci bölümde ise göç sürecinde toplumsal uyum ve dinin ilişkisi temellendirilmiştir. Son bölümde mülakatlar ve gözlemler sonucu elde edilen verilerin analizi yer almaktadır.

1.1 Araştırmanın Konusu ve Araştırma Sorusu

Bu tez 2010 senesinden sonra Doğu Türkistan'dan Türkiye'ye göç eden Uygur Türklerinin, göç ve göçten sonraki toplumsal uyum sürecinin nasıl gerçekleştiğini; onların göçten öncesi ile sonrasındaki din ve dindarlık anlayış ve yaşantılarını konu edinmektedir. Buna bağlı olarak araştırmanın temel sorusu: "2010 senesinden sonra Doğu Türkistan'dan Türkiye'ye göç eden Uygur Türklerinin göç süreci, göçten sonraki toplumsal uyum süreci nasıl gerçekleşti ve göç öncesi ve sonrasındaki din ve dindarlık anlayışları nasıldı?" şeklinde sorulabilir. Tez bu temel soru üzerine inşa edilmektedir.

1.2 Araştırmanın Amacı

Araştırmanın temel amacı ise, 2010 senesinden sonra Doğu Türkistan'dan Türkiye'ye göç eden Uygur Türklerinin göç sürecini, göçten sonraki toplumsal uyum süreçlerini ve göçten önceki ve göç sonrasındaki din ve dindarlık anlayışlarının ve yaşantılarının nasıl olduğunu anlamaktır. Bu amaç doğrultusunda 2010 senesinden sonra Türkiye'ye göç eden ve İstanbul'a yerleşen Uygur Türkleri ile görüşmeler yapılacaktır. Görüşmeler sonucunda ulaşılması hedeflenen araştırmanın alt amaçları ise şu şekildedir:

- Bireylerinin göç etmeden önceki hayatlarını, nasıl bir sosyal çevrede büyüdüklerini ve nasıl bir din ve dindarlık anlayışına sahip olduklarını anlamak.
- Bireylerin göç etmesine neden olan faktörleri ve göçten beklentilerinin karşılanıp karşılanmadığını anlamak.
- Bireylerin göçten sonraki süreçte karşılaştıkları zorlukların neler olduğunu ve bunların nasıl üstesinden geldiklerini anlamak.
- Bireylerin göç süreciyle ilgili şahsi tecrübelerini ortaya çıkarmak.
- Bireylerin sosyo-ekonomik, kültürel ve dini durumlarının toplumsal uyum sürecini nasıl etkilediğini anlamak.
- Bireylerin göçten önceki ve sonraki hayatlarında dini ritüellere ve din merkezli etkinliklere katılımında değişiklik olup olmadığını, eğer olduysa nasıl değişikler olduğunu ve bunun nedenlerini ortaya koymak.
- Bireylerin göçten sonra din ile aralarındaki ilişkinin mahiyetini ve dini duygu ve motivasyonlarında bir değişim olup olmadığını anlamak.
- Bireylerin Uygur diasporası haricindeki sosyal ağlarının nasıl şekillendiğini anlamak.
- Bireylerin göç öncesi hayatı ve sonrasını kıyasladıklarında, kendilerinde ne tür değişimler gördüklerini, ailelerine, çevrelerine ve hayata dair tutum ve tavırlarında ne gibi değişimler olduğunu anlamak.

Böylece araştırma Uygur Türklerinin Türkiye'ye göç etmesindeki sebepler, göç öncesindeki hayatları, İstanbul'da karşılaştıkları zorluklar ve şahsi tecrübeleri, göçten sonraki toplumsal uyum süreci ve din ve dindarlık anlayış ve yaşantıları hakkındaki bulguları analiz etmeyi hedeflemektedir.

1.3 Literatür Değerlendirmesi

İçinde bulunduğumuz çağın tam anlamıyla bir "göç çağı" olduğunu söyleyen Castles ve Miller aynı zamanda göçün evrenselliğine ve çok boyutluluğuna vurgu yapmaktadır (Castles ve Miller, 2008). Türkiye son yıllarda göç çalışmalarının odağı ülke haline gelmiştir. Bunun sebebi, farklı bölgelerde iç ve dış savaşlar ortaya çıkması nedeniyle Türkiye'nin başta Suriyeli mülteciler olmak üzere birden fazla göç dalgasına ev sahipliği yapmasıdır. Türkiye'deki göç ve göçmenler üzerindeki çalışmalar, sığınmacı ve mülteciler (Kara ve Korkut, 2010); entegrasyon ve toplumsal uyum süreci (Akıncı, Nergiz ve Gedik, 2015); göç politikaları ve yönetimi (Demirhan ve Aslan, 2016); göç ve ekonomik büyüme (Meçik ve Koyuncu, 2020) vb. gibi konuları temel almaktadır. Göçmen gruplardan Suriyeliler (Boyraz, 2015); Afganlar (Yıldırım Geyik, 2018) ve Ukraynalılar üzerine yazılan makaleler daha ağır basmaktadır.

Türkiye'deki Uygur diasporası hakkındaki çalışmalara baktığımızda daha çok sosyo-kültürel dinamiklere odaklanmakta oldukları anlaşılmaktadır. Örneğin Abdureşit Celil'in (1999) "Türkiye'ye Göç Eden Uygurların Sosyo-Kültürel Yapısı" adlı yüksek lisans tezi, Türkiye'deki Doğu Türkistanlı göçmen Uygur Türklerine yönelik yapılmış ilk sosyolojik çalışmalardan sayılır. Türkiye'deki Uygur Türklerinin sosyo- kültürel kimliklerini araştıran bir başka çalışma Remzi Ataman'nın (2006) "Türkiye'de Yaşayan Doğu Türkistan Kökenli Uygur Türklerinin Sosyo-Kültürel Kimlikleri Kayseri Örneği" adlı çalışmasıdır. Bu iki çalışma benzer şekilde, Afganistan üzerinden Türkiye'ye gelen, Kayseri'de yaşayan Uygur Türklerini örneklem olarak almıştır. Göç etme nedenleri ve yaşadıkları sorunlara odaklanan çalışmalardan Mine Akman'ın (2010) Uyghur Immigrants in Turkey: A Home Away From Home (Türkiye'deki Uygur Göçmenler: Evden Uzakta Bir Ev) adlı makalesi, Abdurreşit Celil Karluk'un (2020) Türkiye'deki Uygur Türkü Göçmenler ve Karşılaştıkları Sorunlar adlı kitap bölümü ve Başak Çevik'in (2022) Uygur Türklerinin, Doğu Türkistan'dan Türkiye'ye Göç Etmelerinin Sebepleri ve Yaşadıkları Sorunlar (İstanbul Alan Çalışması) adlı yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Bu üç çalışmada Uygurların göç etme nedenleri ve yaşadıkları zorlukları Çin Halk Cumhuriyeti'nin Uygurlara yönelik uyguladığı sosyo-kültürel ve dini baskıları merkeze alarak açıklamaktadır. Duygu Şahinler 'in 2023'te yayınladığı İstanbul'da (Küçükçekmece ve Zeytinburnu) Yaşayan Uygur Türklerinin Doğum Ritüelleri adlı yüksek lisans tezi ve makalesi Türkiye'deki göçmen Uygur Türklerinin folklorunun anlaşılması için önemli katkı sağlamaktadır. Göçmen Uygur kadınlar ve göçten sonra karşılaştıkları sorunları konu edinen üç farklı yüksek lisans tezi bulunmaktadır. (Maihaimu,2017; Soysal, 2021; Akkaya, 2023) Bu çalışmalardan Soysal'in "Göçün Doğu Türkistanlı Kadınlar Üzerinde Yarattığı Sorunlar" adlı yüksek lisans tezi Türkiye'deki göçmen Uygur kadınları en geniş çapta ele alan akademik çalışmalardan birisidir. Bu çalışmada Soysal İstanbul'un Zeytinburnu, Küçükçekmece (Sefaköy), Fatih (Çapa), Başakşehir ve Silvirli (Selimpaşa) gibi Uygurların yoğun olarak yerleştiği ilçelere gidip gözlemler yapmış ve 66 Doğu Türkistanlı kadın, 4 STK yetkili olmak

üzere toplam 70 kişi ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirmiştir. Soysal bu çalışmasında Türkiye'de yaşayan Doğu Türkistanlı kadınların göç sonrası karşılaştıkları sorunları tespit ve analiz etmeyi, tespit edilen sorunlara yönelik politika önerileri geliştirmeyi amaçlamıştır.

Ele alacağım çalışmayla daha yakından ilgili akademik yayınlar araştırıldığında Uygur diasporası, Uygurların toplumsal uyumu gibi konulara değinen birkaç çalışma karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Xiemuxinuer Amuti'nin 2019'da yazdığı "Türkiye'deki Uygur Ailelerinin Topluma Uyum Durumuna İlişkin Nitel Bir Araştırma" adlı yüksek lisans tezi Türkiye'de yaşayan Uygur ailelerinin, yerleştikleri bölgelerdeki yaşantıları üzerinden, içinde bulundukları topluma uyum sağlama durum ve becerilerini incelemeyi amaç edinmiştir (Amuti, 2019). Bir diğer önemli çalışma Işık Kuşçu Bonnenfant'ın 2020'de yayınladığı "Türkiye ve Dünyada Uygur Diasporası: Milli Kimlik Gelişimi ve Diaspora Bilincinin Oluşumu" başlıklı makalesidir. Bu makale Uygur diasporası hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Literatürde Uygur Türklerinin din ve dindarlık anlayışları ve yaşantılarıyla ilgili akademik çalışmalara baktığımızda ise Uygur Türklerinin şimdiye kadar inandığı inanç ve dinleri tarihsel olarak inceleyen çalışmalar dışında, sosyolojik çalışmalara rastlanılmamaktadır.

1.4.Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

2009 senesinde Doğu Türkistan'ın merkez şehri Ürümçi'de cereyan eden 5 Temmuz Soykırımından sonra Çin Halk Cumhuriyeti'nin Doğu Türkistan bölgesindeki denetiminin şiddeti artmıştır. Bundan dolayı Uygur Türkleri toplu ve bireysel olarak farklı ülkelere göç etmeye başlamıştır. 2010 senesinden sonra Türkiye-Çin ilişkilerinin iyi düzeyde yürümesi sonucu Çin vatandaşlarının Türkiye'yi ziyaret etmesi kolaylaşmıştır. Aynı süre zarfında, bir süreliğine de olsa, Doğu Türkistan'daki Uygur Türklerinin pasaport erişiminde eskisine göre kolaylıklar sağlanmıştır. Bu iki sebepten ötürü daha iyi eğitim, sağlık, iş ve meslek edinebilme amacıyla Uygurlar Türkiye'ye göç etmiştir. Dolayısıyla 2010 sonrası hem bireysel yollarla hem YTB aracılığıyla Türkiye'ye gelen Uygur Türkleri çoğalmıştır.

Bu araştırmanın kapsamı göç ve toplumsal uyum olgusunu merkeze alarak, 2010 sonrası Türkiye'ye gelen ve İstanbul'da yaşayan göçmen Uygur Türkleri ile sınırlıdır. İstanbul, Ankara, Bursa, Konya, Kayseri, Kastamonu ve İzmir Türkiye'deki göçmen Uygur Türklerinin yoğun olarak bulunduğu şehirlerdir. İstanbul'da 13 devlet üniversitesi, 44 vakıf üniversitesi olmak üzere toplam 57 üniversite bulunmaktadır. İş imkanları da İstanbul'da diğer illere nazaran çoktur. Arz-talep dengesince üniversite sayısının çok olması ve şehrin iş imkanlarına sahip olması gibi nedenlerden ötürü Uygur Türkleri yaşamak için İstanbul'u tercih etmektedir. İstanbul'daki Uygur Türkleri çoğunlukla Zeytinburnu, Küçükçekmece (Sefaköy), Fatih (Çapa-Şehremini), Silvirli (Selim Paşa) ve Başakşehir

gibi ilçelerde ikamet etmektedir. Kendisi de bir Uygur Türkü olan araştırmacı, İstanbul'da ikamet etmekte ve Uygur Türklerinin yoğun olarak bulundukları bu bölgelerde gözlem yapma imkânına sahip olmuştur.

1.4 Araştırmanın Önemi

Sayısı 600 bin civarında tahmin edilen göçmen Uygur Türklerinin bir kısmı Afganistan ve Suriye sınırlarında; bir kısmı da Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Türkiye gibi Türk Cumhuriyetlerinde yaşamını sürdürmektedir. Dünyanın dört bir yanına dağılan Uygur Türkleri Suudi Arabistan, Pakistan, Amerika, Kanada, İngiltere, Avustralya ve AB ülkelerinde de varlığını sürdürmektedir. Din, dil ve kültür benzerliği sebebiyle hedef ülke olarak Türkiye'de yaşamayı seçen Türkiye Uygur Diasporası ise Uygur Diasporasının en büyük kısmını oluşturmaktadır. Buna rağmen Türkiye'deki Uygur Türkleri hakkında yazılan sosyolojik çalışmalar ve saha araştırmalarının sayısı çok azdır. Dolayısıyla bu çalışma literatürdeki ilgili boşluğu doldurmaya katkı sağlaması bakımından önemlidir.

Araştırmanın uygulamaya yönelik olası etkileri ise aşağıdaki gibi birkaç başlık altında toplanabilir:

1. Entegrasyon politikaları ve stratejilerinin geliştirilmesi:

Bu tezde Türkiye'de yaşayan Uygur Türkleri ve onların toplumsal uyum sürecindeki tecrübeleri aktarılmıştır. Dolaysıyla bu tezden elde edilen veriler mevcut entegrasyon politikalarını genişletmede ve iyileştirmede yardımcı bir rol oynayabilir. Bir diğer nokta, bu tez çalışmasıyla başka göçmenler üzerinde yapılan çalışmalar karşılaştırılarak, Uygur Türklerinin diğer göçmen gruplarla aralarındaki farklılıklar ve benzerlikler ortaya çıkarılabilir ve böylece Uygur Türklerine yönelik yeni entegrasyon stratejileri uygulamaya konabilir.

2. Toplumsal hizmetlerin iyileştirilmesi:

Tezdeki veriler, Uygur Türklerinin ihtiyaçlarının belirlenmesinde ipuçları verebilir. Dolayısıyla sosyal hizmetler ve destek ağları bu ihtiyaçlara göre yol izleyebilir. Sağlık yardımı, mesleki ve kültürel eğitim programlarının düzenlenmesi, istihdam fırsatları ve psikososyal destek gibi alanlarda iyileştirmeler yapılabilir.

3. Toplumsal ilişkilerin güçlendirilmesi:

Bu araştırma Uygur Türklerini anlamak isteyen kişiler için önemli bilgiler içerir. Bu bilgiler yerli Türkiye Türkleri ile Uygur Türklerinin bir birilerini tanıması ve anlamasına yardımcı olabilir. Bu da etnik veya dini ayrımcılığı azaltarak toplumlar arasındaki karşılıklı anlayışı kolaylaştırabilir.

Dolayısıyla göçmen Uygurlar ile ev sahibi toplum arasındaki toplumsal ilişkilerin güçlenmesine katkı sağlayabilir.

1.5 Araştırmanın Yöntem ve Teknikleri

Bu tez nitel araştırma yöntemi kullanılarak hazırlanmıştır. Nitel araştırma yöntemi gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama teknikleri kullanarak, olayları ve algıları gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya koymayı mümkün kılan bir araştırma yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 40) Bu araştırma yöntemi, konuyu yorumlayıcı bakış açısıyla analiz ederek, insanların olaylar ve olgulara karşı düşüncelerini ve onlara yükledikleri anlamları açıklamayı amaçlayan bir yöntemdir (Neuman, 2012, s.224). Dolaysıyla nitel araştırma yöntemi, bireylerin ve toplumların çeşitli davranışları ve onları bu davranışlara iten düşünceleri birçok yönüyle anlamamıza imkân sağlaması bakımından önemlidir.

Bu tezde genellikle nitel araştırmalarda en sık tercih edilen derinlemesine mülakat tekniği kullanılarak 2010 yılından sonra Türkiye'ye gelen ve İstanbul'da yaşayan 20 göçmen Uygur Türkü ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Derinlemesine mülakat tekniği, bireylerin düşüncelerini, duygularını, deneyimlerini, zorluklarını ve başarılarını daha ayrıntılı bir şekilde anlamak amacıyla uygulanan önemli bir araştırma tekniğidir (Aziz, 2018, s.86). Bu araştırma tekniği ile araştırmacı katılımcıların bakış açılarını daha derinlemesine keşfetmek için yarı yapılandırılmış sorularla veri toplamaya çalışmıştır.

Derinlemesine mülakat tekniği, araştırma amaçlarını belirleme, yapılandırılmış veya yarı yapılandırılmış soruları hazırlama, katılımcıları seçme, özel mülakat ortamı belirleme, ortamda güvenirlik ve güven sağlama, katılımcının izni dahilinde mülakatı kaydetme ve toplanan verileri analiz edip yorumlama gibi temel unsurlardan oluşmaktadır (Karataş, 2015, s. 66). Bu çalışmada, sayılan bu temel unsurlara riayet edilerek, araştırmanın amacına uygun bir şekilde Doğu Türkistan'dan Türkiye'ye göç etmiş ve şu an İstanbul'da ikamet eden Uygur Türkleriyle görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerden önce yarı yapılandırılmış mülakat soruları hazırlanmış ve bu sorular çerçevesinde mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Mülakat verilerini zenginleştirmek için mülakat esnasında katılımcıların davranışları, ifadeleri ve dikkat çekici hususlar araştırmacı tarafından gözlemlenerek not edilmiştir. Katılımcılara ulaşmakta zorluk olduğunda, kar topu tekniği kullanılarak görüşmeye gönüllü olanların aracılığıyla başka katılımcılara ulaşmaya çalışılmıştır. Bu sayede verilerin çeşitliliği ve tutarlılığını arttırmak mümkün kılınmıştır. Katılımcı gözlem tekniği kullanılarak Uygur Türklerinin kaldığı mahallelere ve izni dahilinde katılımcıların evlerine gidilerek gözlem yapılmıştır.

2. BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE SÜREÇ

Göç ve diaspora, geniş ve zengin literatüre sahip büyük ve tartışmalı konulardır. Bu bölümde göç ve diaspora kavramları, araştırmanın amacı ve kapsamı doğrultusunda incelenecektir. Tezin odağındaki örneklem grubunu, yani Türkiye'deki Uygur diasporasını anlamak ancak bu kavramların doğru anlaşılmasıyla mümkündür. Böylece bu bölüm, göç ve göçmenlik, diaspora, Uygur Türklerinin Doğu Türkistan'dan Türkiye'ye göçleri ve Türkiye'de Uygur diasporası gibi dört başlık altında ele alınacaktır.

2.1 Göç ve Göçmenlik

Göç kavramının literatürde çeşitli tanımları mevcuttur. Millî Eğitim Bakanlığının Örnekleriyle Türkçe Sözlüğünde (2000) göç "*İktisadi, Sosyal veya siyasi sebepler yüzünden insanların, toplulukların yer değiştirmesi, hicret*" olarak ifade edilmiştir. Göçün daha kapsamlı tanımı Uluslararası Göç Örgütü (IOM) tarafından hazırlanan Göç Terimleri Sözlüğünde verilmiştir: "*Bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmesi. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Buna, mültecilerin, yerinden edilmiş kişilerin, ekonomik göçmenlerin, aile birleşimi gibi farklı amaçlarla hareket eden kişilerin göçü de dâhildir*" (IOM,2009, s.35). Görüldüğü üzere göç tarihsel, ekonomik, siyasal ve sosyolojik bir olgudur. Marshall'ın (1999, s.685) Sosyoloji Sözlüğünde ise göç *"(az veya çok) bireylerin ya da grupların sembolik veya siyasal sınırların ötesine, yeni yerleşim alanlarına ve toplumlara doğru kalıcı hareketini içerir"* şeklinde tanımlanmaktadır.

Göç çalışmalarına baktığımızda insanların farklı nedenlerden ötürü göç ettikleri ifade edilir. Bu nedenler ekonomik, siyasi, doğal veya sosyal nedenler gibi farklı kategorilerde incelenmektedir. İncelemeler sonucunda ise mikro, orta ve makro düzeyde göçü analiz eden ve açıklayan farklı teoriler ortaya çıkmıştır. Göçü mikro düzeyde açıklayan teoriler, göçün nedenlerini, bireylerin beklentilerini, isteklerini ve değerlerini esas alan teorilerdir. Bu teorilere, Lee'nin İtme-Çekme Teorisi; Neo-klasik Mikro Göç Teorisi, Davranışsal Modeller ve Sosyal Sistem Teorisi gibi teoriler örnek verilebilir. Göçü orta düzeyde açıklayan teorilerde ise göçün nedenleri topluluklar ve sosyal ağlar bağlamında açıklanmıştır. Bu teorilere, Sosyal Sermaye Teorisi; Kurumsal Teori, İlişkiler Ağı (Network) Teorisi; Birikimli nedensellik ve İşçi Göçünün yeni ekonomisi gibi teoriler örnek verilebilir. Makro düzeyde göçü açıklayan teoriler ise göçün nedenlerini ekonomik yapı gibi makro düzeydeki fırsat ve yapılar bağlamında ele alır. Makro düzeydeki temel teoriler: Neoklasik Makro Göç Teorisi, Göç Sistemleri

Teorisi, Dual İş Gücü Piyasası Teorisi, Dünya Sistemleri Teorisi ve Hareketlilik Geçiş Hipotezi gibi teorileri içermektedir. (Hagen-Zanker, 2008, s. 5)

Genel bağlamda göç gönüllü göç ve zorunlu göç olarak ikiye ayrılmaktadır. Adı üzerinde gönüllü göç bireylerin kendi istekleri ve özgür iradeleriyle, daha iyi yaşam koşulları, iş imkanları, eğitim fırsatları veya kişisel tercihler gibi nedenlerle bir yerden başka bir yere taşınmasıdır. Genellikle ekonomik göç, eğitim göçü, aile birleşimi veya yaşam tarzı tercihleri gibi nedenlerle gerçekleşir. Gönüllü göç eden bireylerin göç kararı kendi iradelerine bağlı olduğundan göç ettikleri yeni yerde entegrasyon sürecini daha iyi yönetebilir ve zorluklarla başa çıkmaları daha kolaydır.

Uluslararası Göç Örgütü (IOM) tarafından hazırlanan Göç Terimleri Sözlüğünde *"doğal ya da insan yapımı nedenlerden dolayı içerisinde yaşama ve refaha yönelik tehditleri de içeren bir zorlama unsuru bulunan göç hareketi"* (IOM, 2009, s. 103) olarak tanımlanan zorunlu göç ise bireylerin kendi istekleri dışında, dış faktörlerin neden olduğu zorlayıcı koşullar altında bir yerden başka bir yere taşınmasıdır. Zorunlu göçün nedenleri arasında savaşlar, çatışmalar, insan hakkı ihlalleri, kısıtlayıcı ve baskıcı rejimler, dini veya etnik ayrımcılıklar, politik baskılar, doğal afetler, çevresel faktörler gibi acil ve tehlikeli durumlar bulunabilir (Saraçlı, 2011, s. 156-157). Betts'in (2017, s. 27-28) açıklamasıyla *"Zorunlu göçün altında yatan nedenler son derece siyasidir. Analitik olarak eğer yerinden edilme bağımlı bir değişken olarak nitelenirse, siyasi faktörler yerinden edilmeyi açıklayan önemli bağımsız değişken olarak karşımıza çıkmaktadır. Yerinden edilmenin sebepleri uluslararası sistem, jeopolitik eğilimler ve küresel siyasi ekonomi eğilimleri ile yakından ilişkilidir.*" Dolayısıyla zorunlu göç eden bireyler genellikle ani ve beklenmedik bir şekilde yerlerini terk etmek zorunda kaldıkları için göçten sonraki yeni topluma uyum süreci ve zorluklarla başa çıkmada gönüllü göç edenlere nazaran daha fazla zorlanır.

Göçle ilgili bir diğer tasnif iç göç ve dış göç/uluslararası göç ayrımıdır. Bu ayrım göç eden kişilerin bulundukları ülke sınırlarını aşıp aşmamaları noktasını esas almaktadır. Uluslararası Göç Örgütü (IOM)'in yayınlamış olduğu Göç Terimleri Sözlüğü 'ne göre iç göç, bireyler veya toplumların çeşitli nedenlerden ötürü kısa veya uzun süreliğine kendi ülke sınırları içinde yer değiştirmeleridir (IOM, 2009, s. 43). Ülke sınırları içerisinde göç eden kişiler "yerinden edilmiş kişiler" olarak adlandırılır. Dış göç/uluslararası göç ise bireyler veya toplumların çeşitli nedenlerden ötürü kısa veya uzun süreliğine herhangi bir ülkeden başka bir ülkeye göç etmeleridir (IOM, 2009, s. 88). Bu bağlamda uluslararası sınırları geçerek zorunlu göç eden kişiler "mülteci" olarak adlandırılmıştır.

İçinde bulunduğumuz çağın tam anlamıyla bir "göç çağı" olduğunu söyleyen Castles ve Miller, aynı zamanda göçün evrenselliğine ve çok boyutluluğuna vurgu yapmaktadır (Castles ve Miller, 2008). Türkiye, son yıllarda göç çalışmalarının odağı bir ülke haline gelmiştir. Bunun sebebi,

farklı bölgelerde iç ve dış savaşlar ortaya çıkması nedeniyle Türkiye'nin başta Suriyeli mülteciler olmak üzere birden fazla göç dalgasına ev sahipliği yapmasıdır. Türkiye'de göç ve göçmenler üzerine yapılan çalışmalar, sığınmacı ve mülteciler (Kara ve Korkut, 2010); entegrasyon ve toplumsal uyum süreci (Akıncı, Nergiz ve Gedik, 2015); göç politikaları ve yönetimi (Demirhan ve Aslan, 2015); göç ve ekonomik büyüme (Meçik ve Koyuncu, 2020) vb. gibi konuları temel almaktadır. Göçmen gruplardan Suriyeliler (Boyraz, 2015); Afganlar (Geyik Yıldırım, 2018) ve Ukraynalılar üzerine yazılan çokça makale, araştırma ve rapor vardır.

Sonuç olarak temelde bir yer değiştirme hareketini ifade eden göç, bireylerin veya toplumların doğup büyüdükleri topraklardan, alıştıkları sosyo-kültürel ortamlardan hâlihazırda sahip oldukları tüm sosyo-ekonomik imkanlardan gönüllü olarak uzaklaşmaları veya zorunlu olarak uzaklaştırılmalarını ifade eder. Göç eden ve göç alan her iki toplumun sosyo-kültürel, politik ve ekonomik dinamiklerini etkileyen göç hareketleri, kısa, orta ve uzun vadeli olabilmektedir. Göçmenlerin bazıları geriye dönüş planı yaparken bazıları da göç ettikleri yerde sürekli yerleşim amacı güdebilmektedirler. Ele alacağımız göçmen Uygur Türklerinin göçleri büyük ölçüde dış göç/ uluslararası göç konusuna dahildir. Çin Halk Cumhuriyeti'nin uyguladığı baskılardan kaçarak can güvenliğini sağlamak için gerçekleştirildiğinden zorunlu göç kapsamındadır.

Son yıllarda göç ve göçmenler üzerine yapılan çalışmaların çoğalmasıyla mülteci, sığınmacı, şartlı mülteci gibi kavramların tartışılması da beraberinde gelmiştir. Göç Terimleri Sözlüğünde göçmen, sebebi olsun olmasın, gönüllü veya zorunlu, düzenli veya düzensiz göç yolları ile fark etmeksizin bir yıldan fazla yabancı bir ülkede ikamet eden kişidir (IOM, 2009). Cumhuriyet kurulduktan bu yana, iskân kanunlarıyla göç hareketlerinin kontrolü ve göç politikalarının hukuki zemini oluşturulmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarından bu yana, üç İskân Kanunu yürürlüğü girmiştir: bunlar 1926 tarihli 885 sayılı İskân Kanunu, 1934 tarihli 2510 sayılı İskân Kanunu ve 2006 tarihli 5543 sayılı İskân Kanunu'dur (Şakacı, 2020). 14/06/1934 tarihinde Resmî Gazete 'de yayımlanan İskân Kanunu'na göre ise Türkiye'de göçmenler/muhacirler söyle tanımlanmıştır:

> *MADDE 3 – Türkiye'de yerleşmek maksadile [amacıyla] dışarıdan, münferiden [bireysel] veya müçtemian [kitlesel], gelmek isteyen Türk soyundan meskûn [ikamet eden] veya göçebe fertler ve aşiretler ve Türk kültürüne bağlı meskûn kimseler, işbu kanunun hükümlerine göre Dahiliye Vekilliğinin [İçişleri Bakanlığı'nın] emrile [emriyle] kabul olunurlar. Bunlara [muhacir] denir. Kimlerin ve hangi memleketler halkının Türk kültürüne bağlı sayılacağı İcra Vekilleri Heyeti karar ile belirlenir (Resmî Gazete, 1934).*

1934 yılından 2006'e kadar birçok değişiklik yapılmış olsa da bu yasa Türk soyundan olan ve Türk kimliğine bağlı olanların Türkiye'ye göç etmesini kolaylaştırmış ve ulus devlet inşasında önemli rol oynamıştır (İçduygu, 2014, s.21). Bu tanımdan yola çıkarsak, Doğu Türkistan'dan Türkiye'ye göç eden Uygur Türkleri Türkiye'de göçmen/muhacir olarak adlandırılabilir.

Mülteci ise, Yabancılar ve Uluslararası koruma kanununda ifade edildiği şekliyle, Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylardan dolayı, kişinin bir gruba mensup olması ya da ırkı, dini, siyasi düşüncelerinden yargılanarak zulme uğrayacağından korkması sonucu anavatanından ayılan kişiler için verilen statüdür (YUKK, 2013, s.20). Türkiye'deki mülteciler hukuku 1951 yılına ait Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Konvansiyona dayanmaktadır. Bu Konvansiyonun tarih sınırlaması birinci maddesinde geçen, 1 Ocak 1951'den önce cereyan eden olaylar ibaresinden kaynaklanmaktadır. Benzer şekilde, taraf olan devletlere sınırlama yetkisi verilmiş, Avrupa'da cereyan eden olaylar ibaresinden ötürü coğrafi sınırlama da getirmiştir. Türkiye 1951 tarihli Cenevre Konvansiyonu'na taraf olurken, mülteci statüsünün tanınması bağlamında tarih ve coğrafi sınırlamayı uygulamaya devam etmiştir. 1967 tarihli, Türkiye'nin 1968 senesinde de imzaladığı Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Protokolü ile, tarihle ilgini sınırlama anlamını yitirse de coğrafi sınırlama uygulaması hala devam etmektedir (Ganıyeva, 2023, s.577). Dolayısıyla, Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle göç edenler Türkiye'de mülteci olarak kabul edilmektedir. Avrupa ülkeleri dışında yaşanan olaylar nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan, üçüncü bir ülkeye yerleştirilmeyi bekleyen kişilere ise şartlı mülteci statüsü tanınmıştır (YUKK, 2013, s.21). Göç Terimleri Sözlüğünde ise üstteki iki tanımı da öz içine alacak şekilde mülteci tanımı yapılmıştır. Yani Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylara taraf bir ülke olmasına bakmaksızın Birleşmiş Milletler korumasından yararlanmaya hak kazanan kişiler mültecilerden sayılmaktadır (IOM, 2009).

Sığınmacı terimi ise, ülkesindeki zulümden veya ciddi zarardan korunmak gayesiyle, başka bir ülkede güvenlik arayışında olan ve ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler kapsamında mültecilik statüsüne ilişkin başvurusunun sonucunu bekleyen kişileri ifade etmektedir. Sığınmacının başvurusu olumsuz neticelendiği taktirde, eğer ev sahibi ülke ikamet izni vermemişse o kişi ülkeden sınır dışı edilebilmektedir (IOM, 2009). Bu tanım 1951 yılında yapılan Cenevre Sözleşmesi'nde yer alan mülteci tanımıyla örtüşmektedir.

Sonuç olarak, çeşitli sebeplerden ötürü doğup büyüdükleri topraklardan, alıştıkları sosyo-kültürel ortamlardan hâlihazırda sahip oldukları tüm sosyo-ekonomik imkanlarından gönüllü olarak uzaklaşmayı seçen veya zorunlu olarak uzaklaştırılan bireyler göçmen, toplumlar da göçmenler olarak adlandırılmaktadır. Mülteci, can ve mal güvenliği açısından kendi ülkesinde zulme uğramaktan korkarak anavatanından başka ülkede bulunan ve ülkesine dönmek istemeyen kişidir. Sığınmacı ise,

kendi ülkesinden kaçarak başka bir ülkeye sığınan kişidir (Akpınar, 2017, s.17). Mülteci ile sığınmacı arasındaki temel fark, sığınmacının hukuki açıdan soruşturma aşamasında olmasıdır. Dolayısıyla Uygur Türklerini Türkiye'de göçmen olarak değerlendirmek mümkündür. Ama mülteci veya sığınmacı olarak değerlendirmek güçtür.

2.2 Diaspora

Diaspora, bir etnik veya dini grubun, köken ülkesi dışında yaşayan ve genellikle farklı bir kültürel ortamda bulunan üyelerini ifade eden bir kavramdır. Uluslararası Göç Örgütü (IOM) tarafından hazırlanan Göç Terimleri Sözlüğünde diaspora *"menşe ülkesinden ayrılmış olan ancak ana vatanıyla bağları süren birey ve üyeleri veya ağ, dernek ve toplulukları"* şeklinde ifade edilmiştir (IOM, 2009, s. 23).

Diaspora kavramını anlamak için tarihsel sınıflandırma yaklaşımı oldukça önemlidir (Michelle Reis, 2004, s. 41). Bu yaklaşım, diasporanın günümüzdeki anlamını kavramamıza yardımcı olur. Bu yaklaşıma göre üç temel diaspora türü vardır. Bunlardan birincisi Klasik Diaspora olup, 1500'lü yıllara kadar olan Antik dönemde yaşanan sürgünler ve göçlerle ortaya çıkan toplulukları ifade eden diasporadır. Buna Yunan diasporası, Yahudi Diasporası ve Ermeni diasporası örnek olarak verilebilir. İkincisi ise Modern Diasporadır. Modern Diaspora, 1500'lı yıllardan 1945'e kadarki süreçte oluşan yani daha çok 19. ve 20. yüzyılda meydana gelen büyük göç dalgaları sonucu oluşan toplulukları içerir. Modern diasporaya Avrupa'ya ve Kuzey Amerika'ya doğru gerçekleşen göç hareketleri sonucunda meydana gelen diasporalar örnek verilebilir. Üçüncüsü Çağdaş Diasporadır. Çağdaş Diaspora: Küreselleşme ve teknolojik ilerlemelerle birlikte ortaya çıkan 1945'lerden günümüze kadarki süreçte şekillenen diaspora topluluklarını ifade eder. ABD'deki Hispanikler buna örnektir (Mehmet Emin Begtimur, 2021, s.15).

İlk kez Babil sürgününden sonra Filistin dışına dağılan Yahudi kolonilerini nitelemek için kullanılan diaspora kavramı, zamanla sürgün, soykırım ve zorunlu göç gibi olaylar sonucunda kişi veya toplulukların anavatanı dışında başka ülkelerde zorunlu olarak yaşama durumunu ifade etmek için kullanılmaya başlamıştır (Adıgüzel, 2018, s. 174). Anlam genişlemesine uğrayan kavram, Marshall'ın Sosyoloji Sözlüğünde "*bir halkın tüm dünyaya dağılışını"* ifade etmek için kullanılmış, zamanla değişik topraklara dağılan tüm göçmen toplulukların durumunu anlatır hale gelmiştir. (Marshall, 1999, s. 151).

Diaspora alanında, Robin Cohen, William Safran ve Gabriel Scheffer'ın çalışmaları öne çıkmaktadır. Çoğu diaspora çalışmalarında bu üç düşünürün görüşleri ve çalışmaları karşılaştırılmış ve

tartışılmıştır. (Hıdıroğlu, 2011, s. 11) Safran, diasporayı "*yersiz ve yurtsuz kalmış göçmen cemaatleri*" olarak tanımlamaktadır. Ona göre bir grubun diaspora grubu olabilmesi için aşağıdaki temel özelliklere sahip olması gerekmektedir:

- Ana vatandan uzakta en az iki farklı bölgeye dağılmış olması.
- Ana vatana ilişkin ortak bir toplumsal hafıza, ortak bilinç ve ortak mitlerini sürdürüyor olması.
- Göç ettikleri ülkelerin yerli toplumları tarafından tam olarak kabul edilmediklerine, dışlandıklarına ve kabul edilmeyeceklerine inanmış olmaları.
- Ev sahibi ülkede 'geçici olarak' kalmakta olduğu inancını taşımaları ve bir gün ana vatana geri dönme isteğinin hep olması.
- Ana vatanının muhafaza edilmesi, yenilenmesi, güvenliği ve refaha kavuşması için fedakârlık göstermesi.
- Ana vatanla devamlı olarak var olan ilişkiler çerçevesinde oluşturulan bir etnik grup bilincinin olması (Safran, 1991, s. 83-84).

Safran'ın ortaya koyduğu diaspora grubunun bu temel özelliklerine bakıldığında diaspora algısındaki ana vatan vurgusu dikkat çekicidir. Ana vatana geri dönüş konusunda yeterince istekli ve kararlı olmayan gruplar Safran'ın diaspora tanımının dışında kalmaktadır. Dolayısıyla modern diasporaları tanımlamakta yetersizdir (Kaya, 2000, s. 59). Bu tanımın yetersizliği, diasporayı anavatana dönüş çizgisinde, homojen bir kategori olarak tanımlamasındadır. Safran'ın yaklaşımının karşısında, Robin Cohen, diaspora kavramını daha geniş bir çerçevede ele almıştır. Cohen, Safran'ın ortaya koyduğu temel ölçütleri kabul etmiş fakat bazı değişiklikler eklemiştir. Yani Safran'ın ana vatanı idealize etmesini yumuşatmaya çalışmış, bu ülkenin varlığı ve güvenliği için ortak güç çıkarmak maddesiyle birleştirmiştir. Bunun dışında Cohen, Safran'ın ifade ettiği diaspora özelliklerine, "*Anayurtlarından beklenmedik kriz ve travmatik (savaş, hastalık, sürgün vb.) olaylar sebebiyle zorunlu olarak ayrılması" ve "Anayurtlarından iş, ticaret veya gönüllü toplu göç gibi amaçlarla ayrılıyor olması"* gibi iki maddeyi eklemiştir. Böylece Cohen günümüz diasporasının anlaşılması, tanımlanması ve genel çerçevelendirilmesi hususunda önemli bir katkı sağlamıştır. (Cohen, 1997, s. 180-187)

Ele alacağımız üçüncü düşünür Gabriel Sheffer diaspora kavramının Yahudi sürgününden daha geniş bir anlamı olduğunu vurgulayarak şu şekilde ifade eder:

> *"…'Diaspora' kavramının Yunanca kökünü hesaba katarak: speiro = to sow/saçmak, dia = over/'in üzerine. Kavramın kökünden haberdar olanlar*

arasında genellikle kavramın ilk olarak Eski Ahit'te Deuteronomy'nin (Yasanın Tekrarı) Yunanca tercümesinde Yahudi halkının durumuna atıfla ortaya çıktığına inanılır – 'Yeryüzünün bütün krallıklarında bir diaspora olacaksın' (Deut. 28,25) Kavram aynı zamanda Thucydides'in Peleponez Savaşı'nın Tarihi /History of The Peleponnesian War (II, 27) adlı eserinde Aegina'lıların dağılmasını tanımlamak için kullanılmıştır. Nitekim, beklenenden çok daha erken bir dönemde, kavram hem gönüllü hem de zorunlu göç sonucu olarak anavatanlarının dışında kurulan en eski iki etnoulusal diaspora –Yahudi ve Grek/Yunan diasporası- için kullanılmıştır." (Sheffer, 2003, s. 9)

Bu tanımdan yola çıkarsak, Sheffer'e göre ana yurtlarından başka bir coğrafyada yaşayan göçmen toplulukların diaspora olabilmesi için sahip olunması gereken nitelikler şöyle özetlenebilir:

- Ana vatanlarından zorunlu veya gönüllü olarak göç etmiş olmaları.
- Grup içerisindeki herkesin aynı dini kökten ve aynı etnik milli kökten gelmiş olduklarını kabul etmiş olmaları.
- Ana vatanlarından başka bir ya da birkaç ülkede o ülkedeki azınlık topluluk olarak yaşamına devam etmeleri.
- Grup mensuplarının hem ana vatandaki kişilerle hem de diğer ülkelerde yaşayan soydaşlarıyla iletişimlerini koparmamış olmaları.
- Grup mensuplarının her daim öz ara yardımlaşma ve dayanışma içerisinde olmaları ve yaşadıkları ülkede siyasi, iktisadi ve sosyal konularda aktif rol almaları.
- Ana vatanları, yaşamakta olduğu ülke ve diğer uluslararası arenalar arasında etkili ilişkiler kurarak, ulus-ötesi iletişim ağlarına sahip olmaları.

Sonuç olarak Sheffer diaspora kavramını diğer düşünürlerden çok daha geniş bakış açısıyla ele almış, dolayısıyla küreselleşme ve teknolojik ilerlemelerle birlikte ortaya çıkan günümüzdeki Çağdaş Diasporaların da anlaşılmasını mümkün kılmıştır. Günümüzde diaspora kavramı, anavatanlarından ayrılıp bir ya da birkaç ülkeye göçmen olarak yerleşen ve anavatan, din, dil, kültür gibi ortak kimliklerini korumaya çalışan göçmen grupları ifade etmek için kullanılmaktadır (Bonnenfant, 2020). Çağdaş diaspora tanımı, "*gönüllü ve zorunlu tüm uluslararası göç şekillerini imlemekte ve diasporalar sosyal pratiklerinde ve kararlarında tek bir sosyal aidiyete sınırlı kalmayan, çok ülkeli ve melez*

gruplar olarak kabul görmektedir" (Sağlam, 2020, s. 747). Konu edindiğimiz Uygur diasporası da bu çağdaş diaspora gruplarından bir tanesidir.

2.3 Uygur Türklerinin Türkiye'ye Göçleri

Büyük Türkistan topraklarının bir parçası olan Doğu Türkistan, Türklerin en eski ata yurtlarındandır. Bu bölgeye ilk hâkim olan Türk devleti Hun imparatorluğudur (M.Ö.320-M.S.386). Hunlardan sonra sırasıyla Tabgaç (386-534) ve Göktürk (550-840) devletleri Doğu Türkistan topraklarına hâkim olmuştur. Sonra hanlıklar dönemi başlamış, Karahanlılar döneminden sonra gelen Seidiyye Hanlığı (1504-1678) bu topraklarda hüküm süren son hanedanlık olmuştur (Almas, 2010, s.15-20). Şu anki Doğu Türkistan toprakları resmî olarak Çin Halk Cumhuriyeti'ne bağlı Sincan Uygur Özerk Bölgesi olarak anılmaktadır. Yüzölçümü 1.828.418 kilometrekare olan Doğu Türkistan bölgesi güneyde Pakistan, Keşmir ve Tibet, Kuzeyde Sibirya, güneybatı ve batıda Afganistan ve Batı Türkistan ile, Doğu ve Kuzeydoğuda ise Çin ve Moğolistan ile sınırlıdır. Bölgenin büyük çoğunluğu çöldür. Beş yüz kırktan fazla akarsu ve nehre sahip Doğu Türkistan petrol, uranyum, altın, demir, kömür, tuz, volfram ve doğal gaz gibi yeraltı ve yerüstü zenginliklere sahip bir ülkedir. Bölgedeki 56 maden ocağından yılda ortalama 9 milyon ton civarında kömür çıkmaktadır.

Seidiye Hanlığından sonra, Doğu Türkistan farklı yerel hanlıkların mevcut olduğu, kimi zaman aralarında çatıştığı, kimi zamanda dış güçlerin kısa süreli istilalarına uğrayan bir coğrafyaydı. Özellikle 1680-1750 arasındaki dönem Hocalar dönemi olarak da zikredilen tarihsel zaman dilimidir. "Hocaların Tezkiresi" anlamına gelen Tezkire-i Hâcegân gibi tarihi eserler bu dönemdeki Doğu Türkistan'ın genel durumunu anlatan birincil kaynak niteliğindedir (Coşkun, 2017, s.1520). Cungar Devletinin himayesi altında, farklı tarikat mensubu Ak Tağlık ve Kara Tağlık'lı hocaların çatışmalarından dolayı, siyasi ve ekonomik sorunların baş gösterdiği yaklaşık bir asırlık zaman diliminden sonra, bölge Çin imparatorluğu tarafından işgale uğramıştır. 1755 yılında Cungarya'yı ele geçiren Mançular, Tanrı Dağlarının güneyine doğru ilerlemeye başlamış, 1759 yılında Doğu Türkistan'ın ilk işgali gerçekleşmiş ve takip eden bir asır boyunca Doğu Türkistan halkı işgale karşı direnişini sürdürmüştür (Uygur, 2016). Yakup Beg önderliğinde 1864 yılında kurulmuş Kaşgar merkezli hanlıkla Doğu Türkistan tekrar hürriyetine kavuşmuş, ancak 1877 yılında ikinci kez istila edilmiş, 1884 senesinde bölgeye Xinjiang ismi verilmiştir (Uygur, 2015). İşgale karşı direnişin ardından, Doğu Türkistan halkı 1933 ve 1944 yıllarında iki kez bağımsız devlet kurmayı başarmıştır. İlki Kaşgar'da ikincisi ise Gulca'da kurulan bu devletler Doğu Türkistan Cumhuriyeti olarak adlandırılmıştır. Milliyetçi Çin hükümeti güçlerini alt eden Çin Komünist Partisi 1949 yılından itibaren Doğu Türkistan bölgesinin hakimiyetini ele almıştır. Bölgenin Sincan Uygur Özerk Bölgesi olarak ilan edilmesi 1955 yılında gerçekleşmiştir (Kul, 2009, s. 27).

Uygur Türklerinin Doğu Türkistan'dan Türkiye'ye göçlerini 1935-1940 yıllarından itibaren ele almak mümkündür. Çin hakimiyetinin Doğu Türkistan'daki Türk ve Müslüman halka yönelik baskılarının giderek şiddetlenmesi sebebiyle Uygurlar ve Kazaklardan oluşan ilk kafile 1936 senesinde Gansu'ya göç etmiştir. Bu göç Uygur Türklerinin yakın tarihteki göçlerinin başlangıcı sayılmaktadır. Gansu'ya göç eden halk orada da rahat edemedikten sonra 1939'da Tibet üzerinden Hindistan'a göç etmiştir. Bu zorlu göç sürecinde birçok kişi hayatını kaybetmiştir (Kara, 2012). Bu kafilede hayatta kalanlar 1950'de Türkiye'ye iskânlı göçmen olarak gelmişlerdir. (Aygün, 2019, s.40)

1949 senesinde Çin'de eski hükümetin yerine Çin Halk Cumhuriyeti hükümeti devralmış ve Çin'in Doğu Türkistan topraklarındaki politikaları da sıkılaşmıştır. Çin Halk Cumhuriyeti'nin getirdiği yeni yönetim şeklini benimseyemeyen Uygur ve Kazak Türklerinden oluşan ikinci kafile 1949'da Tibet üzerinden Hindistan ve Pakistan'a göç etmişlerdir. Birinci kafilenin Türkiye'ye kabul edilmesi haberinin ardından İsa Yusuf Alptekin ve Mehmet Emin Buğra 1951'de Ankara'ya gelerek Uygurların göç talebinin olumlu sonuçlanması için çaba göstermişlerdir. Çabalar sonucunda Bakanlar Kurulu 13 Mart 1952 tarihinde Hindistan, Pakistan ve Keşmir'deki Doğu Türkistanlıların Türkiye'de "İskanlı göçmen" sıfatıyla kalmalarına karar vermiştir. Böylece 1952-1954 seneleri arasında göçmen Doğu Türkistanlılar Türkiye'ye gruplar halinde yerleşmeye başlamıştır. Uzun ve meşakkatli göç yolculuğu sonucunda, ilk yola çıkışta sayıları 18.000 civarında olan Kazak ve Uygur Türklerinden sadece 1850 kişi Türkiye'ye sağ salim ulaşabilmiştir (Biçen, 2018, s. 23). Bu 1850 göçmen Doğu Türkistanlı, Kayseri, Manisa, Niğde, Nevşehir, Aksaray ve Konya gibi çeşitli illere yerleştirilmiştir (Tuncer, 2015, s.303).

Çin Halk Cumhuriyeti'nin 1959 yılında yayınladığı, Doğu Türkistan'da yaşayan yabancı uyruklu kişilerin kendi ülkelerine dönmesi kararı sonucunda bir sonraki göç dalgası başlamıştır. Çin'in baskılarına dayanamayan Uygur Türkleri kendilerini Afgan kökenli göstererek önce Afganistan'a göç etmiş sonra da İsa Yusuf Alptekin'in yardımıyla 1965 senesinde Türkiye'ye gelmişlerdir. 1965 senesinde Doğu Türkistan'dan Türkiye'ye gelen Uygur Türklerinin 74 aile olduğu kaynaklarda belirtilmektedir (Göde, 1992, s. 48). Çin'in Doğu Türkistan'da uyguladığı asimilasyon ve diğer baskıcı politikalarından dolayı, Uygurlar farklı ülkelere göç etmeye çalışmıştır. Sonraki senelerde gerçekleşen göçler, önceki yıllardaki toplu göç hareketlerinden farklı olarak çoğunlukla münferiden gerçekleşmiştir. Bunun başlıca sebebi Çin'in sınır kontrolü ve pasaport işlemlerinde Uygurlara yönelik kısıtlayıcı politikaları olmuştur. Bu dönemde gerçekleşen göçler daha çok büyük meblağlar karşılığında pasaport alarak yasal ya da yasa dışı yollarla gerçekleşmiştir. Bu yollarla göç etmeyi başarabilen Uygur Türklerinin hedef ülkeleri Türkiye, Mısır, Suudi Arabistan, Malezya ve Batılı ülkeler olmuştur (Karluk, 2020b, s. 259).

2009 senesinde Doğu Türkistan'ın merkez şehri Ürümçi'de cereyan eden 5 Temmuz katliamından sonra Çin Halk Cumhuriyeti'nin Doğu Türkistan bölgesindeki denetiminin şiddeti artmıştır. 5 Temmuz katliamı, Çin'in Guangdong eyaletindeki bir oyuncak fabrikasında çalışan Uygurların Çinliler tarafından katledilmesi ve işçilerin akıbetleri hakkında bilgi almaya çalışan halkın sokağa dökülmesiyle başlamıştır. Barışçıl bir şekilde başlayan protestolar, asker ve polisin orantısız güç kullanmasından dolayı katliama dönüşmüştür (Kul, 2013, s.163). 5 Temmuz olayları, Çin hükümetinin terör, dini aşırılık ve ayrılıkçılıkla mücadele adı altında, Doğu Türkistan'da daha güvenlikçi bir politika izlemesine yol açmıştır. Okullarda ana dilde eğitimin kısıtlanması, başörtü yasaklamaları ve dini eğitimin tamamen yasak hale gelmesi bu baskıcı politikaların tezahürü niteliğindedir (Dağcı ve Keskin, 2013). Tüm bu sebeplerden ötürü, Uygur Türkleri toplu ve bireysel olarak farklı ülkelere göç etmeye başlamıştır. 2010 senesinden sonra Türkiye-Çin ilişkilerinin iyi düzeyde yürümesi sonucu Çin vatandaşlarının Türkiye'yi ziyaret etmesi kolaylaşmıştır. Aynı süre zarfında, bir süreliğine de olsa, Doğu Türkistan'daki Uygur Türklerinin pasaport erişiminde eskisine göre kolaylıklar sağlanmıştır. Böylece daha iyi eğitim, sağlık, iş ve meslek edinebilme amacıyla Uygurlar Türkiye'ye göç etmiştir. Dolayısıyla 2010 sonrası hem bireysel yollarla hem YTB[1] aracılığıyla eğitim için Türkiye'ye gelen Uygur Türkleri çoğalmıştır. 2016 senesinin sonuna gelindiğinde ise göçmen Uygur Türklerinin anavatanlarıyla olan irtibatları Çin Halk Cumhuriyeti tarafından tamamen kısıtlanmıştır. Doğu Türkistan'a eski Tibet yöneticisi Chen Quanguo'nun atanmasıyla birlikte, sistematik bir şekilde soykırım politikaları uygulanmıştır. Binlerce toplama kampının inşa edilmesi, resmi rakamlara göre üç milyona yakın insanın keyfi tutuklanması, yarım milyon insanın hapsedilmesi, kadınların zorunlu sterilizasyona (zorla kısırlaştırma) tabi tutulması, çocukların ebeveynlerinden alınıp devletin yatılı okullarında asimilasyona maruz kalması, Uygurların devlet zoruyla köle işçi olarak çalıştırılması gibi bir dizi insan hakları ihlalleri kaydedilmiştir. BM raporuna göre insanlığa karşı suç, en az 11 ülkenin parlamentosunun da soykırım olarak nitelendirdiği bir dizi politikaları gizlemek ve bilgi akışını kontrol etmek için yurtdışıyla bağlantısı olan Uygurlar özellikle hedef haline gelmiştir (Tobin, 2022, s.95-98). Doğu Türkistan'a girişler ve bölgeden yurtdışına çıkışlar durdurulmuş ve dolayısıyla bölge dış dünyadan izole hale gelmiştir. Tüm sebeplerden ötürü, 2016 senesinden önce yurtdışına çıkabilenler çıkmış ondan sonraki senelerde ise Doğu Türkistan'dan ne bireysel ne de grupların göçleri mümkün olmuştur.

2.4 Türkiye'de Uygur Diasporası

Uygur diasporası, anavatanları Doğu Türkistan'dan farklı dönemlerde göç eden Uygur Türklerini ifade etmektedir. Dünyadaki Uygur diaspora nüfusunun 600 bin civarında olduğu

[1] Yurtdışı Türkleri ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

kaynaklarca ifade edilse de resmi bir istatistik olmadığı ve diasporanın parçalı ve dağılmış olmasından dolayı, net sayı söylemek zordur. (Petersen 2006, s.65-66; Shichor 2010, s.294-295).

Günümüzde Uygur diasporası dünyanın dört bir yanına dağılmış vaziyettedir. Yoğun olarak Türkiye, Orta Asya Cumhuriyetleri, Rusya, Japonya, Suudi Arabistan, Hindistan, Pakistan, Afganistan, Amerika, Kanada, İngiltere ve AB ülkelerinde bulunmaktadırlar. Uygur diasporası yarım yüzyılı aşkın süredir varlığını sürdürmektedir. Uygur diasporası, politik, ırksal ve kültürel temellere dayanarak örgütlenen bir diasporadır. Memleketleri Çin egemenliğinde olan bu diaspora üyeleri asıl vatanı olan Doğu Türkistan'dan mahrumdurlar. Dolayısıyla devletsiz diaspora sıfatını taşımaktadırlar. Anavatanlarını, topraklarını ve Doğu Türkistan'da Çin zulmüne maruz kalan soydaşlarını kurtarma mücadelesi vermesi hasebi ile çatışmacı yapılanma biçiminde örgütlenen bir diasporadır (Begtimur, 2021, s.19). Çatışmacı yapılanma bir devlet ötesi yapılanma tarzıdır. Bu tip yapılanmada anavatanlarında söz sahibi olan rejimin mevcudiyeti ve meşruiyeti diaspora tarafından reddedilmektedir. Bunun yanı sıra, bu tür yapılanmadaki diaspora grupları kendi topraklarının yabancı güçler veya uluslar tarafından işgal edildiğine inanmaktadır. Bu düşünceye sahip insanların oluşturduğu hem ulusal hem de devlet ötesi bir yapılanma şekli, diasporanın çatışmacı yapılanma tarzı olarak literatürde geçmektedir (Dufoix, 2011, s. 66).

Uygur diasporasının tarihsel gelişimi ve faaliyetleri üç farklı döneme ayrılarak incelenebilmektedir; bunlar 1960'lardan 1990'lara kadarki ilk dönem, 1900'lardan 2000'lere kadarki ikinci dönem ve 2000'lerden günümüze kadarki üçüncü dönemdir (Bonnenfant, 2020, s. 112). İlk dönem Uygur diasporası Uygur Türklerinin Doğu Türkistan'dan Türkiye'ye göçlerinin başladığı 1940-1950'lı yıllarda temellerini atmıştır. 1952 yılında ilk göçmen Uygur Türklerinin Türkiye Cumhuriyeti'ne sundukları iskanlı göçmen talebi kabul edilmiştir. Göçmen Uygur Türkleri, Türk vatandaşlığı kazanarak, belirli topraklara yerleştirilmiştir. Türkiye'nin farklı coğrafyalarına yerleştirilen göçmen Uygur Türklerine Türk Hükümeti tarafından maddi destek sağlanmış, eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanmışlardır. Topluma kolay uyum sağlaması amacıyla Türkçe dil kursu fırsatları sunulmuştur (Wilkoszewski, 2010, s.264-265). İkinci dönemde Kayseri'de kurulan Doğu Türkistan Kültür ve Dayanışma Derneği, Doğu Türkistan Öğrenci Birliği ve Doğu Türkistan Vakfı gibi kuruluşlar birinci dönem Türkiye Uygur diasporasının devamı niteliğinde faaliyet göstermiştir. Ama bu dönemde Çin hükümetinin baskısı nedeniyle Türkiye'deki Uygur diaspora faaliyetleri kısıtlamalara uğramıştır (Emet, 2009, s. 59). İnternet Kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte üçüncü döneme geldiğinde Uygur diasporası tam anlamıyla ulus-ötesi diaspora niteliği kazanmıştır.

2009 Ürümçi katliamından sonra Türkiye'ye göç eden Uygur Türklerinin sayısı hızla artmıştır. Böylece İstanbul'da Doğu Türkistan Maarif ve Dayanışma Derneği (2005), Doğu Türkistan Gençlik ve Kültür Derneği (2006), Satuk Buğra Han Bilim ve Eğitim Vakfı (2012), Nuzugum Kültür ve Aile

Derneği, Uygur Akademisi, Uygur İlim Marifet Vakfı vb. gibi birçok vakıf-dernek kurulmuştur. Türkiye'deki Uygurların çoğu İstanbul'da ikamet etmektedir. İstanbul'un özellikle Sefaköy ve Zeytinburnu ilçelerinde yoğunlaşan Doğu Türkistanlıların kurduğu vakıf ve dernekler de bu semtlere faaliyet göstermektedir. Örnek verilen bu ve benzeri kuruluşların önderliğinde İstanbul'daki göçmen Uygur Türkleri aktif dayanışma, yardımlaşma ve sosyalleşme içerisindedirler. Dolayısıyla içinde bulunduğumuz bu dönem Türkiye'deki Uygur diaspora faaliyetlerinin önemli ölçüde etkinlik kazandığı bir dönemdir.

3. BÖLÜM: TOPLUMSAL UYUM VE DİN

Çalışmamızın bu bölümünde toplumsal uyum konusuna yer verilecektir. Bu çerçevede öncelikle göçle birlikte önem kazanan toplumsal uyum, tarihsel ve kavramsal açıdan ele alınacaktır. Ardından, toplumsal uyumu etkileyen çeşitli unsurlardan biri olarak din ele alınacaktır.

3.1 Toplumsal Uyum

Göç olgusu, beraberinde toplumsal uyum ve sosyal etkileşim meselelerini getirmektedir. Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre; uyum, bir bütünün parçaları olan toplumsal çevre, ahenk, uygunluk ya da bir duruma uyma, intibak, uyum sağlama, entegrasyon şeklinde tanımlanmaktadır. Toplumsal uyum kavramı genel olarak "yurttaşlık kültürü ve ortak değerler, sosyal düzen ve dayanışma, sosyal ağ ve sermaye, aidiyet ve kimlik unsurları" bağlamında açıklanmaktadır. Uyum süreci birçok faktörün bir arada olduğu, farklı kurumların iş birliği içerisinde yürütülmesi gereken karmaşık bir süreçtir. Uyum çift yönlü olarak ele alınması gereken dinamik bir süreçtir. Birleşmiş Milletler uyum süreci için iki taraf adına sorumlulukların bulunduğunu ve iki tarafın da karşılıklı isteklerinin olması gerektiğini ifade etmiştir. BM' ye göre göçmen, kimliğinden uzaklaşmadan ev sahibinin yaşam biçimine uyum sağlamada gönüllü olmalı, aynı zamanda ev sahibi toplum, göçmenlerin sosyal gereksinimlerine karşı duyarlı şekilde destek vermelidir (Adıgüzel, 2018, s.5).

Toplumsal uyum, azınlıkların, düzen kurarken aşmaları gereken en önemli sorunlardandır. Göçmenlerin yanında göçü kabul eden toplum da ev sahibi olarak göçmen nüfusun geçiş sürecine katkı sağladığı takdirde toplumsallaşma süreci kolaylıkla sağlanabilir. Uyumun sağlanması için sağlıklı iletişim dili oluşturabilme, ortak değerlerde buluşabilme ve aidiyet kurabilme önem arz etmektedir. Bu bağlamda hem yerel halkın hem de yabancıların sorumlulukları bulunmaktadır aynı zamanda iş birliği içerisinde çalışmalar yapılmalıdır (Duman, 2019, s.345).

Toplumsallaşma sürecinde asimilasyon, entegrasyon ve harmonizasyon uyumu üç farklı yönden ifade eden kavramlar olarak karşımıza çıkar. "*Asimilasyon, dil, gelenek, değer ve davranışlarda ya da temel hayati çıkarlarda değişiklik olması anlamına gelir. Asimilasyon kültürel uyumun en aşırı halidir"* (IOM, 2009). Toplumların karşılıklı etkileşimi sırasında, baskın kültüre uyum süreci sonunda, kişinin, yeni bir kültür kazanması olarak da ifade edilebilir (Yeter, 2018, s. 101).

Entegrasyon (parçanın bütüne eklemlenmesi), çok kültürlü toplumlardaki tüm bireylerin kültürel, siyasal ve ekonomik yaşamlarında etkin katılımlı ve iletişime açık olmalarını sağlayan, ortak aidiyeti teşvik eden, çok aktörlü bir süreç olarak görülmektedir (Çetin, 2016, s. 40). Asimilasyon kadar baskı içermese de entegrasyon, hakların elde edilmesi noktasında gönüllü-zorunluluk içermektedir. Göçmen toplumun yerel toplumun ana unsurlarına ayak uydurma, dil ve kültürünü öğrenme, belki de ikinci kuşakta ana dilin unutulması ve bütün topluma entegre olma şeklinde gerçekleşebilir (Ümmet, 2018, s.52). Ana dilin unutulması, eğer baskıcı bir devlet politikası ile yapılıyorsa, asimilasyon, göçmenlerin toplumsal uyum sürecinde tercihen terk etmesinden kaynaklanıyorsa, entegrasyondan kaynaklı olabilir. Dolayısıyla, toplumsal uyum sürecinin sonucu değil, sürecin nasıl gerçekleştiği de önem arz etmektedir.

Entegrasyon kavramının hem kavramsal açıdan hem de pratik açıdan, uyum sürecini, insan hakları bağlamında karşılamaması nedeniyle yerini harmonizasyon kavramı almaya başlamıştır. Entegrasyonun aksine harmonizasyon kavramı, farklılıkların kaynaşarak birlikte var olabilmesi açısından gerek göçmenler için gerekse yerel halk için uyum sürecini daha doğru ifade etmektedir (Ramazan, 2023, s.97). Yerel halka uyum sürecinde, ilgili kurum ve kuruluşların sorumluluğunda olan yabancılar için dil ve ülkeye uyumlanma becerisi kazandıracak uyum kurslarının düzenlenmesi, istihdam sağlayabilmek için mesleki eğitim verilmesi ve sosyal-kültürel hizmetlerin sunulması, bireyin uyumlanması noktasında önem arz etmektedir (Daoudow, 2015, s. 44).

Sonuç olarak göç neticesinde yeni bir topluma uyum sağlamaya çalışan azınlık grubunun yeni topluma uyumu, göçmen ve göç alan her iki toplumun karşılıklı olarak sorumluluklarını yerine getirmesi ve hoşgörülü davranmasıyla kolaylaşacaktır. Kültürlerinden ayrıştırılarak değiştirilmek istenen, ihmal edilip görmezden gelinen grupların hakları noktasında mağduriyet yaşamaları kaçınılmazdır. Kaderlerine terk edilen yabancıların kendi kabuğuna çekilmesi de söz konusu olabilir ve bu durum nesiller arasında toplumsal çatışmaya sebebiyet verebilir.

3.2 Toplumsal Uyum Sürecinde Din

Din, insanlık tarihi boyunca var olmuş ve insanlar, her çağda bir inanca bağlı kalarak, onun gereklerini ve ritüellerini yerine getirmişlerdir. Din ve inançlar ile ilgili izler, insanlığın olduğu her coğrafya ve zamanda gözlemlenmiştir. Arapça “deyn” kökünden gelen din sözlükte “örf, adet, gidilen yol, itaat, ceza ve mükafat, millet” anlamlarına gelmektedir (Uysal, 1996, s. 16). Literatürde din hakkında çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Vahiyden kaynak alan teolojik tanımlar, insan-doğa etkileşimine odaklanan antropolojik tanımlar, duygular ve ihtiyaçlar gibi içsel faktörlere odaklanan

psikolojik tanımlar ve son olarak toplumsal bağlamı ele alan sosyolojik tanımlamalar söylenebilir (Günay, 2006, s. 21-22).

Din, bireysel olarak kişinin hayatına etki ederken aynı zamanda toplumsal olarak işlevleri olan bir kurumdur. Bireye hayatı anlamlandırma noktasında bakış açısı sunarken bireyleri bir arada tutabilecek değerler ve bir arada yaşamalarını sağlayacak kurallar ortaya koyar. Hem yeni bir toplum inşasında yapı taşı görevi görürken; inanç birliği, toplumda bir ahenk oluşturarak toplumu ortak bir paydada buluşturur. Din toplumsal yönü ile bireyleri ortak bir yaşama davet ederken toplumun devamlılığını sağlar. Dinin güçlü bir şekilde yaşandığı toplumlarda toplumsal bütünlük güçlü bir şekilde gözlemlenebilir (Sezen, 1990, s. 223)

Dini ve kültürel benzerlikler, bir toplumun unsurları arasında bağlayıcı işlev görerek sosyal uyumun sağlanmasında önemli bir rol almaktadır. Bu ortaklıklar bireyleri bir araya getirirken bir aidiyet duygusu oluşturarak daha birleşik toplulukların oluşmasına önayak olur. Ne kadar kültürleri farklı olsa da aynı dini ritüelleri gerçekleştiren kimseler, dini kurumların önderliğinde sosyal temasa geçerek birbirlerini desteklemek için bir araya gelirler. Bu kurumlar kriz zamanlarında istikrar ve güven duygusu sağlayarak topluma rahatlık sağlar. Doğu Türkistanlıların Türkiye'ye göç etmesinde dini konuların önemi, göç kararı veya gerekçesiyle de ilişkilidir. Özellikle dini konularda baskıcı politikaların uygulandığı bir coğrafyadan göç etmiş olmalarından ötürü, Türkiye'deki Uygur diasporasını anlamakta din önemli bir konu haline gelebilmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'ye dinlerini daha serbest yaşayabilme umuduyla göç eden Uygurların olması, toplumsal uyum sürecinin incelenmesinde dini unsurların ne derece etkili olduğunu incelemeyi gerektirmektedir. Toplumsal uyum sürecinde, göçmenlerin topluma entegre olması en başta dini cemaatler aracılığı ile gerçekleşir. Bir diğer bağlamda, dini ritüellerin gerçekleşmesi veya kültürel hayatın parçası haline gelmiş dini geleneklerin (Cuma namazı, dini bayramlar, sünnet, nikah ve benzeri dini gereksinimler) yerine getirme çabalarından ortaya çıkar (Martikainen ve Özmen, 2010, s.273).

Yukarıda tartışıldığı gibi göçmenlerin, hedef ülkede dini-kültürel değerlerini sürdürmek ve sosyal çevrelerine uyum sağlamak arasında denge kurmaları gerekmektedir. Her ne kadar farklı devlet, ırk veya milli unsurlara sahip olsalar da sosyo-kültürel veya tarihi ortaklığın sağladığı benzerlik, göçmenlerin, yeni toplum içerisinde yaşayacakları yabancılaşmayı minimize edecektir (Ramazan, 2023, s. 97). Özellikle Uygur Türkleri gibi zorunlu olarak göç etmiş, farklı travmalar ve güven sorunları yaşayan göçmen gruplar için hayatını anlamlandırma noktasında din önemli referans kaynağıdır. Dördüncü bölümde ele alacağımız mülakat verileri analizinde bu konuya değinilecektir.

4. BÖLÜM: TÜRKİYE'DEKİ UYGUR DİASPORASINDA UYUM SÜRECİ VE DİN

Bu bölümde saha araştırmasından elde edilen veriler analiz edilerek tartışılmıştır. İlk önce saha araştırmasının nasıl gerçekleştiğine dair detaylar ve görüşmeyi kabul eden katılımcılara ait sosyo-demografik özellikler ele alınmıştır. Ardından görüşmeler ve gözlemlere dair verilerin içerik analizi yapılmıştır.

4.1. Saha Araştırmasının Gerçekleşme Süreci

Araştırmanın amacı 2010 senesinden sonra Doğu Türkistan'dan Türkiye'ye göç eden Uygur Türklerinin göç sürecini, göçten sonraki toplumsal uyum süreçlerini ve göçten önceki ve göç sonrasındaki din ve dindarlık anlayışlarının ve yaşantılarının nasıl olduğunu ve dinin uyum sürecindeki rolünü anlamaktır. Bu amaç doğrultusunda fenomenolojik bir nitel araştırma deseni çerçevesinde derinlemesine mülakat tekniği seçilmiş, 2010 senesinden sonra Türkiye'ye göç eden ve İstanbul'a yerleşen 20 Uygur Türkü ile yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeden önce yarı yapılandırılmış mülakat soruları hazırlanmıştır. Katılımcılara göç etmeden önceki hayatları, göç süreci, göçten sonraki uyum süreçleri ve zaman içerisindeki dini algıları hakkında sorular sorulmuştur. Hazırlanan ve katılımcılara sorulan mülakat soruları Ek 1'de yer almaktadır.

20 kişi ile yapılan derinlemesine görüşmeler doygunluk noktasına ulaştığında görüşmelere son verilmiştir. Yapılan görüşmelerin tarihi, yeri ve süresine ilişkin bilgiler Ek 2'de yer almaktadır. Bir noktadan sonra katılımcıların aynı ve benzer cevapları vermeye başladığı veya cevaplarda bazı kelimelerin sıkça tekrar edilmeye başlandığı görülmüştür. Bu nokta doygunluk noktası olarak belirlenmiştir (Roller ve Lavrakas, 2020, s. 6). Görüşmeler 18 katılımcı ile yüz yüze, 2 katılımcı ile mesafenin uzak olması nedeniyle online olarak gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların görüşmeler sırasında rahat olmalarını sağlamak için istedikleri tarih ve yerde görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu minvalde katılımcılardan 6 kişi ile Uygur Türklerinin dernek ofisinde, 4 kişi ile kafede, 2 kişi ile katılımcıların özel ofisinde, 2 kişi ile Zeytinburnu'ndaki Uygur lokantasında, 2 kişi ile evinde ve son 1 kişi ile de Çapa'daki bir camide görüşmeler gerçekleşmiştir. Online görüşmeler katılımcıların tercihi üzere Google Meet platformu üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bütün görüşmeler, araştırmacı tarafından telefonla ses kaydı alınmıştır. Bir taraftan da görüşmeler esnasınca notlar tutulmuştur. Ses kaydı alınmadan önce katılımcılardan izin istenmiş ve hazırlanan mülakat formunun giriş kısmında yer alan bilgilendirme yapılmıştır. Görüşmeler bittikten sonra tüm ses kayıtlarının transkripsiyonu yapılmıştır.

Araştırmada ikinci bir veri toplama tekniği olarak gözlem tekniği kullanılmıştır. Gözlem tekniği araştırmacıya, katılımcıları ve onların davranışlarını doğrudan gözlemleyip derinlemesine inceleme fırsatı sunan bir tekniktir (Yıldırım ve Şimşek, 201, s. 173). Gözlemler, Uygur Türklerinin kurduğu ve aktif faaliyetlerinin sürdüğü iki farklı dernekte[2] gerçekleştirilmiştir. Bunun haricinde kendisi de bir Uygur Türkü olan araştırmacı, araştırma süresi boyunca fırsat buldukça Uygur Türklerinin sosyo-kültürel etkinliklerine katılmış, İstanbul'daki Uygur Türkleri ile sıkı iletişim halinde olmuştur.

Saha araştırmasında mülakatlar öncesinde görüşmeyi kabul eden ancak bilgilendirme metnini gördükten sonra görüşmeden vazgeçen iki kişiye rastlanılmıştır. Vaz geçme nedenlerinin isteksizlik, görüşmede din anlayışı ve tecrübeyle ilgili soruların yer alması ve böyle bir çalışmaya gönüllü olduğunun Çin Hükümetince anlaşılması durumunda kendisinin veya ailesinin güvenliğinin sıkıntıya girme endişesi olarak belirtmiştir. Dolayısıyla araştırmaya gönüllü olarak katılan katılımcılardan önerecekleri isimlerin olup olmadığı sorularak, "kartopu örneklem" tekniği ile de bazı katılımcılara ulaşılmıştır (Yıldırım ve Simsek, 2018, s. 48).

Araştırmada içerik analizi tekniği kullanılarak toplanan veriler analiz edilmiştir. Özellikle "Nasıl ve Neden" sorularına cevaplar aranmış, kavramsal sınıflama ve kodlama yoluyla elde edilen temalar arasında anlamlı ilişkiler kurmaya çalışılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 242). Bu doğrultuda öncelikle verilerde sıkça tekrar edilen kelimeler kodlar olarak belirlenmiş ve bu kodlardan kategoriler, kategorilerden de ilgili temalar oluşturulmuştur. Elde edilen bu bulgular incelenip yorumlanmış ve sonuç raporu yazılmaya başlanmıştır.

4.2. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Görüşmeler sırasında katılımcılara kendileriyle ilgili, mesleği, eğitim düzeyi, Türkiye'ye giriş tarihi, Türkiye'de bulunma statüsü vb. gibi bazı tanımlayıcı sorular sorulmuştur. Katılımcıları kendi anlatımlarıyla tanımayı amaçlayan bu sorulara verilen cevaplar bağlamında katılımcıların sosyo-demografik bilgileri yer alan tablo, Tablo1 hazırlanmıştır.

Tablo 1: Katılımcıların Sosyo-Demografik Bilgileri

[2] Bu iki dernek: "Palvan Gençlik ve Spor Merkezi" ile "Ötkür Derneğidir".

Kişi/Katılımcı[3]	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durum	Eğitim	Meslek	Türkiye'ye Geliş Tarihi[4]	Türkiye'de Bulunma Statüsü[5]	İstanbul'da Yaşadığı İlçe/Semt
Katılımcı 1	Kadın	23	Bekar	Lisans	Öğrenci	2016	Türk Vatandaşı	Küçükçekmece
Katılımcı 2	Erkek	31	Bekar	Yüksek Lisans	Öğrenci	2017	Türk Vatandaşı	Küçükçekmece/ sefaköy
Katılımcı 3	Kadın	18	Bekar	Lise	Öğrenci	2016	Türk Vatandaşı	Küçükçekmece/ Sefaköy
Katılımcı 4	Erkek	37	Evli	Lisans	Grafik Tasarımcı	2013	Türk Vatandaşı	Küçükçekmece/ Sefaköy
Katılımcı 5	Kadın	31	Evli	Yüksek Lisans	Öğretmen	2013	Türk Vatandaşı	Küçükçekmece/ Sefaköy
Katılımcı 6	Erkek	28	Evli	Lisans	STK Çalışanı	2016	Türk Vatandaşı	Küçükçekmece/ Sefaköy
Katılımcı 7	Kadın	27	Evli	Lisans	STK Çalışanı	2015	Türk Vatandaşı	Küçükçekmece/ Sefaköy
Katılımcı 8	Kadın	27	Evli	Lisans	STK Çalışanı	2017	Türk Vatandaşı	Küçükçekmece/ Sefaköy
Katılımcı 9	Kadın	32	Evli	Lisans	Tasarımcı	2014	Uzun Dönem İkameti	Beylikdüzü
Katılımcı 10	Erkek	25	Evli	Lisans	Özel Sektörde Lojistik çalışan	2016	Türk Vatandaşı	Avcılar
Katılımcı 11	Kadın	26	Bekar	Yüksek	Öğrenci	2011	Türk	Üsküdar

[3] Katılımcıların kimlik bilgilerinin korunması amacıyla isimleri gizlenmiş, yerine sayılar kullanılmıştır.

[4] Bazı katılımcılar Türkiye'ye gelmeden önce de yurtdışı deneyimi yaşamışlardır, burada onların yurtdışına çıkış tarihi değil Türkiye'ye giriş yaptığı tarih esas alınmıştır.

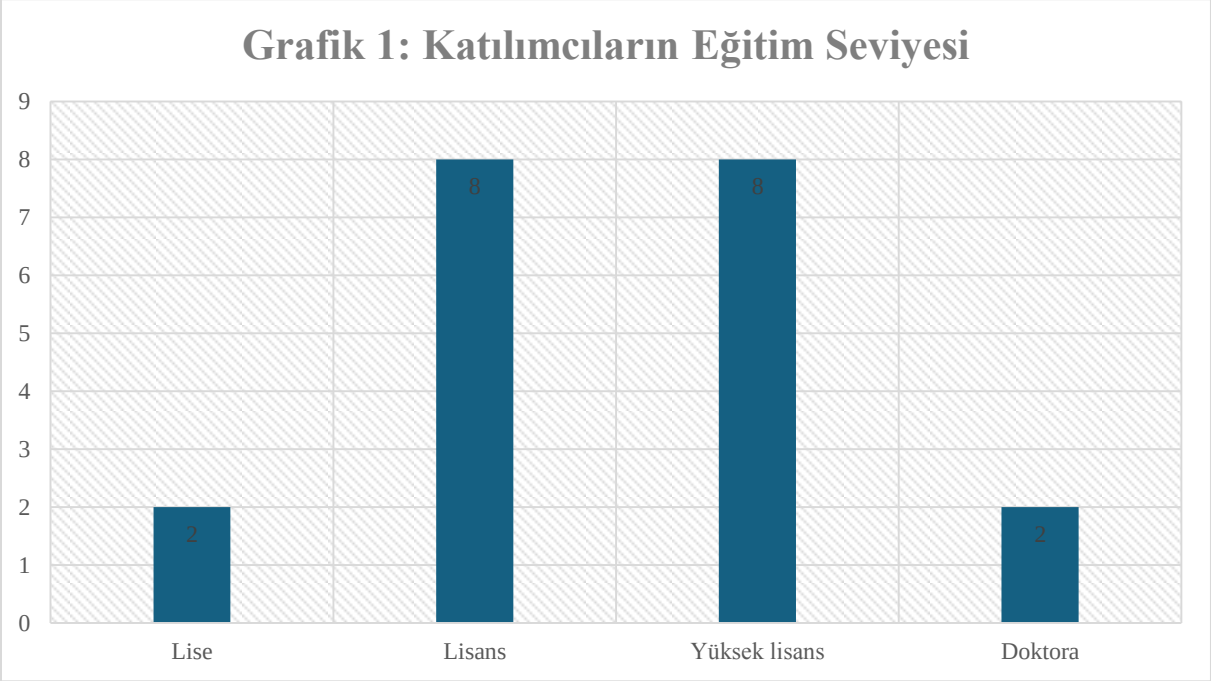
[5] Türkiye'de, 2017 Mayıs ayında düzenlenen Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün genelgesinde Uygur Türkleri için uzun dönem ikamet izni verilmesi kararlaştırılmıştır. Bu genelgeden sonra Uygur Türklerinin uzun dönem ikamet almaları kolaylaştırılmıştır. ("Göç Politikaları Kurulu", 2017, 3 Mayıs; "Ahıska ve Uygur", 2019, 1 Mayıs). Uzun dönem ikamet izni alan kişiler "askerlik yapma yükümlülüğü, seçme ve seçilme, kamu görevlerine girme, muaf olarak araç ithal etme ve özel kanunlardaki düzenlemeler hariç, sosyal güvenliğe ilişkin kazanılmış hakları saklı kalmak ve bu hakların kullanımında ilgili mevzuat hükümlerine tabi olmak şartıyla, Türk vatandaşlarına tanınan hakları" (YUKK, m. 44) kapsamaktadır. Uzun dönem ikameti ile beş yıl Türkiye'de yaşayan yabancılar Türk vatandaşlığına başvurma hakkı kazanmaktadır.

				Lisans			Vatandaşı	
Katılımcı 12	Kadın	27	Evli	Doktora	Öğrenci	2014	Uzun Dönem İkameti	Zeytinburnu
Katılımcı 13	Erkek	31	Evli	Lisans	Emlakçı	2013	Uzun Dönem İkameti	Zeytinburnu
Katılımcı 14	Kadın	30	Bekar	Yüksek Lisans	Öğretmen	2013	Uzun Dönem İkameti	Fatih/Çapa
Katılımcı 15	Erkek	25	Bekar	Lise	Tercüman	2016	Türk Vatandaşı	Küçükçekmece/ Sefaköy
Katılımcı 16	Kadın	27	Bekar	Yüksek Lisans	Öğrenci	2014	Uzun Dönem İkameti	Fatih/Çapa
Katılımcı 17	Kadın	28	Bekar	Yüksek Lisans	Bankacı	2014	Uzun Dönem İkameti	Fatih/Çapa
Katılımcı 18	Kadın	34	Evli	Doktora	Öğretmen	2016	Türk Vatandaşı	Silivrili /Selim Paşa
Katılımcı 19	Erkek	32	Bekar	Yüksek Lisans	İşsiz	2016	Uzun Dönem İkameti	Silivrili /Selim Paşa
Katılımcı 20	Kadın	25	Bekar	Yüksek Lisans	Tasarımcı/Tercüman	2016	Türki Vatandaşı	Eyüp Sultan

Mülakatı kabul eden katılımcıların sosyo-demografik özellikleri Tablo 1'de verilmiştir. Araştırma kapsamında mülakat gerçekleştirilen katılımcılardan 7'si erkek,13'ü kadındır. 20 katılımcının en küçük yaşta olanı (katılımcı 3) 18 yaşındayken, en büyüğü (katılımcı4) 37 yaşındadır. Katılımcıların yaş ortalaması 28,2'dir. Araştırma için belirli yaş ve cinsiyet kıstası belirlenmemiştir. Yalnız katılımcıların 2010 senesinden sonra Türkiye'ye gelmiş olması gibi bir sınırlanma konulmuştur. Bunun nedeni yukarıda bahsedildiği üzere, 5 Temmuz 2009 olaylarından sonra Türkiye'ye gelen Uygur Türklerini araştırmanın odak noktası olmasındandır. Medeni durumlarına baktığımızda ise 10 katılımcı evli diğer 10 katılımcı bekardır.

Eğitim durumlarına baktığımızda ise, katılımcıların 2'si lise mezunu, 8'i üniversite mezunu, 8'i yüksek lisansı bitiren ya da devam ettirmekte olanlar iken, 2'si de hâlihazırda doktorası devam eden öğrencilerden oluşmaktadır. Lise mezunu olan iki kişinin biri (katılımcı 3) daha üniversiteye giriş aşamasında iken diğeri (katılımcı 15) aslında Türkiye'ye geldikten sonra üniversite kazanmış ama 2017 senesinden sonra Doğu Türkistan'daki ailesi ile iletişimin ve maddi desteğinin kesilmesi sebebi

ile özel üniversitenin masraflarını karşılamamıştır. Dolayısıyla okulu yarıda bırakıp çalışma hayatına atılmıştır. Görüldüğü üzere katılımcıların eğitim seviyeleri yüksektir.

Şu an yapmakta olduğu mesleği bakımından katılımcılardan 3 kişi STK çalışanı, 3 kişi öğretmen, 3 kişi tasarımcı, 1 kişi emlakçı, 1 kişi bankacı, 1 kişi şirket çalışanı, 1 kişi tercüman, 1 kişi işsiz iken, kalan 6 kişinin öğrenciliği devam etmektedir. Katılımcıların hepsi tezin kapsamına uygun olarak 2010 senesinden sonra Türkiye'ye giriş yapan kişilerden oluşmaktadır. Bunlardan 1 kişi 2011 senesinde, 4 kişi 2013 senesinde, 4 kişi 2014 senesinde, 2 kişi 2015 senesinde, 7 kişi 2016 senesinde, 2 kişi 2017 senesinde Türkiye'ye giriş yapmışlardır. Mülakata katılan 20 katılımcıdan 7 kişi Türkiye Cumhuriyetince verilen yabancı kimlik belgesi/İkamet ile, kalan 13 kişi ise Türk kimliği ile İstanbul'da yaşamaktadırlar. İstanbul'daki yerleşim noktasından bakıldığında, katılımcılardan 8'i Küçükçekmece'de, 3'ü Fatih'te, 2'si Zeytinburnu'nda, 2'si Silivri'de, 1'i Beylikdüzü'nde, 1'i Avcılar'da, 1'i Eyüp'te, 1'i Üsküdar'da ikamet etmektedir. Küçükçekmece'ye bağlı Sefaköy mahallesi ve Zeytinburnu'nun Nuri Paşa mahallesi Uygur Türklerinin en yoğun olarak yerleştiği mahallelerdir. Hatta katılımcılardan biri sefaköyde Uygur Türklerinin haftalarca hiç Türkçe konuşmadan sadece Uygurca konuşarak yaşamına devam ettirebildiklerini ifade etmektedir.

> "Uygurlar burada, özellikle Sefaköy biliyorsunuz memleketin (Doğu Türkistan) küçük hali gibi. Diaspora 'da bu kadar fazla Uygurların bir arada yaşaması daha önce hiç olmamış. Buradaki eskiden gelenlerle konuşuyoruz. Hiç böyle bir şey

olmamıştı diyorlar. Ve bundan sonra da olmayacak diye düşünüyorum. Tamamen kapalı şu an yollar. Ne zaman öyle on binlerce insan gelir ki böyle bir ortam olsun? Şu anda baktığımızda gidiyorsunuz mahallede Uygur dükkanları var, bakkalları var. Sefaköy'de yaşıyorsanız beş gün, on gün hiçbir şekilde Türkçe konuşmadan bile yaşayabiliyorsunuz. Alacağınız her şey var yani. Her şey var. Uygurların dükkanları var, mutfakları var, berberi var, evinde açılan hastanesi var. Yani her şey var. Ve bu beni mutlu ediyor." (Katılımcı 6)

Katılımcıların ifade ettiği gibi Sefaköy'de Uygur Türklerine ait market, lokanta, fırın, kasap, berber, Uygur şifahaneleri[6], kütüphane, kreş, dershane, kırtasiye, emlak ofisi vb. gibi tüm ihtiyaçların karşılanabileceği yerler bulunmaktadır. Dolayısıyla Sefaköy Uygur Türklerince, İstanbul'daki Uygur diyarı yani ikinci Urumçi olarak bilinmektedir.

4.3. Türkiye'ye Göç Etme Süreci

Araştırma kapsamında göçmen Uygur Türklerinin göç sürecinin nasıl gerçekleştiğini anlamak için Türkiye'ye göç etmeden önceki hayatı, pasaport alma süreci ve Türkiye'yi tercih etme nedenleri irdelenmeye çalışılmıştır.

4.3.1. Türkiye'ye Göç Etmeden Önceki Hayatı

Katılımcılara göçten önceki, Doğu Türkistan'daki hayatlarını anlamak için, "nasıl bir ailede doğup büyüdünüz, yetiştiğiniz dini ve sosyal çevre nasıldı?" gibi sorular sorulmuştur. Verilen yanıtlardan katılımcıların nasıl bir ailede doğup büyüdükleriyle ilgili üç tür sınıflandırma yapılabileceği görülmüştür. Bunlar (1) dindar ve muhafazakâr aile yapısına sahip olanlar, (2) orta düzeyde dindar olanlar ve (3) az dindar olanlar şeklindedir. Yalnız katılımcılardan ailesi ve yetiştiği çevreyi dindar ve muhafazakâr olarak tanımlayanlar sayıca çoğunluktadır. Bunun sebebi Uygur Türklerinin İslam dinine inanan, %99'unun Müslüman olmasıyla ilintili olarak anlaşılabilir.

Dindar ve muhafazakâr bir ailede yetiştiğini ifade eden katılımcıların beyanlarından, dindar Uygur ailelerin sadece dini vecibeleri yerine getirmekle yetinmeyip, Doğu Türkistan'daki tüm yasaklara ve zorluklara rağmen, elinden geldiğince din eğitimine önem verdikleri anlaşılmaktadır:

[6] Bu şifahanelerde Uygur tababetiyle ilgilenen, hastaların damarını dinleyerek hastalığına teşhis koyan ve ilaç hazırlayıp veren doktor/tabip hasta bakmaktadır.

“Çok şükür dindar aileden geldik. Özellikle anne tarafım bayağı dini yönden çok muhafazakâr diyebileceğiniz insanlardı. Mesela çok katı baskılar altında bile dini eğitim konusunda baya ileri seviyede dini eğitim veriyordu. Mesela tatillerde dedemin evinde küçük bir medrese oluşuyordu. Böyle gizli bir evlerimiz vardı orada. Küçük yaşta değil de şimdi okuldan yeni mezun olan arkadaşlarımız tatilde öyle orada kuran öğrenmek için gidiyordu. Teyzelerim hoca oluyordu onlara. Öyle bir aileden geliyoruz. Baba tarafım da dindar sayılabilecek bir aile.” (Katılımcı 8)

“Ailem dindarlığıyla tanınan bir aileydi. Çok dindar bir yapıya sahiptik. Memlekette altı erkek, bir kız olmak üzere toplam yedi kardeşiz. Kardeşlerden sadece biri doktor oldu, diğerleri ise hafız. Ben ise bu konuda geride kaldım. Hepimiz, dini konularda aktif olarak çalışan bir ailede büyüdük. Abim de talebe yetiştirmekteydi ve sonunda ona yönelik bir suçlama ile on yıl hapis cezası aldı. Biz bir dindar ailede doğduk ve büyüdük.” (Katılımcı 6)

“Benim dedem, dedemin kardeşleri çoğu hafızdı. Biz de çok sıkı bir dini eğitimden yani aile ortamında büyüdük. Yani bize verilen terbiye, her şey dini, İslam dinine uygun bir şekilde olmuştur yani.” (Katılımcı 2)

“Muhafazakâr ve dindar bir ailede büyüdüm. Babam da öyleydi. Hatta dindarlığı yüzünden hapiste yatmış birisi ve annem de dindar biriydi. Babaannelerim, anneannelerim, yani bütün ailemiz dindar diyebilirim.” (Katılımcı 7)

“Anne babam ekstre dindar diyebilirim. Dindar olarak tanımlayabilirim. Elinden geldiğince oradaki her şeye rağmen ibadetlerini eksiltmeden yapmaya çalışıyorlardı. Bizim çevre zaten Uygurların yoğun olduğu bir yerdeydik, semt olarak yani. Ve mütedeyyin kesimin olduğu bir yerdeydik. O yüzden ne bileyim, komşularımız olsun, aile dostlarımız olsun, hepsi zaten çok annem babamla aynı insanlardı, aynı memleketten, aynı değerlere sahip diyebilirim. Hatta bizim site büyük bir siteydi ama öyle çok, Çinliler bile çok yoktu yani. Genel olarak hep Uygurların olduğu bir siteydi. Yakın, dediğim gibi semt genel olarak zaten öyle bir semtti. O yüzden kimliksel olarak zaten hep böyle Uygurların olduğu işte aşağı

yukarı aynı değerleri taşıyan bir ortamda büyüdüm diyebilirim. Hani o ötekiyle karşılaşma noktasında hani o çok böyle o şeyi yaşamadım uçurumu. "(Katılımcı 11)

Orta düzeyde dindar bir ailede yetiştiğini söyleyen katılımcılar, doğup büyüdükleri ailesini ve sosyal çevresini şu şekilde ifade etmektedirler:

"Bizim ailemiz orta muhafazakâr aile diyebileceğimiz bir aile. Çevremizdekiler de hemen hemen bizle aynı. Yani orada birkaç tane farklı yapı var aslında bizim şeyimizde. Aşırı bağlılar var dine, Orta seviye ve bağdan kopmuş gibi. Bizim aileyi söylemek gerekirse benimkisi orta diyebilirim. Yani Çin'deki bu politikalardan dolayı bizim aile işte ikisi de kamu görevlisi çalışan oldukları için çok da belli edemiyorlardı. Annem başörtüsü takıyordu ama bazı zamanlarda iş gereği çıkartmak zorunda da kalabiliyordu. Bu yüzden evde daha çok yaşadık dinimizi. Bizim ev ve sitedeki evler anne ve babamın çalıştığı yerden verilen evler olduğu için Ramazan'da site içerisinde sürekli kontrol ediliyordu. O yüzden Ramazanlarda ışık yakmadan yemeklerimizi yiyorduk." (Katılımcı 13)

"Biraz dindar aile diyebilirim. Yani dini yapısı var. Takva çok şey değil ama annem babam çalışıyordu. Zaten küçükken evde büyümedim ben. Anneannemin evinde büyüdüm. Sonra işte şeyden sonra ortaokuldan sonra eve gittim zaten. Ortaokul, lise falan evde kaldım. Yani evimiz genel olarak dini kültürlere saygı duyan bir aile… Çevremiz de aynı ama hani çok dindar diyemem. Diğer şeylere göre çok dindar sayılmaz. Ama yine de çevremiz iyiydi. Dini konuda hassasiyetti olan bir çevre." (Katılımcı14)

Az dindar olduğunu ifade edenlerden birinin beyanı ise şu şekildedir:

"Biraz dindar, daha çok Uygur kültüründe bir ailede büyüdüm. Ama kendim Çince okudum. Çevrem daha çok Çinliydi. Uygurlarla Türkiye'ye geldikten sonra biraz fazla iletişime geçtim. Türkiye'ye gelmeden öncesinde Uygur arkadaşlığım çok fazla yoktu benim. Üniversitede sadece 3-4 Uygur okul arkadaşım vardı kalan 180 kişi Çinliydi. Sonrasında hastanede çalıştığımda da öyleydi." (Katılımcı 9)

Dindar ve muhafazakâr çevrede yetişen katılımcıların, Uygur toplumuyla iç içe oldukları ve Çinlilerle temasının minimum düzeyde olduğunu görülmektedir. Orta düzeyde dindar bir çevresinin olduğunu ifade eden katılımcıların beyanlarından, genellikle bu ailelerdeki ebeveynlerin devlet memuru olarak çalıştıkları görülmektedir. Doğu Türkistan'da devlet memuru olarak çalışmak demek, hem çalışma ortamında Çinlilerle birlikte olmak hem de Çin hükümetinin çalışma kurallarına uymak demektir. Dolayısıyla bu ailelerin daha fazla dini-kültürel baskıya maruz kalmaları söz konusu olmaktadır. Bunun yansıması olarak, Çin hükümetinin dini-kültürel baskılarının arttığı zamanlarda, bu aileler dini sorumlulukları yerine getirme konusunda daha esnek davranabilmektedirler. Az dindar çevrede doğup büyüdüğünü söyleyen katılımcıların ise Çinlilerin çok yoğun olduğu mahallelerde yetiştiği ve tamamen Çince konuşulan, Çinlilerin kreş ve okullarında okuduğu görülmektedir. Hatta katılımcı 16'nin küçüklüğünde birkaç sene Çinlilerin okulunda okuduktan sonra Uygurların okuluna geçiş yapması, bu sayede Çinlilerle Uygurları karşılaştırma imkânı olduğu ve iki toplumun kültürel ve etnik olarak aslında tamamen farklı olduğunu fark ettiğini beyan etmesi çok dikkat çekicidir:

> "Doğma büyüme yerim Ürümçi benimki. Normalde Çin'de normal okullar ikiye ayrılıyorlar. Biri Çin dili okulu, diğeri de etnik, az etnik grupların okuduğu okullar. O da Uygurca okul diye adlandırılıyor. Ben de hani şöyle, annem babam bizim kaldığımız ev, Uygurların okulundan biraz uzaktaydı. O yüzden ben öncelikle Çinli okula gittim. Orada bir sene falan eğitim gördüm. Çinlilere beraber yaşadık. Zaten Çinli anaokullarında kaldığım için o süreçte zorlanmadım. Hep büyüdüğüm ve doğduğumda yanımda Çinliler vardı. Bu bana hiç garip gelmiyordu. Sonra ilkokuldayken annem beni Uygurca okula verdi. Bir yıl Çin okulunu tamamladıktan sonra Uygur okulda şöyleydi, tamamen öğrencilerin hepsi Uygur'du, hocalar da Uygur'du. Orada hakikaten şey hissettim, gerçekten kendimin Çinlilere göre daha farklı olduğunu hissettim. Düşünce yapımız, etnik yapımız farklı." (Katılımcı 16)

Acaba daha az dindar olduklarını ifade eden Uygur Türkleri dini hassasiyetleri az olduğundan mı Çinlilerle iç içe yaşamayı tercih etmişlerdir yoksa, daha gelişmiş ve kozmopolit bölgelerde yaşıyorlar ve zorunlu olarak Çinlilerle etkileşim halinde oldukları için mi çevreden etkilenerek sekülerleşmektedir? Sosyolojik olarak ikisi de söz konusu olabilir. Bireyler hem kendi değerleri, çıkarları ve dünya görüşleri çerçevesinde yaşayacakları toplumu seçme eğilimi gösterebilirler. Hem de sosyalizasyon kuramında olduğu gibi içinde yaşadıkları topluma uyum sağlama eğilimindedirler. Sosyalizasyon, bireylerin toplumun değerlerini, normlarını ve kültürünü öğrenme sürecidir. Farklı

dindarlık düzeylerinde ve çevresel koşullarda yetişen katılımcıların farklı sosyalizasyon süreçlerinden geçtiği görülmektedir. Dindar ve muhafazakâr çevrede yetişenler, Uygur toplumuyla iç içe olup Çinlilerle minimum temas halindeyken, az dindar çevrede yetişenler ise Çinlilerle daha fazla etkileşimde bulunarak onların kreş ve okullarında eğitim almıştır. Bu durum, bireylerin içinde bulundukları sosyal çevrenin ve etkileşimde oldukları grupların, onların kimlik ve değerlerini nasıl şekillendirdiğini göstermektedir.

4.3.2. Pasaport Alma Süreci

Doğu Türkistan'da yaşayan Çinli olmayan faklı etnik gruptaki insanların pasaport alma süreci oldukça zordur. Özellikle Uygur Türkleri için pasaport almak hayli meşakkatli bir süreçtir. Toplumda dindar ve muhafazakâr olarak bilinen ve tanınan Uygur Türkleri için ise pasaporta sahip olmak neredeyse imkansızdır. Örneklem grubundaki katılımcı Uygur Türklerinde bu sürecin nasıl gerçekleştiğini anlamak için katılımcılara "Pasaport alma sürecinizden bahsedebilir misiniz?" şeklinde soru sorulmuştur. Verilen cevaplardan katılımcıların bir kısmının pasaport almak için epey uğraştıkları, uzun zaman ve ciddi miktarda para harcadıkları anlaşılmaktadır.

> "Eskiden, 2012-2013 yıllarına kadar, bir pasaport almak için bir ev parası ödüyorduk. 300-400 bin Yuan[7] Çin parasına mal oluyordu. Ağabeyim 2013'te Suudi'ye gittiğinde bir pasaport almak için 300 bin harcamıştı. Pasaport almak oldukça zorlu bir süreçti. Bir sene kadar uğraşması gerekiyordu, nüfus kaydını taşıması ve diğer formaliteleri tamamlaması gerekiyordu. Ancak, Çin'in politikaları 2015'te değişti. Bir anda, herkese pasaport vermeye başladılar. Ancak, bizim durumumuz biraz farklıydı. Diğer mahalle sakinleri pasaportlarını bir haftada alırken, bizim gibi "riskli" ailelerin[8] pasaport başvuruları hemen sonuçlanmadı. İlk olarak, bu risk işaretlerini silmek için polis ve ilçe yönetimleriyle görüştük ve onlardan imza aldık. Bu süreç oldukça zorlayıcıydı ve belli bir miktar para harcamamızı gerektirdi. Ancak sonunda pasaportlarımızı almayı başardık." (Katılımcı 6)

[7] Yuan, Çinin para birimidir. Şu anki (Mayıs 2024) kur hesabına göre 1 Yuan Çin parasının diğeri 4.47 Türk lirasına eşittir. Yani 300-400 bin Yuan 1,5 milyon Türk lirası civarındadır.

[8] Çin çok dindar, muhafazakâr ve milliyetçi olarak bilinen bazı Uygur ailelerini "riskli aile" olarak işaret ediyor. Bu aile üyeleri kimliklerinde belirtilen işaretten dolayı şehirler arası yolculuk için bile yetkili hükümet makamlarınca özel izin almaları gerekiyor.

“Benim pasaport alma sürecim var ya tam bir kaos. Nasıl diyeyim? 2013, yok 2012'ydi. Ben Çin'de Su zhou denilen bir şehir var, orada okuyordum üniversiteyi. Daha önceden hiç aklıma gelmemişti işte yurt dışına çıkmak, pasaport almak falan gibi bir şeyler yoktu aklımda. Ama son sınıftayken pasaport alayım, yurt dışına okumaya gideyim diye geldi aklıma. Ondan sonra Pasaport almak için bir sürü uğraştım. Benim nüfusum memleketimde, Komul'da[9] olduğu için ve okulun da son sınıfı olduğu için oraya taşımaya çalıştım. Ama taşıyamadım. Olmaz falan dediler okulumdakine. Sen zaten son sınıftasın. Ne yapacaksın? Şimdi bu çok zor. Biz yapamayız falan filan. Sonra Komul'da pasaport almaya çalıştım. Tam bir sene uğraştım, istediği evrakları tam hazırladım ama tam hazırladığım halde bile kabul etmediler. Bir şeyler uyduruyor, şu eksik, bu eksik, şunun imzası yok, şunun damgası yok falan filan. Ondan sonra bir tanıdık aracılığıyla orada Emniyet Müdürlüğü'nde biri vardı, babamın sınıf arkadaşı. Onunla giderek teslim ettim evrakları ama çok fazla beklettiler. Bir seneden fazla sürmüştü. O kadar araya giren müdür bir adam var yani. O bile hızlandıramadı. Ya da pasaportu çıkıp çıkmayacağını tam olarak o da bir şey diyemiyordu. En son bilmiyorum ya. Şanslı mıyım bilmiyorum. Bir şekilde pasaportu aldım.” (Katılımcı 18)

“Benim pasaport alma süreci gerçekten çok zor bir süreç oldu. Ben aslında daha erken, daha önceden yurt dışına çıkıp okumayı düşünüyordum. Ancak pasaport almak zor olduğu için geciktim. 2015 senesinde pasaporta başvurabildim. 2016 Şubat'ta pasaportumu aldım. Bundan önce kaç yıldır uğraşıyordum, para harcadım, daha kötüsü zaman harcadım ama olmadı çünkü en az 15 farklı makamdan tasdik almanız gerekiyordu, damga /kaşe vurdurmanız gerekiyordu. Bunun her biri için normalde 5-10 bin yuan Çin parası rüşvet vermek zorundaydınız. Normal süreçte olmuyordu. O yüzden bizim ailemizin o kadar parası olmadığı için, pek zengin olmadığımız için ben alamamıştım önce. 2015 senesinde Çin bildiğiniz gibi pasaport siyasetini gevşetti. Sonra biz de başvuru yapabildik. Pasaport aldıktan sonra çok geçmeden ayrılmıştım ben. Çünkü insanlar tutuklanıyordu sürekli. Benim birçok arkadaşım da tutuklandılar bu dönemde. O yüzden madem elime pasaport geçmiş, ayrılayım yoksa başka bir şeye karışabilirim diye düşündüm. Pasaportum elime geçtikten bir hafta sonra ayrıldım memleketten.” (Katılımcı19)

[9] Doğu Türkistan’ın kuzeyinde bir şehir.

"Babam pasaport için bayağı uğraştı. Bir sene, bir buçuk sene. 2012 geri dönmüştük biz Aksu'ya[10]. Ondan sonra bir sene baya uğraştık. 2013 sene sonunda pasaportu elimize aldık. Öyle çok zor oldu bu süreç. Pasaport alma sürecim çok zor oldu. Özellikle benim çok zor oldu. Kardeşimin biraz daha kolay oldu. Çünkü babam bu işin biraz yolunu öğrenmiş oldu. Kime nasıl para verilecek? Nereden nasıl bir tanıdık bulacağız? Onu öğrenmiş oldu. O yüzden kardeşimin pasaportu biraz daha kolay elimize ulaştı. 2013, hatta aralık ayında çıkmıştı pasaportumuz. Ondan sonra da biz 2014 Haziran'da yurt dışına çıktık." (Katılımcı 8)

"Bizim için biraz sancılı bir dönemdi. Her ne kadar Ürümçi'de yaşasak da nüfusumuz Kaşgar'da kayıtlı olduğu için pasaport alma süreci çok sancılı oldu. Kaşgar'dan Ürümçi'ye nakletmek çok zor bir süreçti. Türkiye'de olduğu gibi hemen nüfus müdürlüğe gidip iki günlük bir süreçte gerçekleşmiyor. Çok uzun ve meşakkatli bir süreç. 3-4 senede anca yapmıştık. O yüzden 16 yaşımıza kadar biraz uzadı, yani geç geldik baya, babamın tabiriyle biz ilk okuldan itibaren gelmeyi planlıyormuş. Sanırım ilk okulun başlarından itibaren planlamış. Ama liseye kadar geçti. Babam kendisi zaten 2009'dan beri Türkiye'ye gidip gidiyor. O zamandan itibaren planlıyor. Ama bizim pasaport sıkıntımız olduğu için biraz sancılı geçti. 4-5 sene anca elimizi alabildik." (Katılımcı 1)

Bir kısım katılımcıların ise pasaport alma süreci nispeten kolay gerçekleşmiştir. Nispeten kolay olması yine de Türkiye'deki gibi bir kolaylık değil sadece zor alanlara kıyasla nispeten kolay olduğu söylenebilir. Pasaport sürecini nispeten kolay atlatan katılımcıları 2010-2014 seneleri zarfında alanlar ve 2014'ten sonra 2015-2016 senelerinde pasaport alanlar olarak iki kategoride değerlendirebiliriz. Bunlardan 2014 senesinden sonra pasaport alanlar, 2015-2016 senesindeki Çinin Uygur Türklerine pasaportta serbestlik politikasından istifade ederek pasaporta daha kolay erişim sağlayabildiklerini ifade etmektedirler. 2010-2015 senelerinde pasaport alanların nispeten kolay alabilmelerinin iki sebebi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Çine nüfus transferinin gerçekleştirilebilmesidir. Katılımcı 13'nün ifade ettiği gibi, bazı Uygur öğrenciler Çinin iç eyaletlerine üniversite eğitimi için gidiyorlar ve Doğu Türkistan'daki nüfusun Çine transferi söz konusu olduğu için pasaporta erişim nispeten kolay olmaktadır. İkinci sebep ise, aile üyelerinin/ebeveynlerin devlet memuru olmasıdır. Üstte de bahsedildiği gibi Doğu Türkistan'da devlet memuru olmak bir nevi "Çine yakın olmak" anlamını taşımaktadır. Uygur Türklerinden devlet

[10] Doğu Türkistan'ın güneyinde bir şehir.

memuru olanlar ise Çin hükümetince daha "güvenilir" kişiler olarak görülür. Dolayısıyla onların ya da onların çocuklarının pasaporta erişimi nispeten kolay olmaktadır.

> "Pasaport sürecim, aslında bizim aile için pasaport almak mucize gibi bir şey. Yani babam zaten hapisten çıktıktan sonra benim buraya gelebildiğime inanamamış. Öyle bir durumdaydı ama 2015 galiba yaz aylarında Çinliler pasaport almayı kolaylaştırdığı için yani o zaman deneyelim bir bakalım başvuralım falan diye gittik. Yani Allah'tan umut kesilmez diyoruz ama gerçekten o kadar umutsuzdum. Sadece denemek için gitmiştik. Ailecek işte pasaporta biz de başvuralım bakalım çıkarsa falan diye. Ama çok ilginç bir şekilde yani 2-3 hafta sonra mı ne pasaportum çıkmış oldu. Mutlu oldum. Yani benim pasaport alma sürecim zor olmadı. Çok kolay oldu." (Katılımcı 7)

> "Benim aslında ta üniversiteyi kazanıp hazırlık ve birinci sınıfı bitirene kadar çok da yurt dışına çıkıp okuma gibi bir düşüncem yoktu. Ama işte 2012 senesinden sonra 2013'lerde falan işte bizim oralarda biliyorsunuz durumlar biraz değişmeye başladı. Herkesin bir yurt dışına gitme hayalleri oluşmaya başladı. Doğal olarak Çin'in iç bölgelerinde okuyan Uygur öğrencilerden bir akım oluşmaya başladı. Pasaport alabilen, gitmek lazım diye düşünceler oluşmaya başladı. Ben de o akımın etkisinde pasaporta başvurdum. Bizim orada kolaylık vardı çünkü bizim orası Hong Kong'a yakın olduğu için biraz serbest bir bölgeydi. Pasaport almak şeye göre daha kolaydı bizim Doğu Türkistan'a göre. Orada öğrenci statüsünde pasaportumu aldım. Ne zaman aldım? 2014 Ocak ayında yani üniversitenin ikinci sınıfındayken aldım." (Katılımcı 13)

> "Yurt dışına çıkma kararı bayağıdır düşünülen ancak biraz yapılmayan bir karardı benim için. Ortaokuldan itibaren vardı zaten bu konu. Sonra işte pasaport zaten zor ortaokul, daha küçük. O yüzden lisede karar verdik. Dedik neyse artık zaten büyüyor, 18'e geldi falan. Sonra işte önce evdekiler aldı. Hani küçük diye vermeyebilir falan diye. Sonra ablam aldı. Ablam da bana şey oldu. Referans tarzı bir şey oldu. Sonra işte sanki ikimiz de çıkıyormuşuz gibi yurt dışına öyle başvuru yaptık. Yani o süreç çok şükür çok zor geçmedi. Herhalde Gulca[11] tarafında daha iyiydi diye biliyorum. Bir de zaten annem babam çalışıyor yani. Annem öğretmen,

[11] Doğu Türkistan'daki bir şehir.

babam zaten İSKİ gibi yerde çalışıyor. O yüzden yani çok sıkıntı olmadı çok şükür. Bir de zaten tanıdıklar vardı. Onlar biraz yardımcı oldu. Öyle olunca yani pasaport içinde çok zorlanmadım diyebilirim diğerlerine göre." (Katılımcı 14)

4.3.3. Türkiye'yi Tercih Etme Nedenleri

Göç süreciyle ilgili katılımcılardan "Pasaport aldıktan sonra, yurtdışı tecrübesi için Türkiye'yi tercih etmenizdeki nedenler nelerdi?" sorusu sorulmuştur. Verilen yanıtlardan katılımcıların Türkiye'yi tercih etme nedenlerini dört başlıkta ele almak mümkün görülmektedir. Bunlardan birincisi, ailenin/anne-babanın seçimi olması; ikincisi, dini özgürlük ve dini bilgi edinme arzusu; üçüncüsü, Türkiye'ye ve Türk toplumuna duyulan sempati; dördüncüsü ise, süreci kolaylaştıran imkanlara sahip olmaktır.

Ailenin/Anne-babanın seçimi olması

Katılımcıların eğitim seviyesini gösteren Grafik 1'de görüldüğü üzere katılımcıların büyük çoğunluğu Türkiye'de üniversite eğitimi alan ya da almakta olan kişilerdir. Normal şartlarda üniversitede lisans eğitimine 18-19 yaşlarda başlanıldığını göz önünde bulundurursak, katılımcıların yurtdışı kararı aldıkları yaşları, küçük yaşlarına (15-20'lı yaşlar arası) denk gelmektedir. Dolayısıyla yurtdışı kararı alırken Türkiye'yi kendisinden çok ailesinin tercih ettiklerini söyleyenler olmuştur. Bu katılımcılardan bir kısmı her ne kadar Türkiye'yi bizzat tercih etmediğini ifade etse de Türkiye tecrübesinden sonra, Türkiye'yi ikinci anavatanı olarak görebilecek kadar sevdiğini söylemiştir:

"Benden daha çok babam karar verdi diyelim. Çünkü, 2015'te sıkı yönetimler önemli ölçüde arttı. Ardından, medrese eğitimi alan çocuklar birer birer tutuklanmaya başladı. Yani, Çin'in etkisi altında tutuklamalar başladı. Ailemde, örneğin, en büyüğümüz (büyük abim) 20 sene önce, diğer biri ise 30 sene önce yurt dışına çıkmışlardı. Bu yüzden, biz de Çin'in belirttiği bu "riskli" aileler arasında yer aldık. Ben de Pasaport alamıyordum çünkü kimliğimde bu engel vardı. 2015'ten sonra, oradaki polislerle iletişime geçtik ve bir miktar para karşılığında ben ve benden bir büyük abim pasaport alabildik. Ancak, iki büyük abim daha vardı ve onlar pasaport alamadılar, bu engeli aşamadılar. Ondan sonra, iki kardeş olarak Türkiye'ye geldik. Ben, o sırada bir kursa devam ediyordum. Babam, "Pasaportun çıktı, hemen gitmen gerekiyor" dedi bir gün. Sanırım, durumu biliyordu ve hızlıca

ayrılmam gerektiğini söyledi. Çünkü, medrese arkadaşlarımın birçoğu tutuklanmaya başlamıştı. Babam Türkiye'ye gitmemi sağladı çünkü burada akrabalarımız vardı ve ayrıca, bütün Uygurların genel olarak Türkiye sevgisi vardı. İlk defa yurt dışına çıkmak isteyen herkes Türkiye'yi tercih ediyordu. Ayrıca, babam Türkiye'ye gitmemi, orada eğitim alıp üniversite okumamı istemişti." (Katılımcı 6)

"Burada biraz daha benden ziyade babamın seçimi bu. Babam 2012 ya da 2013'lerde ilk defa yurt dışına çıktı. Hacca gitti Suriye'ye. Oradan da dönüşte Türkiye'ye geldi, gezdi vesaire. Oralarda babam Türkiye'nin şartlarından olumlu yönde etkilenmiş. Bayağı beğenmiş. Ondan sonra da zaten ailemi taşıyacağım diye ilk baştan beri hedefi o yönde olduğu için. Ondan sonraki Türkiye'de ticaret yaptı bir senelik süreçte. Vatandaş oldu, şu oldu, bu oldu. Öyle geldi. Ondan sonra da biz ailece buraya taşındık." (Katılımcı 10)

"Bunu daha çok ailem istedi. Aslında daha çok Avrupa ülkelerine gitmek istiyordum ben açıkçası. Ama işte daha çok İslami ülke olsun, tanıdıklar falan olsun yanında, tek kalmasın diye babam beni buraya getirmeye karar verdi." (Katılımcı 12)

"Annem babam korkmuş galiba. Belki başka bir ülke, başka bir kültür, başka bir hayat deneyebilir diye Türkiye'yi seçmişler. Ve o zaman arkadaşımın babası vardı burada. Onun sayesinde burayı seçti ve diğer başka ülkelerde zaten kimsemiz yoktu. Ve Türkiye başka ülkelere göre yani iktisat, maddi durumlarımıza uygun bir ülke olduğu için yani burayı seçtiler. Aslında benim de haberim yoktu… Aslında ben Türkiye'yi hiç sevmiyordum. Benim kafamda Avrupa vardı, Avrupa baya havalı geliyordu. Türkiye bana o kadar şey gelmedi yani. Sadece Türk dizileri oluyor ya genelde. Annem çok izliyordu, bana hiç hoş gelmiyordu. Drama yaşıyordu falan. Benim hiçbir sevdam da yoktu. Hiç Türkçe dizi, şarkı falan hiç dinlemiyordum. Annem bazen öyle seviyordu, şarkıları dinliyordu. Ben sevmiyordum. Ben böyle Arap kültürü, Türk kültürü falan sevmiyordum. Niye geldim? Ben de bilmiyorum. Zaten o zaman çok küçüktüm. Kendi kararımla falan değil yani gelmem." (Katılımcı 17)

Dini özgürlük ve dini bilgi edinme arzusu

Katılımcıların büyük bir bölümünün Türkiye'yi tercih etmesindeki temel etmenlerden biri Türkiye'de Müslümanlığı rahatça yaşama düşüncesi ve İslami ilimleri öğrenme arzusu taşımalarıdır. Doğu Türkistan'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin baskı ve kısıtlamalarından dolayı dini inançlarını özgürce yaşamaktan mahrum kalan Uygur Türkleri, nüfusu ağırlıklı olarak Müslümanlardan oluşan Türkiye'yi hedef ülke olarak tercih etmişlerdir:

> "Müslüman bir ülke olduğu için ve burada dini, daha detaylı dini öğrenmek ve dini yaşamak. İlk amaç öğrenmek aslında. Dinin aslını daha böyle detaylara inerek öğrenmek amacıyla gelmiştim." (Katılımcı 4)

> "Yani başka ülkeyi pek düşünemedim çünkü maddi durum olarak başka bir ülkeye gitme imkânım pek yoktu ilk olarak. Başka bir önemli nedeni de işte Türkiye'yi biz böyle Müslümanların çok rahat yaşayabileceği, dinimizi yaşayabileceği bir yer olarak gördüğümüzdü. Daha önemli başka bir sebep de işte kültürel benzerliklerimiz olduğu için burayı seçtik. Daha rahat uyum sağlayabileceğimizi düşündük mesela. Ben de öyle düşündüm açıkçası." (Katılımcı 5)

> "Türkiye'yi neden seçtim dersem, Türkiye'yi biz yakın görüyorduk kendimize. Ve dinimizi daha çok orada yaşayabileceğimizi düşünüyorduk. İkincisi vize almak kolaydı. Ben seyahat vizesi değil de öğrenci vizesi aldım. TÖMER'in[12] şeysine getirtmiştim davetiyesini. Ondan altı aylık öğrenci vize aldım. O zamanlar biraz kolaydı burayı seçmemin bir nedeni bu." (Katılımcı 13)

Türkiye'ye ve Türk toplumuna duyulan sempati

Katılımcıların Türkiye'yi tercih etmelerindeki bir diğer önemli neden, Uygur Türklerinin Türkiye'ye ve Türk toplumuna karşı sevgi ve sempati beslemeleridir. 'Uygur- Türk aynı köktendir.' Düşüncesine sahip olan Uygur Türkleri, Türk toplumuna kendilerini çok yakın hissetmektedirler. Dolayısıyla Türkiye'ye başka ülkelere nazaran daha kolay uyum sağlayabileceklerini

[12] TÖMER: açılımı Türkçe Öğretim Merkezi olan, yabancılara Türkçe dilini öğretmek ve beraberinde Türk kültürünü tanıtmak amacıyla kurulmuş kurslara verilen isimdir.

düşünmektedirler. Dil, din, kültür ve etnik köken açısından yakınlık duydukları Türkiye'de kendi kültürel kimliklerini daha kolay koruyabileceklerini ve daha az yabancılık çekeceklerini düşünmektedirler.

> "Türkiye daha çok ırk olarak, yani aynı ırka sahibiz. Yani bize daha çok yakın olduğu için. Mesela Malezya'ya gitsek, Malezya dilini öğrenmemize, oradaki örf adetlere uymamız biraz zor olurdu. Türkiye bize her açıdan yakın olduğunu düşünerek, hem benim amcam Türkiye'ye gelmişti önceden. O anlattı işte Türkiye böyle böyle bir yer diye. Onun anlatımı nedeniyle Türkiye'ye gelmeye karar aldım. (Katılımcı 3)

> "Türkiye'ye geldikten sonra hiç yabancılık çekmedim. Akrabalarımın burada olması belki de bunda etkili oldu, ama Türkiye'yi kendi memleketim gibi hissettim. Burada yaşamaya alıştıkça Türklerle iletişimimiz de çok iyi oldu hem üniversitede hem de burada. Müslüman olmamızın verdiği bir bağ var aramızda ve bu benzerlik hissiyatını güçlendiriyor. Kültürel olarak da birbirimize yakınız, belki tam olarak aynı olmasak da benzer değerlere sahibiz." (Katılımcı 6)

> "Türkiye dizileri falan izliyoruz. İşte orada çocuklar vardı işte güler yüzlü falan. İşte onların yaşam şeysi, kültürü. Gıda şeysi çok yakın. Konuşmaları çok komik. Bir de çok yakın geldiği için bize çok benzediği için. İçimden, küçükken böyle bir şey vardı herhalde heves vardı." (Katılımcı 15)

> "Aslında Türkiye aklımda hep vardı çünkü biliyorsunuz oradaki insanlar birçoğu Türkiye'yi uzaktan tanıyorlar. Geçmişten, tarih kitaplarından, bir de son zamanlarda Türk dizilerinden tanıyorlar. O yüzden de Türkiye'ye karşı bir ilgi, Türkiye'ye karşı bir sempatisi bulduğundan gelip okuma, seyahat etme isteği var diye düşünüyorum. Beni Türkiye'ye cezbeden daha çok şeydi. Ortak kültürün olması, Türk dilinin bize benzer olması. Zaten ben Türkçe öğrenmiştim. Doğu Türkistan'daki bölümümde Türkçe öğrenmiştim. Türkçe biliyordum. O yüzden İngilizcemi pek gelişmiş bulmadığım için önce Türkiye'de bir yüksek lisans yapayım sonra İngilizcemi beraber geliştirerek Batı'ya ya da ABD'ye giderim diye düşündüm." (Katılımcı 19)

Süreci kolaylaştıran imkanlara sahip olmak

Katılımcıların Türkiye'yi tercih etmesinde öne çıkan bir diğer faktör ise vize kolaylığı, Türkçe biliyor olmak ve Türkiye'de sosyal ağlara sahip olmak gibi göç sürecini kolaylaştıran unsurların bulunmasıdır. Özellikle Türkiye'de tanıdıklarının olmasının verdiği güven ve rahatlık önemli etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum sosyal ağlar kuramı ile açıklanabilir. Sosyal ağlar kuramı, göçmenlerin yer değiştirme süreçlerini ve yeni toplumlara entegrasyonlarını anlamak için kullanılan önemli bir çerçevedir. (Potot, 2008, s. 102). Bu kuram, bireylerin göç kararları ve göç süreçlerinde sosyal ağların, yani kişiler arası ilişkiler ve etkileşimlerin, kritik bir rol oynadığını vurgular. Sosyal ağlar kuramı, göçmenlerin hem göç etmeye karar verme süreçlerini hem de yeni bir ülkede yerleşme ve entegrasyon süreçlerini açıklamaya yardımcı olur. (Haug, 2008, s. 590). Nitekim *"İnsanlar basitçe dünyanın etrafına bakıp, nereyi seçip gitmek istediklerine soyut olarak karar veremezler. Göç riskli olabilir ve çoğu potansiyel göçmenler göç edecekleri zaman riskleri azaltma arayışındadırlar ve o nedenle onlara yardım edebilecek bireylerin ve kuruluşların var olduklarını bildikleri yerlere gitmeyi tercih ederler."* (Bartram vd., 2017, s. 208). Görüldüğü üzere sosyal ağlar, göçmen Uygur Türklerinin Türkiye'yi tercih etme kararlarında önemli bir rol oynamaktadır. Aile, arkadaşlar ve tanıdıklar gibi sosyal bağlantılar, göçmen Uygur Türklerinin bilgi, kaynak ve destek sağlayarak göç kararlarını kolaylaştırmıştır:

> "Hem vize rahatlığı vardı sanırım o dönem. Mısır'dan, Mısır gibi ya da Suudi Arabistan gibi Arap ülkelerden çok Türkiye'de milli kimliğimizi daha çok koruyabildiğimizi düşündük. Hem fenni ilimlerle hem böyle fenni ilimlerle dini ilimlerin aynı anda öğrenebileceğimiz bir fırsattı. Türkiye'nin bu konuda daha imkânı geniş olduğu için seçtik." (Katılımcı 1)

> "Türkiye'ye gelmem aslında çok değişik. Sadece pasaportum çıktığı için gerçekten kullanılabiliyor mu deneyelim gibi bir şey oldu. Ve bizim akrabalar, yakınlar Türkiye'ye gelmek istiyordu. Ben de onlarla gelip seyahat etmek istedim. Görmek istedim buraları, nasıl olduğunu. Yani buradaki ortam nasıl falan merak ettim. O zaman sadece annem vardı, babam hapisteydi. Annem de yani tamamen ona karşı gelmedi, saygı duydu. Böyle bir kafa dağıtmaya, bir yerlere gitmeye ihtiyacım olan bir dönemdeydim. Her şeyi sorguluyordum falan. Bir şeyler yapmak istiyordum. Yani görmek istiyordum, gezmek istiyordum. Öylece gelmiş oldum." (Katılımcı 7)

“Benim burada, Türkiye'de teyzem vardı. Teyzem 2008, Türkiye burslarından, burs kazanarak burada mühendislik okumaya gelmişti. Ve tabii ki Türkiye'yle olan ilgimiz teyzenin Türkiye'ye gelmesiyle başladı. Sonra annemler de diyordu işte acaba seni göndersek mi falan. Tabii ki benim çocukluğumda hep burada okumak istemiyordum. Hep böyle yurt dışına çıkma hayalim vardı sadece. Bir yandan da şey var, böyle özellikle 16-17 yaşındaki çocukların böyle ergen çağları oluyor ya, ben işte bilmem kimsenin bilmediği, duymadığı yere gideceğim. Ben kendimi daha çok geliştireceğim. Öyle bir şey vardı içimde.” (Katılımcı 16)

“Aslında başka ülkeye gidecektim ama olmadı işte. Ben 2014'te İtalya'yı kazanmıştım aslında. Yüksek lisans için. Oraya başlıyordum. Burslu program ya zaten. Ama ailem işte tek başına Avrupa'da ne yapacaksın, kız başına falan filan dedi. O şekilde engel oldular bana. Gidemedim. Daha sonra 2016'da Türkiye'ye gideceğim. Tam o zamanlar şeydi ya, elektronik vize falan açılmıştı. O şekilde Türkiye'ye gelmeye karar verdim. Zaten gelmeden önce Türkçe biliyordum. Türkiye'ye gideyim falan diye. O şekilde gelişti.” (Katılımcı 18)

“Şöyle, 2016 tam böyle Çin'in asimilasyon faaliyetlerinin daha aktif olduğu bir zamandı. O zaman diliminde şöyle bir şeyler olmaya başladı. 15 yaşından, yaş itibariyle 15 yaşından yükseksenız ve okul eğitimine devam etmiyorsanız yani sizi Çinlilerin olduğu bölgelere götürüp çalıştırma gibi bir durum başlamıştı. Bir de ekstra olarak başörtümüz alınmaya başladı. Bir de benim burada akrabalarım vardı avantaj olarak. Dedemin abisi buradaydı. O yüzden de dedem bana dedi ki seni oraya göndereyim burada eğitimine devam edersin. En azından burada şey gitmemiş olursun yani bizden çok fazla uzağa gitmemiş olursun. Daha o olaylar yeni yeni başladığı için aileler de bilmiyor benim çocuğum nereye gelecek. Kimsenin buna karşı çıkacak bir gücü de yok. O yüzden de başka bir yol izlemeye karar aldılar. Bu süreçlerde de 2016'da yani pasaport dağıtmaya başladılar yani ağırlıklı olarak. Benim ailemden neredeyse çoğu kişi pasaport aldı. Onlardan bir tanesi de bendim. Benden önce dedem geldi, babaannem geldi. Birkaç akrabamız daha Türkiye'ye geldi. Benden önce onlar geldi ve burada nerede okuyacağım, kimin yanında kalacağım gibi süreçleri onlar ayarladı benim için daha çok. Onlar geldi bana anlattılar böyle. İstersen oraya gidip orada eğitimine devam ettirebilirsin. Orada farklı bir hayatın olur buradakinden farklı dedi. Ve tabii ki

> oradaki insanlar nasıl bir pasaport sürecine giriyorsa biz de aynı şekilde o sürece tabi tutulduk. Neredeyse pasaportumun çıkması 6-7 ayı aldı. Yani biraz uzun sürdü. Çünkü daha uzak bölgede olduğumuz için o merkezi bölgeye gidecek, oradan onaylar gelecek vs. bu süreçler birazcık daha uzun sürdü. Pasaportumu aldım. Aldıktan sonra da neredeyse çok uzun beklemeden hemen geldim. Çünkü ailem de çok fazla bekletmek istemedi. Çünkü ne zaman siyaset hangi yönde değişiyor, bu şeyler bizim orada çok belirsiz. Her an her şey olabilir, her an her şey değişebilir. O yüzden de bunun endişesiyle bir hafta bile geçmeden beni gönderdiler ve ben buraya geldim." (Katılımcı 20)

Sonuç olarak, Uygur Türklerinin Türkiye'yi tercih etmesinde etkili olan, ailenin/anne-babanın seçimi olması; dini özgürlük ve dini bilgi edinme arzusu; Türkiye'ye ve Türk toplumuna duyulan sempati ve süreci kolaylaştıran imkanlara sahip olması gibi nedenler her katılımcıda iç içe geçmiş durumdadır. Her ne kadar başlıklar altında farklı katılımcılardan örnek vererek açıklanmaya çalışılmış olsa da kimse tek bir nedenden ötürü Türkiye'yi tercih etmemiştir. Katılımcılar yurtdışına çıkma ve hedef ülke olarak Türkiye'yi belirlemede olabildiğince rasyonel davranmış, emin adımlarla yol almaya çalışmışlardır.

4.4. Türkiye'ye Uyum Süreci

Doğu Türkistanlı göçmen Uygur Türklerinin göçten sonraki Türkiye'ye uyum sürecinin nasıl gerçekleştiğini anlamak için, katılımcılara "ilk geldiğiniz günlerde karşılaştığınız zorluklar ya da sizi sevindiren meseleler nelerdi?" gibi birkaç soru sorulmuştur. Buna karşın verilen yanıtlar incelendikten sonra, uyum sürecinde karşılaşılan zorluklar ve uyum sürecini kolaylaştıran unsurlar şeklinde iki başlık altında incelenebileceği uygun görülmüştür.

4.4.1. Uyum süresinde karşılaşılan zorluklar

Üstte kavramsal çerçeve bölümünde açıklandığı üzere, göç gönüllü ya da zorunlu olarak gerçekleşmesine bakmaksızın aşılması gereken zorluklar ve halledilmesi gereken sorunları beraberinde getirmektedir. Her ne kadar Uygur Türkleri ile Türkiye Türklerinin etnik, dil, din ve kültürel olarak yakınlığı bulunsa dahi Uygur Türklerinin göç ve uyum süreci hiç kolay olmamıştır. Mülakatta verilen yanıtlara göre katılımcıların uyum sürecinde karşılaştıkları zorlukları (1) sosyal ve psikolojik

zorluklar, (2) sistemsel zorluklar, (3) ekonomik zorluklar, (4) Kültürel adaptasyon zorlukları ve (5) anavatanla iletişimin kesilmesi gibi alt başlıklarda incelenebileceği düşünülmüştür.

Sosyal ve psikolojik zorluklar

Katılımcıların büyük çoğunluğu göçten sonraki uyum sürecinde, yalnızlık, arkadaşsızlık, belirsizlik, dışlanma, özlem, vicdan azabı, borçlu hissetme, suçluluk, korku, endişe, kâbus görme, umutsuzluk ve intihara meyletme düşüncesi gibi sosyal ve psikolojik sorunlarla karşı karşıya kaldıklarını ifade etmektedirler.

> "Sıkıntı yaşadığımız şeyler hani Türkiye'de yabancı ırklar çok fazla. Ve o yabancıları mesela Arap ırkı olsun gibi bu yabancı ırkların çok olması sebebiyle biz de dışlanıyorduk. Biz de onlar gibi gözüküyorduk diğer insanların gözünde. Yerel Türk halkı Uygurlara karşı iyi davranıyorlardı. Ben o açıdan zorluk çekmedim ve onlar beni mutlu etmişti. Ama diğer ırka sahip olan insanlardan biraz sıkıntı yaşadık. Onlar bize kötü davranıyordu. Irklar çoğaldıkça biz de dışlanmaya maruz kalıyoruz. Biz de Türk kökenliyiz ama hani milliyetçi olan insanların çok zor oluyor bizi kabul etmeleri ve bizi kabul etmiyorlar. Hani ne kadar ırkımız Türk olsa bile yine de siz yabancısınız diye o açıdan biraz ırkçılığa maruz kaldığımız zamanlar oluyor. Yani o benim çok çektiğim zorluklardan biri." (Katılımcı 3)

> "…Ancak, bu durumda bile aileme ve milletime yardımcı olamamak beni çok üzüyor. Ne yapabilirim diye düşünüyorum. Hayatımız burada güzel gibi görünse de bu güzel hayatı memleketteki sevdiklerimize borçluyuz. Onlar, başımıza gelecekleri bile bile bizi gönderdi. Bu duygular beni en çok zorlayanlar." (Katılımcı 6)

> "Memleketten buraya geldiğimde her şey o kadar belirsizdi ki dönemeyeceğimi öğrendiğimde ve annem babam artık orada okumaya başlasan iyi olabilir falan dedikten sonra o zaman bile inanamayıp, ön lisans okuyayım, iki sene okuyayım bakalım falan diye ben ön lisansa başladım mesela. Lisans okumadım. Ondan sonra geçti geçti. Yani yıllar geçti. Sekiz sene oldu neredeyse. Belirsizlik bu şeyi öngörememe, ne yapacağımı bilememe, nasıl devam ettireceğim konusunda hayatı ve ne istiyorum yani bunlar benim için hep soru işareti oldu." (Katılımcı7)

“Mısır'dan Türkiye'ye geldiğimizde dediğim gibi çok berbat bir durumdaydık. Psikolojik olarak çok çökmüştük. Tutunabileceğimiz hiçbir şeyimiz yoktu. Hatta kardeşimle oturup çok farklı hayatımızı sonlandırma kararı aldığımız zamanlarda oldu. Çünkü biz Türkiye'ye gelene kadar annem babamın kampta olduğunu düşünmüyorduk. Bize gelen acı haberler bir anda gelmedi. Keşke bir anda gelse, hepsinin acısını o anda yaşayıp, bir anda toparlanabilirsek çok iyi olabilirdik. Bilseydik çok iyi olurdu ama öyle olmadı. Mesela bir haber geliyor annem konusunda. Bir ay yemeden içmeden kesiliyoruz, yatıyoruz, ağlıyoruz, dua ediyoruz. Ondan sonra biraz toparlanıp şimdi tamam çok acı çekiyoruz ama bizim burada yaşamamız gereken bir hayat var diye bunun farkında olana kadar aradan bir 3-5 ay geçiyor. İkinci bir haber geliyor. O süreci tekrar yaşıyoruz. Üçüncü bir haber geliyor. O süreci tekrar yaşıyoruz. Türkiye'ye geldikten sonra iki sene içinde çok fazla böyle şeyler oldu. O yüzden hayatın pek güzel tarafından, hayata pek güzel tarafına bakamadık.” (Katılımcı8)

“Gittikçe insanların beni mülteci olarak görüp farklı muameleler sergilediği oluyor. Marketlere gidiyorum mesela çocuğumla Uygurca konuşayım hemen bana ters bakanları görüyorum. Niye buraya geliyorsunuz, gidin diye söylemleri duymuş oluyorum.” (Katılımcı12)

“Bir hedefim vardı, bir amacım vardı. Ama buraya geldikten sonra her şeyi sıfırdan başlıyor ya insan. Bir kalıyorum. Neye odaklanacağımı bilemedim. Üniversite hazırlanmam mı gerekiyor? Dil eğitimi mi? Devam etmem mi gerekiyor? Tabii ki bunlar hepsi bir yandan bir de işte alışma sürecim vardı. Tabi bu süreçler benim için çok zor geçti. Hatta kilo bile aldım. Çok üzülmüştüm o zaman.” (Katılımcı 16)

“Ben 16’lı yaşlarımda buraya geldim. Beni en zorlayan şeylerden bir tanesi yabancı bir ülkeye gitmenin korkusunu çok fazla yaşadım. Geldikten sonra da şöyle bir şey oldu. Neredeyse bir 15-20 günlük bir iletişim halinde olabildim ailemle ama hemen sonrasında iletişimim kesildi. Bu da beni ekstra olarak çok tedirgin etti, çok korkuttu, çok yalnızlık hissettim. Çünkü daha tam böyle ergenlik dönemimdeyim, bir anda ailemle iletişim kopmuş, sürekli ailesiyle iç içe olan bir insan olarak ben yani bu süreçlerde aşırı zorlandım. Sürekli onları özlüyorum, ne yapacağımı

bilemiyorum çünkü danışacağım, akıl danışacağım kimse yok… Neredeyse bir depresyona girdim gibi bir şey oldu. Psikolojik olarak çok çöktüm ilk zamanlarda. Hayata karşı birazcık daha umudumu yitirdiğim anlar diyebilirim. Ama yani ona rağmen yani çok çalıştığım zamanlar olabilir. Yoldayken bile ders çalıştığımı hatırlıyorum. Ama yani sessiz sessiz ağladığım zamanlar çok fazlaydı. Yani omuzumu yaslayıp ağlayabileceğim kimse yanımda yoktu. Çünkü buradaki akrabalarım yaşlı, yani benim yaşlılığımda aynı şekilde benle yaşıt kimse olmadığı için bir şeyi paylaşabileceğim ya da bir yere gidebileceğim yani kimse olmadığı için de daha çok evde zaman geçiriyordum. Ev ile kurs arası böyle gidip geldim daha çok. Yani oradaki yalnızlık, özlem, yani ne yapacağımı bilememe, böyle yolumu şaşırmış gibiydim." (Katılımcı 20)

Sistemsel zorluklar

Katılımcıların üzerinde durduğu konulardan biri Türkiye'de göç idaresi, eğitim ve sağlık gibi temel ihtiyaçların karşılandığı devlet organlarında zorluk çekmeleridir. Göç idaresine ikamet izni almak için giden katılımcılar sistemin çok yavaş olduğundan, randevulu bir şekilde gelmelerine rağmen çok uzun süre beklediklerinden hem de idari çalışanların kötü muamelelerine maruz kaldıklarından şikayetçiler. Eğitim sistemi hakkındaki görüşler derlendiğinde sadece iki kişinin Türkiye'de aldığı eğitimden memnun kaldıkları diğer katılımcıların ise eğitim sisteminden beklentilerinin karşılanmadığı görülmektedir. Sağlık sistemi hakkındaki değerlendirmelerden çoğu katılımcının aynı şekilde sistemi iyi bulmadıkları anlaşılmaktadır. Aktarılan tecrübelerden görüldüğü üzere nedeyse tüm katılımcılar bu konularda zorluk yaşadıklarını ifade etmektedirler. Bir sonraki analizde *Katılımcıların Türkiye'deki Hayatına Dair Tecrübeleri ve Görüşleri* başlığı altında bu konu daha detaylıca ele alınacağından burada kısa tutulmuştur.

Ekonomik zorluklar

Türkiye'de yaşayan Uygur Türklerinin karşı karşıya kaldığı en temel sorunlardan biri de ekonomik sorunlardır. Bu durum Pandemiden/Korona'dan sonra Türkiye'deki enflasyon düzeyinin artması, Mültecilerin çoğalmasıyla şiddetlenen yabancı düşmanlığı ve Uygur Türklerinin ana vatanlarıyla olan iletişimlerinin kesilmesi gibi sebeplerden ötürü hat noktaya ulaşmıştır. Hatta ailesinden desteğin kesilmesiyle okul ücretini ödemekte zorlanan ve okulu bırakıp çalışmak zorunda kalan Uygur öğrenciler de bulunmaktadır.

"Türkiye'de şu anda en çok zorluk ekonomik zorluk. Türkiye'de yaşayan herkes, vatandaşı olsun ya da vatandaşı olmasın ekonomik zorluk çekiyor…Pandemi'den sonra Türkiye'nin ekonomik durumu çok kötüleşti… Ama Türkiye'nin 2020'den önceki durumu olsaydı, Türkiye'de kalma oranım daha yüksek olurdu. Çünkü 2018-2019'da Türkiye'den gitmeyi düşünmüyordum Türkiye'de yaşamak için planım vardı. O yüzden yol varken gitmemiştim o zamanlarda..." (Katılımcı19)

"Ekonomik kriz çok büyük. Bunu da herkes yaşıyor. Özellikle bizim gibi başka bir ülkeden gelenler için bu kriz daha çok. Türkleri yüzde elli etkiliyorsa bizi yüzde yüz etkiliyor. Bizim de burada, ne kadar kendi memleketimiz gibi görsek bile, kendi başımıza hemen bir iş başlayıp yapamıyoruz. Kendi başınıza bir iş yaptığınız zaman çevrenizdekiler rahatsız oluyor Türkler. Sen dün gelmişsin bizden daha çok iş yapıyorsun, daha çok para kazanıyorsun diye dışlanıyorsunuz. Uygurlar bunu çok yaşadı. Para kazanan Uygurlar hiç kimse tarafından beğenilmiyor. Bu tür zorluklar her zaman var." (Katılımcı 6)

"Ben Türkiye'ye geldikten sonra yabancı öğrenci sınavına (YÖS) hazırlandım. Üniversiteye girmek için. Çünkü öğrenci olmadan önceki hayatım, ulaşımda sıkıntı çektim. Çok pahalı geldi. Bir de kiralar pahalı. Genel olarak maddi durum." (Katılımcı 2)

Kültürel adaptasyon zorlukları

Uygur Türkleri ile Türkiye Türkleri dil, din ve kültürel açıdan benzeştiği doğrudur hatta bu benzerlikler katılımcıların uyum sürecini destekleyen unsurlar olarak önümüze çıkmaktadır. Ama iki toplum arasında benzerliklerin olduğu ölçüde farklılıklar da söz konusudur. Dolayısıyla bazı katılımcılar Türkiye'ye uyum sürecinde kültürel adaptasyonda sıkıntı yaşamışlardır. Özellikle yeni bir ülkede her şeyi sıfırdan başlamak, kalacak yer bulamamak, Türk yemeklerine alışamamak ve üniversite hayatında akademik Türkçeye hâkim olmak gibi konular Uygur Türklerini zorlayan meseleler olmuştur:

"Dil konusunda ilk dönemimde çok zorluklar yaşadım. Sonra dizi, film, bir de çevremizdeki arkadaşlarla konuşmaktan bu dil şeyini çözdüm diyelim. Sonra mesela benim üniversitedeki notlarım da ilk önce geldiğimdeki notlarım biraz

düşüktü. Anlama kapasitem herhalde yetmiyordu o zamanlar. Bir de farklı alan olduğu için zorlandım. Sonra yavaş yavaş alıştım." (Katılımcı 2)

"İlk yılım oldukça zorlayıcıydı, biraz sıkıntılı geçti diyebilirim. Özellikle Türkçe konusunda biraz zorlandım. Medresede Türkçe öğrenmiştik ama üniversite düzeyindeki Türkçe daha farklıydı, daha derin ve karmaşıktı. Üniversitenin sistemiyle de alışana kadar zaman geçti. Bu yüzden notlarım ilk yıl biraz düşüktü. İkinci yılda kendimi toparladım ve daha iyi bir performans sergiledim. Üçüncü sene ise başlangıçta iyiydi ancak sonrasında memleketteki olumsuz gelişmeler, toplama kampları gibi olaylar dünyanın gündemine gelmeye başlayınca moralim bozuldu. Depresyona girdim ve sınavlara bile gitmedim üçüncü sınıfın ilk döneminde. Finalleri bütünleme sınavına girerek atlattım. Ancak dördüncü sınıfa geçtiğimde toparlanmaya başladım ve sonunda iyi bir dereceyle mezun oldum." (Katılımcı 6)

"Üniversite normal günlük konuşma dilimizden daha çok farklı. Çünkü orada akademik dili konuşuyorsun. Bir de ben sözel bölüm okuyorum. Gerçekten orada iyi bir puan kazanabilmem için benim Türklerden daha çok çaba göstermem gerekiyordu. Daha çok kaynak, makale, dergi işte bilmem kitap okumam gerekiyordu. Bir de Türklerden daha çok çalışmam, daha fazla kendimi her yönden öne ittirmem gerekiyordu." (Katılımcı 16)

Doğu Türkistan'daki yakınlarıyla iletişimin kesilmesi

Katılımcıları en çok zorlayan konulardan önde geleni, Doğu Türkistan'da yaşanan soykırım ve baskılardan dolayı ortaya çıkan Doğu Türkistan'daki aile, akraba ve dostlarıyla iletişimin kesilmesi olmuştur. İletişim kesikliği hem sosyal psikolojik olarak hem de ekonomik olarak Uygur Türklerini derinden etkilemiştir:

"Ben 7 sene ailemle iletişimi kaybettim. Ama bu 7 sene zarfı içerisinde kaybettiklerim çok büyük. Ben kardeşlerimle geçireceğim zamanı kaybettim. Onların büyüme anının hiçbirine şahit olamadım. Çok büyümüşler hepsi. Neredeyse küçükleri beni tanımıyor. Benimle iletişim kurarken çok çekiniyor. Ne konuşacağını bilemiyor. Bu şekilde babam hapisteydi, daha yeni çıktı. Hala

babamla bir iletişimimiz yok. Ama annemle ve kardeşlerimle yeni yeni var. Geri kalan akrabalarımla da herhangi bir iletişimim yok. Çünkü herkes korkuyor. Annem de babama söylemekten korkuyor. Çünkü babamın içeride/hapiste yaşadığı psikolojik süreçler de onu çok derinden etkilemiş." (Katılımcı 20)

"En son 3 sene önce görüşebilmiştim. Onun öncesinde de 2 sene görüşememiştim. 2 sene sonra işte 1 ay kadar baya her gün konuşabildik. Ondan sonra işte artık konuşmayalım diye kapattılar. Şimdiye kadar konuşamadık." (Katılımcı 12)

"Türkistan'daki yakınlarımla iletişim 2016'dan beri yok. Geldikten sonra abim, kardeşim var orada. Onlarla görüşüyordum. Ondan sonra işte bir ara polis zoruyla haftada iki haftada biri onları aramak zorunda kaldım. Daha sonra onları da arayamadım. Kimseyle şey yapamadık. Görüşemiyorum yani. 2016'dan beri hiçbir iletişimim yok diyebilirim. Hiçbir şekilde." (Katılımcı4)

"Doğu Türkistan'daki yakınlarımla iletişimim yok. 2017 Mayıs'tan beri iletişimim yok yakınlarımla. En son 2017 görüşmüştüm." (Katılımcı7)

"Annem babam içeride şu an. Dedem de içerideydi. Annemin babası da vefat etti. Babamın babası da vefat etti. Her ikisi. Şu an evde babaannem var. Yalnız babaannem wechat kullanamıyor… İletişimimiz yok." (Katılımcı8)

4.4.2. Uyum Sürecini Kolaylaştıran Unsurlar

Görüşmelere başlamadan önce şahsen İstanbul'da yaşayan Uygur Türklerinin toplumsal uyum sürecinde dört faktörün önemli olabileceğini öngörülmekteydi. Bunlardan birincisi, dil yetisi ve iletişim becerileridir. Uygur Türkçesi ile Türkçe arasındaki dil benzerliği Uygur öğrencilerin yerleştikleri yeni toplumun dilini daha kolay ve hızlı bir şekilde öğrenmelerini mümkün kılar. Böylece iki farklı toplum arasındaki iletişim yolu açılmış olur. Dolaysıyla bu Uygur Türklerinin toplumsal uyum sürecini pozitif yönde etkilemiş olabilir. İkinci faktör, kültürel uyumdur. Uygur Türkleri ile Türkiye Türkleri arasındaki gelenek, örf-adet, toplumsal normlar ve dini değerler arasında büyük ölçüde benzerlikler vardır. Bu benzerlikler Uygur Türklerinin İstanbul'da daha az yabancılık

çekmelerini sağlamış olabilir. Üçüncü faktör, sosyal destek ağlarıdır. Aile, arkadaş, komşular, okul ve yurtlardaki sosyalleşmeler öğrencilerin zorluklarla başa çıkmalarına ve yeni topluma uyum sürecini kolaylaştırmaya yardımcı olur. Bunu Uygur Türklerine uyguladığımızda, İstanbul'da Uygurlar Türklerinin ve sosyal destek kuruluşlarının fazla olması Uygur Türklerinin farklı kaynaklardan güçlü sosyal ağlar kurabilmesini kolaylaştırır. Bunun Uygur Türklerinin toplumsal uyumunu destekleyici yönde olduğunu tahmin edilmektedir. Bir diğer faktör ise din faktörüdür. Uygur Türklerinin ve Türklerin çoğunluğunu İslam dinine inanmaktadırlar. Ayni dine mensup olmak göçmen ve göç alan iki toplum arasındaki uyumu pozitif yönde etkilemiş olabilir.

Bu doğrultuda katılımcıların uyum sürecinde karşılaştıkları tüm zorluklara rağmen, bu zorlu sürecin daha kolay geçmesini sağlayan yardımcı unsurların bulunduğu görülmektedir. Göçten sonraki uyum sürecini kolaylaştıran unsurlar hakkında araştırmaya başlamadan önce yukarıda belirttiğimiz tahminlerde bulunmuştuk. Araştırma sonrası bu konudaki araştırma sonucumuzun öngörülerimize uygun olduğu tespit edilmiştir. Yanı Uygur Türklerinin göçten sonraki Türkiye'ye uyum sürecinde, (1) sosyal ağlar, (2) iki toplum arasındaki dil, din ve kültürel yakınlık ve (3) Türkiye'de dini özgürlüğün karşılık bulması gibi unsurların Uygur Türklerinin uyum sürecini kolaylaştırmıştır.

Sosyal ağlar

Sosyal ağların göçten önceki Uygur Türklerinin Türkiye'yi tercih etme nedenlerinde önemli ölçüde ehemmiyet kazandığına üstte ortaya koymuştuk. Araştırmalar sonucu sosyal ağların sadece göçten öncesi için değil göçten sonraki uyum sürecini kolaylaştırmada da çok önemli etken olduğu görülmüştür. Türkiye'de tanıdıklarının olması, ilk günlerdeki acemiliklerde birilerinin yol gösterici olması ve başı sıkıştığında yanında olabilecek yakınlarının olması göç sürecindeki zorlukları minimuma indirebilmektedir. Uygur Türkleri gibi normal göçmen gruplardan çok daha farklı zorlukları olan bir toplum için hem göçmenler arasında hem yerli halk arasında tanıkların olması hayatı yaşanabilir kılan önemli konulardandır. Katılımcılardan ilişkiler konusunda daha iyi, daha sosyal ve arkadaş çevresi daha geniş olanların uyum sürecini daha kolay atlattıkları görülmüştür:

> "Aslında ailemin bir kısmı burada olduğu için çok fazla şey olmadı. Yani bir kötü şok yaşadığımı düşünmüyorum. Yani genel olarak zaten yakın akrabalarım burada olduğu için çok da zorlanmadım." (Katılımcı 1)

> "Benim mesela eğitim ya da nerede okuyacağım, hangi okula gideceğim tarzında kafamda sorular oluştuğunda çok şükür sorabileceğim insanlar vardı. O yüzden

eğitim alanında yani hiç ya nasıl yaparım, nereye giderim ne okurum ne bana iyi gelir tarzında çok böyle belirgin olmayan durumlarda kalmadım. Biraz araştırdım tabii Türkçe öğrendikçe. İşin böyle aslını öğrenmeyi, interneti kullanmayı mesela Google çok açık bir şekilde açık kaynaklara taramayı vesaire öğrendim…Çok zorlanmadım ya çünkü çok şükür zaten Nisan ayında annem babam geldi. Yani maddi anlamda olsun o zamanlar 16-17 yaşında işte annem babam vardı. Eğitim olarak danışabileceğim insanlar vardı." (Katılımcı 10)

"Türklerle iletişim sürecim çok zor olmadı. Neden zor olmadı? Çünkü benim kaldığım yurtdışı kızlar gerçekten çok iyilerdi. Daha fazla onlar aktifti bana karşı. Yabancıyım, bir de ailemden ayrı kalmışım. Bir de ekstra olarak zulmün olduğu bir memleketten geldiğim için de daha fazla bana el açtılar. Benimle olan iletişimini çok iyi, çok dikkatli kurmaya çalıştılar. Bundan kaynaklı olarak da onlarla kolay iletişim kurdum. Türk arkadaşlarım var. Onlarla güzel zaman geçiriyorum. Onları da seviyorum. Onlar da beni seviyor." (Katılımcı 20)

Dil, din ve Kültürel yakınlık

Göçmen Uygur Türklerinin uyum sürecini olumlu yönde etkileyen bir diğer önemli faktör iki toplum arasında dil, din ve kültürel yakınlığın ciddi ölçüde mevcut olmasıdır. Uygur Türkleri ile Türkiye Türklerin yaşadığı coğrafyalar farklı olsa da aynı köklere sahip olmanın sonucunda kültürel yakınlığı bulunmaktadır. Her iki toplumun çoğunluk olarak İslam dinine inanan Müslümanlardan olması dini kültür açısından Uygur diasporasını rahatlatan konulardan olmuştur. Her ne kadar üniversite eğitiminde akademik Türkçede zorlanan katılımcılar olmuşsa da Uygurca ile Türkçe arasında ciddi ölçüde benzerliklerin bulunduğunu ifade eden katılımcılar da çok olmuştur.

"Dil açısından bu kadar yakın olduğumuzu düşünmüyordum ben, açıkçası. Böyle aradan binlerce sene geçmiş, bunlar oradan gelmiş, biz orada kalmışız. Arada yüzyıllar bazen hiç iletişim olmamış ama öyle olmasına rağmen Türkçe 'deki benzerlik, Uygurca-Türkçe arasındaki benzerlik beni şaşırttı açıkçası. Çok yakın. Uzaktan dinlediğimizde biraz fark görüyorsunuz ama öğrendikçe öğrendikçe bizde böyleydi, burada böyleymiş. İnşallah bu bizde de vardı. Böyle hep kendi nenelerimizden, dedelerimizden duyduğumuz ama çok kullanılmayan kelimelerin burada karşılığını buluyoruz." (Katılımcı 19)

"Türk toplumuyla Uygurların toplumu birbirine çok benzer şeylere sahip. Yani geleneklere sahip diyebilirim. Bizde de mesela Müslüman olmamızdan ve aynı Türk uyguluğundan olmamızdan kaynaklı olarak çoğu şeyimiz birbirine çok benziyor. Adetlerimiz birbirine benziyor, misafirleri ağırlama şekillerimiz birbirine benziyor." (Katılımcı 20)

"Kahramanmaraş bizim Karakaş[13] gibiydi. Yani insanların yaşam şekli, kadınların giyiniş tarzı, davranışları, erkeklerin sigara içmeleri hepsi bizim oradaki duruma benzer gibiydi. Özellikle köy pazarlarına gittiğinde, çarşılara gittiğinde sanki otelde, Karakaş'ta, lotta gezmiş gibi oluyordu. Ama İstanbul daha kozmopolit bir şehir olduğu için Avrupa'ya benziyor. O yüzden Türkiye'den Anadolu halkı bize daha çok benziyor kültürel açıdan. Ama Avrupa yakasındaki insanlar daha çok modern." (Katılımcı 19)

Türkiye'deki dini özgürlük

Doğu Türkistan'da inançlarını rahatça yaşayamayan ve ibadetlerini yerine getirirken sürekli engel ve baskılarla karşılaştığı ifade eden katılımcılar, Türkiye'ye geldikten sonra bu konuda herhangi bir engelle karşılaşmadığı için çok sevindiklerini söylemişlerdir. Sokaklarda yürürken tek başörtüsü takanın kendisi olmaması, tesettür elbiselerine erişimdeki rahatlık, ramazanda istediği yerde istediğin şekilde sahur ve iftar yapabilmek, alışveriş merkezleri, okullar ve lokantalar dahil her yerde namaz kılabileceği Cami veya mescitlerin bulunuyor olması katılımcıların uyum sürecini kolaylaştıran unsurların başında gelmiştir.

"Türkiye'ye geldiğimde beni çok şaşırtan şeyler buradaki herkesin hani doğuştan başörtü takan insanları görmemiz zordu. Ve burada herkesin tesettürlü olması yani din açısından herkesin özgürce yaşamı beni çok sevindirmişti." (Katılımcı 3)

"Bence sadece giyin kuşam değil, her şey çok rahat burada. Sadece kendilerine göre rahat olduklarını anlamıyorlar. Çünkü bir baskı içinden çıkmadılar. Biz o kadar çok baskı içinden çıktığımız için bunları çok rahat görüyoruz. Mesela hani sürekli şey deniliyor yani medya özgürlüğümüz yok, şu özgürlüğümüz yok.

[13] Doğu Türkistan'ın güneyinde yer alan Hotan iline bağlı ilçe

Gerçekten ben ilk kelimede çok şaşırmıştım. Çünkü cumhurbaşkanı olsun, başbakan olsun yani herkese söylenebiliyorlar. Bir de kalkıp diyorlar ki bizim hiç özgürlüğümüz yok. Daha ne özgürlük istiyorsun kardeş? Yani zaten her şeyi yapabiliyorsun, her şeyi söyleyebiliyorsun falan çok şaşırmıştım zaten. Yani ne bileyim ya biraz şükür eksikliğinden mi artık bilmiyorum. Galiba biz çok baskıdan geldiğimiz için bunların şeysi bize çok fazla geliyordur." (Katılımcı 14)

"Ramazan'da Doğu Türkistan'da oruç tutarken bizi fark edip, camdan ya da bir yerden gelip, görürse bizi engel olabilir ya da bize bir nokta koyabilir, başımıza bir şey gelebilir diye tüm karanlıkta şey yapıyorduk. Akşamdan bir şey hazırlıyoruz, karanlıkta bir şekilde buluyoruz koyduğumuz yerden, onları yiyorduk yani. Ne kadar acı bir durum ya düşününce. Burada istesem ben sokağın ortasına çıkıp sahur yapabilirim mesela. İstersem istediğim yerde. O kadar çok yaşamışız ki bunu. Sanki biz onu hep yaşadığımız için normal bir şeymiş gibi gelmeye başlamış… Orada sanki böyle ipin üzerinde yürüyormuş gibi bir his yani. Daha sonra buraya gelince işte sahur yapma, iftar, bir de namaz bu konularda çok daha rahat, istediğimiz şekilde, hiçbir şekilde endişemiz olmadan, arkamız önümüze bakmadan bunları yapabildiğimiz için bazen oturup düşünerek karşılaştırıyorum. Sonra bu konuda seviniyorum. (Katılımcı18)

"Türkiye'de dini özgürlük açısından herhangi bir engelle karşılaşmadım. Ama Doğu Türkistan'da biliyorsunuz biz camiye bile gidemiyoruz kadınlar olarak. Artık erkekler de herhangi bir camiye gidemiyor, dinimizi özgürce yaşayamıyoruz. Şunu hatırlıyorum, mesela ben küçükken annem beni bir yere göndereceği zaman Kur'an'ımızı ya da herhangi bir dini kitabımızı Kıyafetimizin arasına saklayarak gidiyorduk, gizlice gidiyorduk. Sabah kimse uyanmadan gidiyorduk ya da akşamları başkaları uyuduktan sonra gidiyorduk. Güvenli olması açısından yani çok fazla zorluklar yaşıyorduk ama burada herhangi bir zorlukla karşılaşmadık." (Katılımcı 20)

4.5.Katılımcıların Türkiye'deki Hayatına Dair Tecrübeleri ve Görüşleri

Veri analizi bölümünün bu kısmında katılımcıların Türkiye'deki yaşam sürecinde tecrübe ettiği deneyimlere ve benimsediği görüşlere yer verilmiştir. Bu konudaki mülakat verileri analiz

edilerek katılımcıların (1) Türkiye sistemine dair tecrübeleri ve görüşleri, (2) yerli halkla ilgili deneyimleri ve (3) Uygur diasporasıyla ilgili yaklaşımları gibi üç başlık altında inceleme yapmaya karar verilmiştir.

4.5.1. Türkiye Sistemine Dair Tecrübeleri ve Görüşleri

Katılımcıların Türkiye'nin sistemiyle ilgili tecrübeleri ve görüşleri birkaç alt başlıkta incelenmiştir. Bunlar (1) ikamet ve vatandaşlık sistemiyle ilgili tecrübe ve görüşleri, (2) güvenlik sistemiyle ilgili tecrübeleri ve görüşleri, (3) sağlık sistemiyle ilgili tecrübe ve görüşleri, (4) eğitim sistemiyle ilgili tecrübe ve görüşleridir. Genel olarak baktığımızda katılımcılar Türkiye'de sistemsel olarak zorluklar yaşamıştır ve Türkiye sistemiyle ilgili tecrübeleri ve görüşleri olumsuz yöndedir.

İkamet/vatandaşlık

İkamet alma süreci her kişinin yabancısı olduğu ülkede ilk halletmesi gereken meselelerdendir. Araştırma kapsamında görüşülen göçmen Uygur Türkleri Türkiye'de ikamet işlerini halletme konusunda zorluklarla karşılaşmışlardır. Katılımcılar ikamet izni alma ve vatandaşlık işlemlerinin Türkiye'de çok yavaş halledildiğini, göç idaresi sisteminin sıkıntılı olduğunu, randevulu gitmelerine rağmen çok uzun süre beklemek zorunda kaldıklarını ve çalışanların kaba davrandıklarını ifade etmişlerdir. Hatta katılımcılardan biri ikamet izni alma sürecinin kendisinde travma oluşturduğunu, göç idaresi denilince bile rahatsızlık hissettiğini söylemiştir:

> "İkamet konusunda ben baya zorlandım. İkamet alma sürecim baya uzadı. Aslında evdekiler ikamet aldıktan sonra belki gelirsin falan demişti. İkamet almam uzun sürdü. Yarım seneden fazla sürdü. Bir yurt dışına gidip gelmem gerekti. Sonra bir yere gittim, geldim. Yani oraya gittikten sonra ancak pasaportla ikamet alabildim. Yurt dışı çıkışı yapman gerekiyor dedikleri için. Böyle ikamet konusunda acayip zorluk çektim. Şimdiye kadar hala göç idaresi falan konuları çıkınca ya da oraya gitme konuları çıkınca böyle travma oluştu galiba bende. Böyle sıkıntılı hissediyorum. Böyle gidesim gelmiyor. O zamanlarda da bayağı böyle ağlamıştım. Memurun önünde öyle ağlaya ağlaya döndüğüm zamanlar olmuştu. Yani çok büyük bir şeyler değil ama küçücük bir şeylerden problem çıkartarak acayip zorluyordu. Özellikle kadın memurlar. Onlardan bayağı sıkıntı çektim. Yani ilk geldiğim zamanlar bunlar zorlamıştı beni. O yüzden de memlekete öyle gidip bir geleyim bir

haftalığına falan diye düşündüğüm zamanda da öyle bir şey yapamadım." (Katılımcı 7)

"Türk vatandaşı olmayı valla ben düşünüyorum da Türkiye düşünmüyor galiba. Vatandaş olamadım daha. Benim dediğim gibi şu ana kadar başka bir yere gitmeyi düşünmedim. Asıl amacım dinimi yaşayabileceğim bir yerde kalmak. O yüzden sonra ne olur tabi ki bilemem. Çok büyük konuşmayayım. Dinimi güzel yaşayabiliyorsam, memnun kaldıysam bence kalmak isterim Türkiye'de." (Katılımcı 14)

Güvenlik

Güvenlik konusu göçmenlerin göç ettikleri ülkeye uyum sağlaması ve oraya sürekli olarak yerleşip yerleşmeme kararı alması bakımından önemli konulardandır. Uygur Türkleri gibi Çin tarafından can güvenliği tehdit altında olan bir toplum için güvenlik konusu ekstra önem arz etmektedir. Göçmen Uygur Türklerinin kendileri için Türkiye'yi güvenli ülke olarak görüp görmediğini ve bunun nedenlerini öğrenmek amacıyla katılımcılara "Türkiye'yi Uygurlar için güvenli olarak görüyor musunuz? Türkiye'deki hayatınızdan memnun musunuz?" gibi sorular sorulmuştur. Verilen yanıtlardan, katılımcıların bazılarının Türkiye'yi güvenli olarak gördükleri, bir kısmını ise ne Türkiye ne de Batı ülkeleri olsun, hiçbir yerin Uygur Türkleri için güvenli olmadığını düşündükleri anlaşılmaktadır. Ekseri katılımcının kanaati ise Türkiye'nin, Türk vatandaşlığını alabilen Uygur Türkleri için güvenli, vatandaş olamayanlar için ise güvenli olmadığı yönündedir.

"Ben güvenli diye düşünmüyorum. Ama yaşlıların gelip burada hayatını yaşayabileceği yani havasının da güzel olduğu bir ülke olduğunu düşünüyorum. Gençler için neden olmaz dediğimizde işte iş diyelim, bir de ülkenin ekonomisi diyelim. Sonra buradaki eğitim kalitesi diyelim. Bunların hepsini göz önümüzde bulundurduğumuzda Türkiye'nin Uygur gençlere uygun olmadığını düşünüyorum." (Katılımcı 2)

"Benim için Türkiye güvenli bir yer ama uzun vadeli yaşanılabilir bir yer olmaktan birazcık daha çıktı. Çünkü ekonomik açıdan yaşanan bu olumsuzluklar olsun ya da siyasi açıdan yaşanabilecek dengesizlikler olsun. Çünkü çok fazla siyasi kuruluş var. Bu da her zaman böyle bir değişikliğe yönlendiriyor. Bu değişiklikler de ister istemez toplumu, halkı her şeyi etkiliyor. Bundan kaynaklı olaraktan da birazcık

daha Uygurlar için yaşamı güvenli kılmayabiliyor. Çünkü yeni bir siyaset değiştiği zaman burada ne olacağı hiçbir zaman belli olmuyor. Çünkü sürekli iktidar değişiyor, sürekli farklı şeyler gelebiliyor. Ama dini açıdan, kültürel açıdan yaşanılabilir güzel bir yer." (Katılımcı 20)

"Herkesin korkusu Çin'e gönderilmek. Bu durumu yaşayanlar var, benim başıma gelmedi ama etrafımda yaşananları duyuyorum. Dolayısıyla vatandaşlık alabilenler için güvenli olabilir ancak vatandaş olmayan veya oturum izni alamayanlar için güvenli değil. Çünkü Çin, dünya genelinde uygulanan anlaşmalarla geri iade etmek için çaba gösteriyor. Bu nedenle, vatandaş olmayanlar için güvenli bir durum yok." (Katılımcı 6)

"Bence hiçbir yer güvenli bir yer değildir açıkçası. Çünkü sonuçta herkes için kendi menfaati, kendi şeysi daha önemli… şu an Türkiye'de de çok fazla yabancı olduğu için belki de hani biraz hassas davranıyorlar herkese. Yani Türkiye bence ister Türkiye olsun ister Avrupa ya da ister Amerika olsun bence hiçbir yer güvenli bir yer değil zaten. Mısır'dan dolayı her şeyi biliyoruz artık kimseye güven olmadığını." (Katılımcı 14)

Eğitim Sistemi

Katılımcıların hepsi araştırmanın kapsamı dahilinde, 2010'dan sonra Türkiye'ye göç eden ve Türkiye'de eğitim sistemini deneyimlemiş olan Uygur Türkleridir. Eğitim sistemiyle ilgili katılımcıların genel kanaati yetersiz olduğu yönündedir. Özellikle liseyi Türkiye'de okumuş olan katılımcılar Türkiye'de eğitimin çok rahat olduğunu, öğrencilerin öğretmenlere saygısız davrandıklarını, eğitim sisteminin sürekli değiştiğini ifade etmişlerdir.

"Eğitim sistemi? Yani... Liseden beri burada okumuş biri olarak... Bir tık kötü olduğunu düşünüyorum. Çünkü sistem tamamıyla oturmamış. Sürekli 3-4 sene içinde değiştiği için, bakanlık değiştiği için, her sene değişiyor ve sınav formatları değişiyor. İçeriği kaldırılıyor vb." (Katılımcı 1)

"Eğitim sistemi... O da çok iyi değil. İyi değil aslında ya. Ya ben doktoraya kadar okudum. Bu süreçte bir sürü olaylara şahit oldum. Bir sürü şey yaşadım ya da çevremdekilere şahit oldum. Bazen şey oluyor, hiç okumamış insanlar lisansı, hiç hayatını görmemiş, liseyi bile doğru düzgün okumamış insanlar yüksek lisansa girebiliyor. Bu nasıl oluyor? Yani bunu anlamıyorum. Bir de hocalar, benim de bir sürü hocam oldu burada eğitim açısından. Nasıl diyeyim, bazı hocalar işte, atıyorum abartılı olacak ama, bin sene önceki slaytları kullanarak bize ders veriyordu. Bir de slaytları cümle cümle okuyordu. Ben bir yabancı olarak sunum yaptığımda slaytları okumuyordum. Yani kendi dilimle konuşuyorum. Ama onların bu kadar senedir kendini hiç güncellememesi, hiç geliştirmemesi çok üzücü. Tabii ki çok çok iyi hocalarım da oldu. Onlara teşekkür ediyorum. Ama öyle durumlar var yani. Eğitim sistemi o yüzden her açıdan baktığımızda iyi değil. Bir de torpil çok, almış başını gitmiş." (Katılımcı18)

"Ben Türkiye'de eğitim sistemini pek gelişmiş bulmadım. Çin'e göre de geride. Batı'yı görmedim ama duyduğum, bildiğim kadarıyla Batı'dan da çok geride. Türkiye'nin eğitim sistemi pek iç açıcı değil yani, rahatlatıcı değil." (Katılımcı 19)

Sağlık Sistemi

Katılımcıların Türkiye'deki sağlık sistemiyle ilgili tecrübeleri ve görüşleri olumsuz yönde seyretmiştir. Sağlık sisteminde en sık karşılaşılan zorluklar, randevu bulmanın zor olması, devlet hastanelerinde çok fazla sıra olması, özel hastanelerin çok pahalı olması, doktorların tahammülsüz ve liyakatsiz olması gibi zorluklardır.

"Vatandaş olduğumuz için aile hekimine çok kolay ulaşabiliyoruz. Ama genel olarak özel hastaneler pahalı. Mecburen gidiyoruz. Ama devlet hastaneleri uzun sıralar olmasa çok da güzel, rahat olurdu. Ama randevu bir türlü bulamıyoruz." (Katılımcı 1)

"Son zamanlarda bir iki kere hastaneye gitmişliğim oldu. Yani burada, kapıda karıştırılanlar olsun ya da bazı doktorlar ya da sağlık ocaklarındaki insanlar ya da Eczanedeki oradaki insanlar olsun yani liyakat sorunu olduğunu düşünüyorum. Bir

de tahammülünü giderek kaybettiğini düşünüyorum. Sadece bana mı denk geliyor bilmiyorum." (Katılımcı 2)

"Sağlık hizmetlerine biraz kızıyorum. Bir kere ben devlet hastanesine gitmiştim. Devlette kimse kimseyle ilgilenmiyor. Öyle bir durum var. Karşılaşıyorum. Tabii ki yani mali açıdan orası biraz daha ucuz. Ama orada bir gün, iki gün ezilenin yerine bence özel hastaneyi tercih ediyorum. Özel hastanede sen zaten kendine durumunu söylediğin zaman da herkes seninle ilgileniyor. Tabii ki paranın karşılığında sana iyi davranıyor." (Katılımcı 16)

Sağlık sistemini olumlu bulan katılımcılardan biri ise bu görüşünü şöyle ifade etmiştir:

"Sağlık konusunda ben Türkiye'ye iyi buldum. Türkiye'nin hastaneleri, tedavi yöntemleri, teknikleri yani Çin'in her yerine karşılaştıramam. Belki Pekin, Shanhai gibi gelişmiş metropoller daha iyi olabilir ama bizim bölgeye göre iyiydi bence." (Katılımcı 19)

4.5.2. Türk Toplumuyla İlgili Tecrübeler

Katılımcı Uygur Türklerinin yerli Türk toplumuyla ilgili tecrübeleri, bazı istisnaları olmakla birlikte, genel olarak olumlu yönde ilerlemiştir. Katılımcıların Türklerle olan tecrübeleri, (1) "sigara" sorunsalı, (2) kültürel tecrübeler ve (3) dini tecrübeler olmak üzere üç alt başlıkta incelenmiştir.

"Sigara" sorunsalı

Dikkat çekici bir şekilde, neredeyse katılımcıların tamamı Türkiye'ye geldikten sonra Türk toplumundaki sigara tüketiminin fazla olmasına çok şaşırdıklarını ifade etmişlerdir. Mülakat verilerinden Uygur Türklerinin özellikle tesettürlü kadınların ve imamların sigara içmesine hayretle ve üzülerek baktığı anlaşılmaktadır. Bunun sebebi olarak katılımcılar, Doğu Türkistan'daki Uygur Müslümanları nezdinde sigara içmenin aynı alkol tüketmek gibi haram sayıldığını o yüzden sigara içenlerin toplumda kınandığını dolayısıyla kadınların hiç sigara içmezken, içen erkeklerin de toplum önünde içmediklerini ifade etmişlerdir. Sigara konusunda iki toplumun bu kadar kesin ve farklı tutum sergilemesi, uyum sürecini zorlaştıran unsurlardan biri haline gelmiştir. O yüzden burada sigara sorunsalı olarak ele alınmasında bir sakınca görülmemiştir. Örnek verecek olursak, katılımcı 8 üst komşusunun evinde içtiği sigaranın kokusunun kendi evine geldiğini, bundan çok rahatsız oldukları

için komşularla aralarında tartışma yaşandığını bahsetmiştir. Katılımcı 6 ise gittiği caminin imamının cami avlusunda sigara içtikten sonra cemaate namaz kıldırmasına çok şaşırdığını ve bundan sonra o camiye gidip namaz kılmayı kestiğini belirtmiştir.

> "Mesela bizim bina evin duvarları çok inceymiş. Üst komşumuz sigara içiyor, eve direkt kokusu geliyor. Bu beni de İdris'i de çok aşırı rahatsız ediyor. Geldiğimizden beri her gün ilk haftalarda kavga ettik. Sonunda çok şükür böyle bayağı sert sert konuşarak Şimdi koku gelmiyor. Balkonda içiyormuş onlar. Ama onlar da haklılar. Diyor ki ben evimde sigara içemezsem evimde ne iş yapabilirim diyor. Haklılar tabii ki. Ama biz de haksız değiliz. Şimdi evimizde oturuyoruz ve sigara kokusu bizi rahatsız ediyor. Bu da bir şey yapmamız gereken bir konu yani." (Katılımcı 8)

> "Burada imamların sigara içtiğini gördüğümde çok şaşırmıştım. O camiye kaç gün gitmedim. İmam bize göre memlekette biraz da rütbesi biraz normal insanlardan ayrı, mesela imam. İmam dediğimiz zaman herkes saygı duyar. Namaz kıldırıyor bize diyoruz. Bütün toplumsal faaliyetlerinde, kültürel faaliyetlerinde imamın yeri ayrı. Çok saygı duyuyoruz imamlara. Türkiye'ye geldiğimde zaten en çok şaşırdığım şeylerden biriydi. Kapalı kadınların bile sigara içmesi. Kadınların sigara içmesi ayrı bir konu. Bizim memlekette hiç görmüyorduk. Kadının sigara içmesi çok ayıp bir şeydi ve göremiyorduk. Duyuyorduk ama hayatımda bir tane sigara içen kadın görmemiştim memlekette. Erkekler de vardı ama onlar da utanıyorlardı insanların önünde sigara içmekten." (Katılımcı 6)

> "Aslında ilk geldiğim zamanlar çok mutsuz olmuştum. Türklerin böyle cami avlusunda sigara içmeleri, kapalı kadınların sigara içmeleri beni çok kötü etkilemişti. Şu anda hala öyle şey yapıyorlar yani. Burada sokakta yürürsen, her etrafında bir insan yürürse hepsinin elinde sigara oluyor. En az ikisinde böyle. Çok kötü oluyorum. O açıdan bu sigara konusu beni çok kötü etkiliyor." (Katılımcı 5)

> "Türkiye'ye gelip ilk yaşadığım şoklardan bir tanesi kadınların sigara içmesiydi. Bizim orada, normalde gittiğinde sigaraya kesin olarak haram olarak bakılıyor… Buraya bir geldim, benim kafamdaki Türk toplumu tamamen zaten Müslüman bir toplum. Elbette istisnalar vesaire var ama mesela türban takan teyzelerin evinin

önündeki mahallede oturup merdivende oturup sigara içtiğini görünce ben bir şok oldum. Tövbe demiştim yani kaç defa. Sonra tabii zamanla bunu da ne yazık ki alıştık. Ve burada işte bence en önemli değişen şey, örnek olarak sigarayı verebilirim. Çünkü mahalle atıyorum imam camide namazımızı kıldırıyor. Çıkıyor caminin bahçesinde oturup yani cemaatle birlikte sigara içtiğini kaç defa şahit oldum. Çünkü burada biraz daha onun tam olarak harama yakın olmasından ziyade biraz da işte mekruh. Yapmazsak sevap ama yaparsak da şey değil. Olarak bu bakış açısıyla bakıldığını, biraz daha esnek olduğunu bu konuda gözlemledim." (Katılımcı 10)

"İlk geldiğimde beğenmediğim şeyler de dini hassasiyet. Bize çok ayıp olan şey burada gayet açık açık yapılabiliyordu. İlk geldiğimde şaşırıyordum. Mesela en basit örnek sigara konusu. Müslüman nasıl böyle bir şey yapabilir falan diye şaşırmıştım." (Katılımcı 14)

"Şöyle ilk gün şu an sanki dün görmüşüm gibi, aklımda bu. Çok çok şaşırdığım bir şey vardı. Böyle türbanlı kadınlar, kapalı kızlar oturuyor sigara içiyordu. Ben şok olmuştum. Ne kadar süre onlara baktım, bakarak yürüdüm. Hatta birini çarpacaktım öyle yolda yürürken. Buna çok çok şaşırmıştım ve çok üzülmüştüm. Yani sen kapıda bir kadınsın, niye sigara içiyorsun falan. Öyle düşünüyorum, bilmiyorum. Buna çok şaşırdım ve çok üzülmüştüm." (Katılımcı 18)

"Bir de ekstra olarak bizde sigara içen insanlar birazcık daha kınanır. Yani bu dinen, yani bize çok fazla uygun görülen bir şey değil. Ama buraya ilk geldiğim zamanlar yani kadın erkek, herkesin yaşlısından tut, herkesin böyle yaygın bir şekilde sigara kullanımının olduğunu gördüğüm zaman da çok şaşırmıştım. Çünkü bana burası İslam ülkesi olarak tanıtıldı ve anlatıldı. Ben de öyle bir düşüncede geldiğim için buraya birazcık daha bu konuda da çok tuhaf buldum bunu. Birazcık daha hayal kırıklığı oldu diyebilirim benim için." (Katılımcı20)

Kültürel tecrübeler

Katılımcıların ifadelerinden anlaşılacağı üzere, Uygur Türklerinin Türkiye Türkleri hakkındaki görüşleri ve tecrübeleri pozitif yönde olmuştur. Türklerin çokça yardımsever, sıcakkanlı, misafirperver

ve tatlı dilli (güzel konuşan) halk olduğunu söylemişlerdir. Bazı katılımcılar buna istisna olarak Türk çocuklarının büyüklere saygısızlığını ve Türklerin eskisine göre artık yabancılara daha az tahammüllü olduğunu tecrübe ettiklerini ifade etmiştir. Kültürel olarak iki toplumun hem benzerliklerinin hem farklılıklarının olduğuna dikkat çeken bazı yanıtlarda ise Türklerin Batı kültürünün etkisiyle daha açık ve daha modern bir toplum haline geldiğini söylemişlerdir.

> "Uygur toplumuyla Türk toplumu arasında benzerlik de çok var, farklılık da çok var bence. Benzerlik dersek, nasıl diyeyim yani yardımsever, sıcakkanlı, hatta Türkler daha yardımsever diye düşünüyorum bize göre. Biz biraz Çin'in etkisinde biraz soğuklaşmış olabiliriz… Türkiye'deki Türkler, bu toplum çok açık bir toplum bence. Ama Uygurlar çok kapalı bir toplum. Yani böyle bizde olumsuz şeyler çok fazla gizleniyor. Sonra biz de o olaylar yokmuş gibi hissediyoruz. Bazen biz bunu görmüyoruz ya da inanmıyoruz. Türkiye'deki Türlükler öyle değil. Her şeyi ortada haberlerde görüyoruz. Bugün bir şey olduysa yarın hemen haberde görüyor insan… Bir de şeyler var, çocuklarla büyüklerin iletişim şekli ya da davranış şekilleri. Mesela bizde Uygurlarda genel olarak çocuklar Anne babaya, büyüklere hiçbir şekilde dikilip bakmıyoruz yani bağırmıyoruz falan. Genel olarak çok ayıp sayılıyor böyle şeyler. Aynı şekilde öğretmeni de öyle işte ama Türkiye'deki çocuklar, yani şu anki çocukları karşılaştırıyorum sadece. Anne babaları bazen onları şey gibi, bir padişah gibi yapmış gibi hissediyorum. Küfürler, işte çok rahat bir şekilde anne babaya dikilmeler, bağırmalar falan. Bunu benim çalıştığım yerdeki Türk hocalar da bana söylüyor. İşte sizin çoluk çocuklar çok saygılı bizimkiler böyle değil işte bize saygısızlık yapabiliyor çok rahat bir şekilde. Sizinkiler hep böyle başını böyle eğiyorlar işte bir şey söylediğimizde diyorlar." (Katılımcı18)

> "Milli kültür olarak. Yemeklerimiz zaten farklı. Şey, biz Uygurların yaşadığı bölgeden kaynaklı. Doğu ve Batı kültürünü kendimize özelleştirmişiz, yani kabul etmişiz. Türkiye'de bizim Orta Asya ve Batı'nın daha etkisi altında kaldığını düşünüyorum. Yemek konusunda. Mesela yemek kuralları var. Çatal, bıçak falan. Onlar da Batı'dan kabul ettiklerini yani eskiden el ile yiyen yemekler burada mesela çatal bıçakla falan yenildiğini görüyorum." (Katılımcı 2)

“Kültürel benzerliklerimizin çok olduğunu düşünüyorum. Ama biz daha çok komünist tarafta (ÇKP) büyüyüp her ne kadar onu istemesek de onun küçük etkileri bizde kaldığı için Türk toplumuyla çarpışma olduğunu düşünüyorum. İki toplumun birbirine hazır olduklarını düşünmüyorum açıkçası. Çok kötü bir zamanda Türkiye'ye geldik çünkü çok fazla yabancı var. Bizim kıyafet kılığımızda bazen tam siyah giyen insanlar oluyor. Bunu Arap, Suriyeli, Afgan gibi görüp de kötü şey yapması var. O yüzden her ne kadar benzerliğimiz olsa da tam onu göstermeyip birbirimize saygı duymadığımızı düşünüyorum. Yani bazı Uygurlar da kötü bazı Türklerin de kötü huyları var vesaire … Birey olarak bir Türk bireyle bir Uygur bireyin daha iyi anlaştığını düşünüyorum ama aile ve toplum olarak anlaştığını düşünmüyorum.” (Katılımcı1)

“Türkiye'ye gelmeden önce Türkiye'yi ideal bir şekilde görüyorsunuz. Uzaktan tanıdığımız için, bir de tüm gezileri daha güzel olduğu için. Her şey hoş, her şey güzel. Ama buraya geldikten sonra gerçeklerle yüzleşiyorsunuz. Mesela Türk halkının misafirperverliği, Türk halkının özellikle Uygurlara kucak açması beni hep sevindirmişti. Son yıllarda göçmelere karşı Türkiye'deki tutum değişse de Uygurların bundan çok etkilendiğini düşünmüyorum. Hala yine de Uygurlar Türkiye'den dışlanan göçmen türüne girmiyor.” (Katılımcı 19)

Dini tecrübeler

Uygur diasporasının Türkiye’ye uyum sürecini kolaylaştıran unsurlar başlığında üstte bu konuya biraz değinilmiştir. Burada ise Uygur Türkleri ile Türkiye Türklerinin toplumsal boyutta din anlayışı esas alınacaktır. Yani dini anlayış bakımından iki toplum arasında nasıl farklılıkların bulunduğu katılımcıların tecrübeleriyle açıklanacaktır. Bu bağlamda Türkiye’deki dini anlayış ve fikirlerin çokluğunu katılımcıların dikkatini çekmiştir. Ayrıca katılımcılara göre Uygurların dini pratikleri merkeze alan dini yaşantılarından farklı olarak Türkiye’de daha sorgulayıcı bir dini yaklaşım söz konusudur.

“Türkiye’de toplumsal yapı çok karışık diyebilirim. Kimin ne olduğu belli değil. Şeyde... Tanıştığımız insanlar... Önce Sünni Müslümanlara falan diyelim. Hanefi’yim diyebilir. Sonra da Şafi de olabilir. Onlar daha yani... Ben yakın dönemde ilk Türkiye'de gördüm yani birbiriyle mezhep olarak laf atışmalarını falan. Sonra yani... İnsanların dini eğitimi, aldıkları eğitim yetersiz olduğu için

sosyal medyada bir sürü insanların etkilerinin altında kalıyorlar. Bunu fark ettim…bir de bizden farkı Ramazan'daki teravih namazı. Ondan başka hiçbir şeyde farklılık görmüyorum. Bizim ülkede Kuran'ı tam bitiriyorlardı, tam hatim ediyorlardı. Mısır'da da kısa okuyorlardı ama tam olarak bitirenler de vardı. Kısa okuyorlar yani. Sadece farkı o diye biliyorum yani." (Katılımcı 2)

"Şimdi bu karşılaştırmaları ne kadar doğru bilmiyorum ama bizimkiler daha iyi gibi hissediyorum mesela. Dini memleketteyken hakiki manada yaşıyorduk. Burada mesela Türkiye'de Türkler 99% Müslüman diyoruz ama baktığınız zaman yaşantılarına ne kadar yansımış onu siz de biliyorsunuz." (Katılımcı 6)

"Uygurların dini anlayışı daha böyle sıkı, daha koyu yaşamak istiyorlar diyelim çünkü zaten bizde dini gizli yaşıyorlardı herkes. O yüzden buraya gelince daha her şeyi açık açık yaşayabiliyor. En güzeli o zaten. O yüzden fırsat gelmişken güzel bir şekilde yaşayalım bakışıyla baktığı için bence Uygurlar Türklere göre daha dindar… Türklerin de tabii ki yaşayanları var. Ama bence biz daha çok hassasiyetlere dikkat ediyoruz. Mesela hani biraz önce dediğimiz gibi sigara konusunda. Yani bizde abdestliyken sigara içen yani abdestin var diye hiç kimse düşünmüyor. Tabi ki bu fıkhi açıdan farklı. Ama yani Allah'a olan saygıyı, namazına olan saygıyı bence biz daha fazla gösteriyoruz diye düşünüyorum bu konuda." (Katılımcı 14)

"Bence bizim geleneksel din anlayışımızla Türklerin din anlayışında bir fark yok. Yani çok bir fark yok. Bizim geleneksel din anlayışımızda Hanefi, Sufi Tarikat olarak Sufi, Sufizm'in cemaatlerimizde de vardı. Fıkıh olarak, fıkıh açısından Hanefi, böyle. Ama bizim 1990'lardan sonra bize gelen Vahabilik, yani siyasal İslam'ın her türlü çeşitleriyle Türkiye'deki bulunuşa uymuyor. Yani bu konuda bizim geleneksel din anlayışımızla Türkiye, Türklerin din anlayışı genellikle aynı. Ama bizdeki sonraki dışarıdan gelen din anlayışlarıyla fark var. Türkiye'de de aynı ama Türkiye'de bize göre biraz zayıf. Mesela biz de 1990'lardan sonra din anlayışı esasen Mısır, Suudi merkezli dini düşüncelerden oluştu. Yani biz de Pakistan'a, Mısır'a okumaya gidenler oradaki düşüncelere getirdi. Böylelikle siyasal açıdan ihvanci ya da taliban benzeri ama inanç açısından Vahhabi şeklindeki düşünce bizde yaygınlaştı. Ama Türkiye'de de bunlar var şimdiden, bu gibi insanlar. Ama

yaygın değil, yani bizim gibi yaygın değil. Bu konularda benzemiyoruz ama gelenek olarak benziyoruz bence." (Katılımcı19)

"Uygurlar 'da şöyle bir algı var, tabii ki hepsi değil ama bu kesim az değil yani. Şöyle görüntüye göre insanlara ahkam kesiyor ya da bir etiket yapıştırıyor. Ben açıksam, ya bu açıkmış zaten, bu mutlaka her şeyi yapıyordur falan filan her şeyi yapıyordur falan diye düşünüyor. Yani bu çok kötü bir şey yani. Bir de bizim memlekette açıkla kapalı, çok nadir görüyorduk arkadaş olduğunu ya da çok samimi bir ilişki kurduğunu. Genelde kapalılar kapalılarla, açıklar açıklarla arkadaş oluyordu, geziyordu, dolaşıyordu. Ama burada öyle birbirini dışlama, ayrımcılık yapma bize göre çok daha minimal düzeyde olduğunu düşünüyorum… Türkler'in bu konuda bizden daha iyi olduğunu düşünüyorum. Çünkü bunlar öncelikle insanın içine, kalbine, onun karakterine bakmaya çalışıyorlar. Dış görünüşü üzerine hemen etiket yapıştırmıyorlar." (Katılımcı18)

"Şeriat deyince bizde en layık insan bile güzel bir şey hissediyor. Ama Türkiye tam tersi. Biliyorsunuz. Türkiye'de şeriat denince insanların aklına yani kötü bir yasa geliyor. Çünkü Türkiye kendi lideri Atatürk'ün önderliğinde laikleşme sürecini başlattı. Ve bu süreç Türk toplumu tarafından daha çok özleştirildi, yani kabullenildi. O yüzden şu anda Türkiye'den muhafazakâr insanlardan laikliği kabul ediyor. Devletin laik olması gerektiğini savunuyor. Laiklik deyince bizdeki gibi dinsizlik akıllara gelmiyor. Küçük bir kesim hariç. Genel toplumda laiklik deyince dinsizlik gelmiyor kafaya. Bizde laiklik deyince bir dinsizlik geliyor Uygurların kafasına. Şeriat deyince bizim de güzel bir İslam hukuku geliyor ama Türklerin kafasında öyle değil. Şeriat deyince onların kafasında kadınları zorla çalıştıran, köleleştiren, kadının tutum haklarını elden alan insanları padişah gününde başarmaya zorlayan bir sistem geliyor. Yani şeriat algılamamız da bambaşka bence." (Katılımcı19)

"Bizde dini sorgulama çok az olduğunu düşünüyorum. Çünkü doğu Türkistan nüfusunun çoğu neredeyse Müslüman bir ailede doğup, o aileden öğrendiklerini uygulamaya çalışıyor. Yani kimse sorgulamıyor. Yani Allah neye benzer, nasıldır? Yani biz niye İslam dinine itikat ediyoruz? Ya da niye Allah kötülükleri, iyilikleri yarattı diye biz sorgulamayız. Yani anne babamızda nasıl öğrendiysek, onlar bize

nasıl öğrettiyse biz onları yerine getirmeye çalışıyoruz. Yani batıl inançlarımız da vardır bundan kaynaklı. Yani bilgisizliğimizden kaynaklı olarak. Bizde bir de ekstra olarak dini kaynaklar çok az. Yani kaynakların az olması da birazcık daha Çin'in siyasetinden kaynaklı. Yani biz dini verilere çok az ulaşabiliyoruz. Bunu ulaşabilenlerin sayısı ve dini ulemaların sayısı da çok azdır. Halk ağzıyla dolaşan şeyler biraz fazla olduğu için de bundan kaynaklı olarak birazcık daha batıl şeyler aramızda kolaylıkla yayılabiliyor. Türkiye'de dini verilere ulaşım, yani hızlı bir şekilde dini verilere ulaşabiliyor. Dini alimler de fazla. Yani onlar da kolaylıkla ulaşabiliyor. Dine bakış açıları farklı insanlar da çok fazla var. Bizim orada dine bakış açıları çok farklı insanlar, çok nadir bulunur. Yani öyle gruplar az ama Türkiye'de neredeyse tarikatlar, gruplar çok fazla. Yani burada ateizm dediğimiz şey birazcık daha yaygın. Bizim orada bunlar yani herkes kendini Müslüman diyor ve onu yaşamaya çalışıyor ama birazcık daha ezbere dayalı sistemimiz de biraz fazla. Yani neredeyse hafızların sayısı bizde çok fazla. Neden? Çünkü bizde çok büyük bir makam olarak bilinir ama Türkiye'de böyle değil. Türkiye'de yani tamam hafızlık büyük bir şey ama herkes çocuğunu hafızlık yapmaya çalışmaz ama bizim orada çoğu aile neredeyse kendi çocuğunu hafız yapmaya çalışır. Türkiye'de bu kadar dini veriye ulaşım hızlıyken ve kolay bir şekilde bunları ulaşabilecekken insanlar daha fazla dinden çıkıyor. Birazcık daha bu internet ulaşımının da fazla olmasından, birazcık daha batıya hayranlıktan da kaynaklanıyor olabilir. Biz daha çok bu açıdan yani dini yaşam açısından çok fazla baskılandığımız, kısıtlandığımız için daha fazla sıkı sarılmaya çalışıyoruz. Ama burada dini özgürlük çok fazla olduğu için birazcık daha bu bozulmaya daha hızlı gidebiliyor diye düşünüyorum." (Katılımcı20)

Katılımcıların yanıtlarından anlaşılacağı üzere, Uygur diasporasının nezdinde Türk toplumu dini sorgulamalara daha açık, farklı gruplar ve farklı dini cemaatleri bünyesinde barındıran karmaşık dinamikteki bir toplumdur. Uygur toplumu ise daha kapalı, şeklen Türk toplumundan daha dindar, daha fazla ibadet odaklı, şekle dayalı dini ibadetlerin önemsendiği bir toplumdur.

4.5.3. Uygur Diasporasıyla İlgili Yaklaşımlar

Katılımcıların Türkiye'deki Uygur toplumu ve Uygur diasporasıyla ilgili sergilediği tutumları farklılık göstermektedir. Bazı katılımcılar Türkiye'de Uygur toplumuna ait STK'larda çalışarak daha sıkı dayanışma halindeyken bazı katılımcılar uzak ve mesafeli olmayı seçmişlerdir. Diğer bir kısım

katılımcıların ise seçici davrandığı, siyasal amaç güden vakıf-dernek ve kuruluşlardan uzak durduğu sadece öğrencilerin düzenlediği etkinliklere katıldığı anlaşılmaktadır. Bunun temel nedeni Uygur diasporasının aktivitelerine katıldığı takdirde ÇKP tarafından fişleneceği ve ailesine zarar vereceği endişesidir.

Daha sık iletişimde olanlar

Uygur diasporası ile sık iletişim halinde olan katılımcılar Uygurlara ait STK'larda çalışarak geçimlerini karşıladıklarını ve bu sayede Uygur toplumu için hizmet etme borcunu ödediklerini ifade etmektedirler. Bu katılımcıların Çin'in zulmüne daha fazla maruz kalan ailelerde büyüyen katılımcılar olduğu, bu yüzden ÇKP'ye karşı söylemlere aktif katıldıkları gözlemlenmektedir.

> "Uygurların vakıf dernekleriyle bayağı sıkı iletişimim var diyebilirim. Uygur toplumunda yaşıyorum. Uygurların çoğunlukla bulunduğu bölgede yaşıyorum. Alışverişlerim de oralarda oluyor. Etkinliklerine katılıyorum." (Katılımcı 7)

> "Üniversiteyi bitirdikten sonra, yüksek lisansa devam etme kararı almadan önce, Uygurlarla ilgili bir iş yapmak istedim. Daha önceden de bu alanda derneklerde ve teşkilatlarda çalışıyordum. Sürekli olarak vatanımız için bir şeyler yapma isteği, vicdani olarak rahat etmeme hissiyatı, zulümler devam ettiği sürece kendi hayatımızı sadece yaşayıp gitmek istememize sebep oldu. Bu nedenle, kafamda hep bu alanda bir rol üstlenmek vardı. Nerede olursam olayım, Uygurlarla yapılan çalışmaların içinde yer almalıydım. Bu hem vatanımıza yardım etmek için hem de doğrudan Uygur topluluğuna destek olmak için önemliydi. Yurt dışındaki Uygurlara dolaylı olarak da memlekete hizmet etme fırsatı bulabilirdik. Bu yüzden, bu tür çalışmalar içinde yer almak istedim ve okulumu tamamladıktan sonra öncelikle 2 yıl boyunca buradaki sivil toplum kuruluşlarında ve derneklerde çalıştım. Ardından, bir süre "Mavi Hilal" gibi Uygurlara yardımı sağlayan bir dernekte görev aldım. Şu anda ise gençler için çalışan bir dernekte görev yapıyorum." (Katılımcı 6)

> "Şimdi ben evliyim, evin maddi bana çok şey olmuyor. Benim üzerimde bir sorumluluk değil. Arada çalıştığım zamanlar oldu, çalışmadığım zamanlar oldu. Şu an aktif çalıştığım bir dernek var (Uygur xxx Derneği) ama orada gönüllü olarak çalışıyorum. Diğer yandan da uzaktan part-time olarak her gün iki saat bir araştırma asistanlığını yapıyorum." (Katılımcı 8)

"Benim vakıf derneklere olan bakış açım da iyi aslında. Ama ben geldikten bir sene sonra 2017'de buranın vatandaşı olduktan sonra ben bayağı iyi uyum sağladım Türkiye'ye. Türk arkadaşlarım var. Yani mesela tabii ki çok yakın arkadaşlarım olarak hem Uygurlar var hem Türkler var. İkisiyle de çok rahat sırlarımı paylaştığım o kadar güvendiğim insanlar." (Katılımcı 10)

"Türkiye'deki Uygurlarla iletişimin iyi diye düşünüyorum. Çünkü ilk baştan beri Çin'e karşı siyasal, toplumsal hareketlerden kaçınmadığım için Yani Türkiye'deki tüm faaliyetlerin içindeyim. O yüzden kendimi kaçırma, kendimi uzak tutma gibi bir durumum olmadı." (Katılımcı 19)

Seçici davrananlar

Uygur diasporasıyla iletişime geçerken çok dikkatli olan ve seçici davranan katılımcıların beyanları şu şekildedir:

"Genel olarak siyasi amaç gütmeyen vakıflara katılmaya çok çalışıyorum. Ama siyasi amaç güden bazı vakıflar, genellikle Türkiye'de çok hoşuma gitmiyor. O yüzden çok katılmamaya çalışıyorum. Ama böyle kültürel aktivitelere, her ne kadar çok sosyal insan olmasam da gitmeye çalışıyorum." (Katılımcı 1)

"Ben vatandaş olmadan önce bu tarz konularda daha mesafeliydim. Hem ailemin orada olması hem de hani burada da işte belli duyumlar alıyorduk. İşte casus konusu olsun vesaire. Bunlardan dolayı hani biraz da şey oluyordum. Bir de tabii ki yani yoğun eğitim hayatım vardı hep farklı etkinlikler, kurslar vs. derken kendimi geliştirmeye, biraz daha kişisel gelişime yönelik etkinliklerim olduğu için diğer vakıf derneklerle hemen hemen hiçbir ilişkim, irtibatım hatta adı sanına dahi anca duymuşumdur yani bilmezdim. Tabii son bir yıldır hatta iki yıla yakın diyeyim Uygurların vakıf dernek vs. değil sadece bir Üniversite öğrencilerinden oluşan bir etkinlik grubu var diyeyim. Orada düzenli olarak etkinlikler yapıyoruz. Böyle bir bağım yani sonradan gelişmiş bir bağ. O da dediğim gibi sadece etkinlik üzerine ve düzenli aralıklarla, planlı bir şekilde." (Katılımcı 11)

Mesafeli davrananlar

Uygur diasporasıyla iletişim ve Uygur STK'larının etkinliklerine katılmada mesafeli davranan katılımcılar genel olarak Çin'in memleketteki ailesine bir şey yapar korkusu ve endişesiyle çekinceli davrandığını ifade etmişlerdir.

> "Özellikle buradaki casus haberleri beni açıkçası çok tedirgin ediyor. O yüzden mesela uzun süre dediğim gibi buradaki herhangi bir vakıf, dernek vs. hatta lokantaya bile gitmediğim oldu yıllarca. Uygurların toplandığı, bir araya geldiği yerlerden uzak duruyordum. Net bir şekilde bu korkudan dolayı diyeyim. Bu ikincisi de işte ne bileyim, burada herkes yaşıyordur. Yeni biriyle tanışma konusunda da mesela tedirginlik yaşıyordum. Ne kadar neyi anlatmalıyım? Karşı taraf kim? Nedir? Ne olacak? Vesaire. Bunlar da beni her zaman tedirgin etti." (Katılımcı 11)

> "Yeni geldiğimde yurtta iki tane Uygur kız vardı. Onların dışında Uygurlarla... Sanırım pek iletişimim yoktu ya. Yurtta kaldım, işte sınava hazırlanıyordum. ALES'e girdim, YDS'ye girdim falan. Pek iletişime geçmiyordum. 2018'e kadar... Korktuğum için, yani Zeytinburnu 'ya gidersem bir şey olur, ailemi bir şey yaparlar Çin diye, Zeytinburnu gidemedim ben iki seneye kadar, hatta iki buçuk sene. Sefakö'ye ilk defa 2019'da gittim. Yani bu çok kötü bir durum." (Katılımcı18)

> "Uygurların vakıf dernekleriyle ya da onların toplu olarak takıldığı ortamlarda çok fazla işim olmadı. Neden? Çünkü daha çok şu vardı, içimizde bir korku vardı. Eğer biz burada onlarla beraber olursak yani bir güvensizlik problemi yaşıyorduk açıkçası birbirimize karşı da olsa tamam hepimiz aynı acıyı yaşıyor olsak da yani güvensizlik vardı. Bir de yaşımın küçük olması itibariyle ekstra korku vardı içimde. Tanımadığım yabancı insanlarla çok fazla iletişim kuramıyordum. Bu kendi milletimden olsun ya da buradaki insanlar olsun hepsinde aynıydı. O yüzden de çok fazla onlarla iletişimim olmadı. Ailemin başına bir şey geliyor mu korkusu çok ağır basıyordu. Yani o toplulara katıldığım zaman kimin hain, kimin dost olduğunu çok fazla net göremediğim, göremeyeceğim için de uzak durmaya çalıştım elimden geldiği kadar." (Katılımcı 20)

4.6. Uygur Diasporasının Din Anlayışı ve Göçün Din Anlayışına Etkisi

Göç başlı başına zorlu bir süreçtir, 2010 senesinden sonra Türkiye göç etmiş örneklem gruptaki 20 katılımcının hepsi pasaport alarak gönüllü bir şekilde göç etmişlerdir. Yalnız bu göçü

gönüllü göç olarak değerlendirmek isabetli görülmemektedir. Üst bölümlerde açıklandığı üzere Uygur Türklerinin dünyanın her yerine gerçekleştirdiği göçler pasaport alarak ya da kaçak bir şekilde gerçekleşmiş olsun zorunlu göç kapsamında değerlendirilmelidir. Bu zorlu göç ve uyum süreciyle Uygur diasporası nasıl başa çıkmışlardır? Bu başa çıkmada dinin etkisi ne şekilde olmuştur gibi araştırmamızın temel sorularına bu bölümde cevap aranmaya çalışılmıştır.

Bu bölümde öncelikle katılımcıların din ve dindarlık tanımlamaları ele alınacak sonrasında göçten öncesi ve sonrasında din ve dindarlık anlayışlarında bir değişiklik olup olmadığına bakılacaktır. Bireylerin dini deneyimlerinin ve bu deneyimlerin zorlu süreçlerde nasıl değiştiğinin anlaşılmasına odaklanan fenomenolojik yaklaşımla bulgular incelenecektir.

4.6.1. Din ve Dindarlık Tanımlamaları

Katılımcıların din ve dindarlık tanımlarına baktığımızda dinle ilgili bireysel tecrübelerinin ve görüşlerinin gayet olumlu olduğu görülmüştür.

> “Din, hayatın anlamıdır benim için. Genel olarak insan, beni en azından hayatta tutan şey dindir. Çünkü çok fazla zulümle yüzde yüz gelmesem de bir şekilde Doğu Türkistan’daki ailemin bir parçasından koparıldım. Çok sevdiğim insanların ölümüne katılamadım, en azından onlara veda etme şansım olmadı. O yüzden bir tık ağır geldi bu olaylar. Yine de o din sayesinde beni devam etmeye mecbur eden, devam etmeye ümitli olmaya giden şeylerden biri din. Yani hayatımın anlamı.” (Katılımcı1)

> “Bence dindarlık, Allah'ın rızasını almaktır. Bunu özetleyebilirim. Yanlış söylemiyorsam, ayet var Kuranda. Yani anladığımız kadarıyla Allah'ın rızasının çok önemli olduğunu görebiliriz. Bir şeyi yaparken biri görsün diye değil ya da birinden menfaat almak için değil yani dini kullanmak değil de din için hizmet eden insan dindar insandır diye düşünüyorum.” (Katılımcı 2)

> “Dine iyi bakıyorum diyorum. Benim için din tabii ki çok önemli. Zaten hani biz bu dini yaşamak için geldik. O yüzden ben kişisel olarak Türkiye'den gitmek istemiyorum mesela. Bu benim şahsi bakışım… Dindarlık bence biraz takvayla ilgili bir şey. Herkes dini yaşayabilir ama herkes dindar olamaz diye düşünüyorum. Dini yaşamak ayrı bir şey. Dindar olmak, takva olmak zaten ayrı bir şey. Herkesin dini yaşama derecesi de farklı olur.” (Katılımcı 14)

“Elhamdülillah Müslümanım ve Müslüman olduğum için çok çok mutluyum. Her zaman Allah'a hamd ediyorum. İyi ki Müslüman olarak böyle yetişmişiz, Allah bize bu dini nasip etmiş. Din bize göre her zaman bir umut ışığı gibi. Böyle düşünüyoruz ve inanıyoruz. Şu anda Uygurlar olarak mesela şahsım adını konuşsam, ben Müslüman olmasaydım neler neler yaşardım hiç hayal bile edemiyorum. Bu din beni şu an ayakta tutuyor. Memleket konusunda bizim başımıza gelen bu tür şeyler diğer normal dini inancı olmayan birinin başına gelirse intihar ederdi. Biz bu dine inandığımız için ve her zaman Allah'ın mutlaka bizi sınadığını ve bu sınavdan da inşallah başarı ile geçebiliriz ve bu gördüğümüz dünya hayatında gördüğümüz bu zulüm, bu işkencelerin inşallah Allah nasip ederse bu dünyada, bu dünyada olmasa bile öbür dünyada bunların bir cevabı, bunların bir mükafatı olacak diye umutluyuz… Biz niye bu günleri görüyoruz diye insan kendi kendine bile sorguluyor. Biz Müslüman olduğumuz için bunların bize bir sınav olduğunu her zaman hatırlataraktan hayata devam ediyoruz. Müslüman olmak benim için umut, yaşam kaynağı olarak tanımlayabilirim şu an. Müslüman olmasaydım dediğim gibi intihar edebilirdim. Diyelim ki hiç suçu olmayan bir Çinli olsun gidip ona bile her şeyi yapardım. Bilmiyorum, bu başımıza gelen şeyler cidden çok derin ve ifade etmesi zor olan şeyler başımıza geldi. Hala sabretmemizin nedeni de bu dine inanmamız. Her zaman Allah'a dua ediyoruz.” (Katılımcı 6)

“Ben 2022'ye kadar açık geldim genel olarak dini açıdan işte şu haram, şunu yapmamam gerekiyor gibisinden çok belli olan konularda çok dikkatli davranarak büyütüldüm 2022'de kapandım, yani şu anki düşüncelerime baktığımda dindarlık sadece beş vakit namazını tam yerinde yapmak, orucunu tam tutmak, zekatını vermek, büyük haramlardan uzak durmakla olmuyormuş. Çok daha detaylar var. İnsanların gönlünü kırmamak, dedikodu yapmaman, hak yememek gibi... Aslında bizim hayatımıza, gündelik yaşamımıza tam olarak yansıması gereken bir şeymiş din. Biz her konuştuğumuzda, her lafımızda, her hareketimizde bunu dinin kurallarına uyum sağlayarak yaşamaya çalışmamız gerekiyor. Çünkü bazı insanlar var, bakıyoruz işte böyle sakallar koymuş, yüzünü tam kapatmışlar ama kişilerin, insanların hakkını çok kolay yiyebiliyor, çok kolay küfredebiliyor başka insanlara. Bunları yaparken hiçbir şekilde rahatsız olmuyor bide çok rahat yapabiliyor. Demek ki alışmışlar. O yüzden dindarlık az önce dediğim gibi bizim kendi yaşamımızı bir gün 24 saatse dinin kurallarına göre yaşayabilmemiz demektir diye düşünüyorum.” (Katılımcı18)

> “Dindarlık benim için Allah'la arasında, kulun arasında iyi bir bağ kurabilme ve insanın benliğini arayarak, benliğini bularak, o benliğini Allah'ın yasası çerçevesinde yaşayabilme olarak tanımlıyorum ben dindarlığı. Din benim hayatımda çok fazla yer ediniyor.” (Katılımcı 20)

Katılımcıların büyük çoğunluğu dine pozitif değerler yüklemekte ve hayatında dinin önemli bir yer kapladığını ifade etmektedir. Ayrıca göç sürecinde ve sonrasında yaşadıkları zorlukların üstesinden gelirken inançlarından güç aldığını ifade eden katılımcılar yoğunluktadır.

4.6.3. Göçten Öncesi ve Sonrası Din Algısı

Katılımcıların göçten öncesi ve sonrası din anlayışının nasıllığı hakkında soru sorulduğunda araştırmaya katılan 20 katılımcıdan sadece bir kişi eskiden daha dindar olduğunu şu an dinden daha çok aklın ve bilimin kendisi için referans kaynağı olduğunu ifade etmiştir. Diğer katılımcılardan az bir kısmı göçten öncesi ve sonrası için bir değişiklik söz konusu olmadığını söylemiştir. Çoğunluk ise eskisine göre çok daha dindar biri olduğunu, dine inanıyor olmanın bu zorlu süreçle baş etmede büyük etken olduğunu vurgulamıştır. Durkheim, dinin toplumun kolektif bilincini oluşturduğunu ve bireylere zorluklarla başa çıkmaları için anlam ve destek sağladığını belirtir. Zorlu süreçlerde din, bireylere moral ve motivasyon sağlar, bu da toplumsal dayanışmayı artırır (Baycar, 2019, s.213). Marx'a göre ise din, "halkın afyonu" olarak zorluklarla başa çıkmada bir rahatlama sağlar, ancak aynı zamanda mevcut toplumsal eşitsizlikleri ve güç dinamiklerini de meşrulaştırabilir. Marx, dinin bireylerin yaşadıkları zorlukları anlamlandırmalarına yardımcı olduğunu, ancak aynı zamanda mevcut sosyo-ekonomik koşulları kabullenmelerine neden olduğunu ileri sürer (Yenen, 2022, s.749). Dinin bireylerin dünyalarını anlamlandırmalarına yardımcı olan bir "kutsal şemsiye" sağladığını belirtir. Zorlu süreçlerde bu kutsal şemsiye, bireylere güvenlik ve istikrar sunar (Berger, 1969, s.107-108). Pargament ise, dini başa çıkma stratejilerinin bireylere zorluklarla başa çıkma, stres ve kaygıyı azaltma konularında yardımcı olduğunu belirtir. Dini ritüeller ve ibadetler, bireylerin duygusal ve psikolojik destek bulmalarına yardımcı olur (Pargament, 2001).

Bu bağlamda katılımcılar göç sürecine dair zorluklarla başa çıkmada dinden aldıkları gücü dile getirmişlerdir:

> “Uygurlar olarak çok sıkıntılı süreçler yaşadık göç zamanında. En son dini olarak vardığım kanaat şu: Allah beni bu zulüm, bu işkence içerisinden, benim bu özgür

dünyaya çıkmamı yardım etmiş ve beni seçmiş. Demek ki bunun bir anlamı var. Ben de orada olabilirdim, ben de şu anda memleketten çıkmayıp toplam kamplarında olabilirdim. Allah istemeseydi bu olmazdı. Allah bizi, buradaki 30 milyon insan içinden sizi bizi, bu yurt dışına gelen insanları seçmiş ki burada bir özgür hayata adım altınımızı sağlamış ve burada bize bu fırsatı vermiş. Şu anda bu fırsatı değerlendirip gerek Allah'ın önünde olsun bu fırsatı verdiği için şükrediyorum. Gerekirse vatanımdaki ailemiz, akrabalarımız, bütün milletimize bu olay bedelini ödediği için onlara da bir cevap verebilmek açısından sürekli arayış içerisindeyiz… Allah bizi onlardan, onların içinden, onları kurtarmak için seçmiş olabilir." (Katılımcı 6)

"Allah gerçekten seviyordu beni yani, bir kapı açılıyordu. O yüzden bence bu sıkıntılar benim şahsi olarak daha çok dine bağlanmama yardımcı oldu diyebilirim." (Katılımcı 14)

"Ben kendi memleketimdeyken dinle ilgili çok az bir bilgiye sahiptim… Türkiye'ye geldiğim ilk dört, beş sene dine biraz uzak kaldım diyebiliyorum, inancım var. Ama hep sorgulama aşamasındaydım. Ve bu yakın zaman içerisinde dinle olan bağlantım, yaratıcıyla olan bağlantım daha çok güçlü olmaya başladı. Daha çok kendime bağladım. Şu an kendime bakıyorum. Ben biraz sorgulamaya korkmuşum. Aslında din, sorgulayarak öğrenen bir şeymiş. Ve hep başkalarının bana söyledikleri şeylere kapılmışım. Böyle kutudaki insan gibi emirler veriyor, ben de kabullenmiyorum. Ama bu emirlerin bu arkasındaki hiçbir soru işaretine de kendim cevap aramıyordum. Sonra ben kutudan çıkıp kendim bir şeyler öğrenmeye, kazmaya, araştırmaya çalıştım. Okudum okudum hala okumaya devam ediyorum. Bilgi edinmeye daha çok kendim adapte olmaya çalışıyorum. İnsan okudukça, deneyim sağlayınca anlıyor ki yani din, insani bence şurada ağaç gibi tutup duran bir şey diye düşünüyorum. Dinsiz olarak bir şey düşünemiyorum kendimi. Dinim olduğu için kendime daha çok kıymet veriyorum, değer görüyorum. Ve işte kimse bana zarar gösteremiyor. Çünkü beni kuran bir yaratıcı var, bir Allah var. Ben O'na güveniyorum ve boyun eğiyorum ve bu yolda devam ettiğim için doğruyu yanlışlığı ayırt edebiliyorum. Benim kendime güvenim var. Hani bu şekilde devam etmeye de cesaretim var. Zaten her şeyi anlatıyor kitapta. Bu şekilde devam ediyorum. Şu an bu kadar güçlü, bağlantı içerisinde kaldığım için kendimi çok şanslı hissediyorum" (Katılımcı 16)

"Türkiye'de almış olduğum dini eğitimlerden kaynaklı olarak da hayatımı dini çerçeve içerisinde yaşamaya çalışıyorum. Dini bilgileri fazlasıyla edinmeye ve öğrenmeye çalışıyorum. Yani artık ara sırada olsa camide namaz kılmaya çalışıyorum. Onun dışında her gün düzenli olarak da Türkiye'den ya da bizim Doğu Türkistan'dan dini alimlerden, dini dersler dinlemeye çalışıyorum. Bunun dışında da dini açıdan eğitim veren vakıflar, derneklerin düzenlemiş olduğu kamplar, programlara katılmaya çalışıyorum düzenli olarak. Onun dışında elimden geldiği kadar da pazartesi, perşembe oruçlarını tutmaya çalışıyorum…Geldiğim ilk zamanlar ben sürekli şunu diyordum. Allah'ım neden diyordum. Sürekli neden diyordum. Neden ben ailemle iletişim kuramıyorum? Neden beni onlardan ayırdın? Daha fazla böyle bir şikâyet etme halim daha ağırlıkla basıyordu. Neden bizim üzerimizde bu zulüm var? Neden buna izin veriyorsun? Sen o kadar güçlüsün gibi böyle sorgulamalarım oluyordu. Ama bu imtihanın altındaki hikmeti öğrendiğim zaman ve bunları derinlemesine araştırdıktan sonra, öğrendikten sonra artık bu kadar şikâyet etmiyorum ve şikâyet etmemeye çalışıyorum" (Katılımcı 20)

"Eskiden daha yüzeyseldi. Çünkü çok küçüktüm. Yani oradayken genel olarak ailem çok muhafazakâr, biraz dinle fazla ilgilenen insanlar olduğu için yani dinle aşırı haşır neşir olan insanlar olduğu için aynı kaldı aşağı yukarı dinle ilgili görüşlerin." (Katılımcı 1)

Araştırmaya katılan yalnızca bir katılımcı din eğitimi almış biri olarak geçmişte dindar olduğunu ancak zamanla dini görüşlerinde değişim yaşadığını ve artık dindar biri olmadığını şöyle dile getirmiştir:

"Aslında ben dindar biriydim. Dediğim gibi orada baskılara rağmen din eğitimi almıştım. Dini ilimler okumuştum hocalardan. Ama şu anda pek dindar değilim. Yani dine olan inancımda, düşüncemde, anlayışımda zamanla değişti. O yüzden şu anda pek dindar değilim. Dine şu anda daha çok din kurallarına göre değil de akıl mantıkla düşünüyorum hadiseleri. Hatta dinin kendisine bile, dinin kendi kurallarına göre değil, akıl mantık kurallarına göre değerlendiriyorum." (Katılımcı19)

4.7.Uygur Diasporasının Beklentileri

Araştırma kapsamında görüşmeye dahil olan katılımcılar esasen 2010-2017 seneleri arasında Türkiye'ye pasaportla giriş yapmış Uygur Türkleridir. Yani minimum 7 maksimum 14 senedir Türkiye'de yaşamakta olan kişilerdir. Dolayısıyla katılımcılar Türkiye'ye alıştıklarını, ilk yıllardaki acemiliklerinden kurtuldukları için artık daha az sıkıntıyla karşılaştıklarını ifade etmektedirler. Ama yine de katılımcıların bazı gelecek beklentileri bulunmaktadır. Bunlar Türkiye ve Türk toplumundan bekledikleri ve geleceğe yönelik beklentileri şeklinde iki başlıkta ele alınabilmektedir.

4.7.1. Türkiye ve Türk Toplumundan Bekledikleri

Görüşmeler sonucu elde edilen bilgilerden anlaşılacağı üzere araştırmaya katılan 20 katılımcıdan 13 kişi Türk vatandaşlığı almış, diğer 7 katılımcı hala ikamet izniyle İstanbul'da yaşamaktadırlar. 2017 senesinde Mısır'da gerçekleşen Uygur Türklerini Çine geri gönderme operasyonlarının da etkisiyle Uygur Türkleri vatandaşlık alamadığı sürece Türkiye'nin kendileri için güvenli olamayacağını düşünmektedirler. Dolayısıyla beklenmekte olan vatandaşlık başvurularının olumlu sonuçlanması temenni edilmektedir. Bazı katılımcılar ise ekonomik ve siyasal gerekçelerle Batı ülkelerine gitmeyi düşünmektedir.

Katılımcıların Türk toplumundan beklentisi Uygur Türklerinin yaşadığı zulme dur demeleri ve Doğu Türkistan'daki kardeşlerine sahip çıkmalarıdır. Son yıllarda Uygur diasporası "insanlık denilirse Uygurlar insandır, Türklük denilirse Uygurlar Türk'tür, Müslümanlık denirse Uygurlar Müslümandır" şeklindeki söylemleriyle tüm dünyanın dikkatini çekmeye çalışmaktadır. Katılımcıların bir kısmı da Türk vatandaşlarının Uygur meselesine yeterince duyarlı olmadığını düşünmekte ve bunun kendileri için üzüntü vesilesi olduğunu dile getirmiştir:

> "Türklerin genel olarak dünya üzerindeki zulümlere duyarlı olmalarına rağmen, biz Uygurların yaşadığı zulme karşı istediğimiz kadar destek görememek beni üzüyor. Türkiye'yi seviyorum ve burası artık benim ikinci memleketim olarak görüyorum. Türk halkından, Filistin'e veya diğer mazlumlara gösterdikleri gibi Uygurlara da gereken desteği ve tepkiyi göstermelerini umuyorum… Şu anki durumumuzu özetlemek gerekirse, sanki Uygurlar, Müslümanların bir parçası değilmiş gibi bir kenara atıldı. Bu bizi hayli üzdü ve Müslümanlar arasında bile dayanışma yok gibi hissediyoruz. Müslümanlar olarak yaşadığımız en kötü günlerden biri olabilir bu. Yani, Müslümanlar olarak Müslüman gibi yaşamadık. Biz Uygurlar olarak,

aldığımız dini eğitimlerden, din kardeşini daha çok sevmeye yönlendirildik. Bizim kardeşlerimiz, başka bir millet kadar başka hiçbir millet için kendini feda etmemiştir. Ama artık böyle düşünmüyorum. Din kardeşlerimiz önemli olsa da öncelikle biz Müslümanız ve kendi kardeşimize yardım etmeliyiz… şimdi geldiğim bu sonuca, diğer Müslümanlardan beklentilerimizden vazgeçtim. Yani, bize yardım etmediler. Bundan sonra da etmeyeceklerini düşünüyorum. Tek beklentimiz Allah'tan."" (Katılımcı 6)

4.7.2. Gelecek Beklentileri

İleride bir gün özgür Doğu Türkistan'a dönmek tüm katılımcıların gelecek temennisidir. Bunun Doğu Türkistan'daki şu anki mevcut durumun düzelmesi ile ve Doğu Türkistan'ın özgürlüğüne kavuşmasıyla mümkün olacağına inanmaktadırlar. Yaklaşık on senedir Doğu Türkistan'da kalan akraba, dost ve arkadaşlarıyla iletişimde zorluk yaşayan katılımcılar yurtdışında en ağır imtihanlarının ailelerinden uzak kalmaları ve onların özlemi olduğunu ifade etmektedirler. Buna bağlı olarak aileleriyle olan iletişim sıkıntılarının ortadan kalkmasını, gidip göremeseler dahi en azından seslerini duyabilmeyi ve sağ salim olduklarını bilmenin sevincini yaşamayı umut etmektedirler.

"Babamı göremedim. Ne yazık ki, memlekete döndükten sonra ya telefonda ya da yüz yüze, hiçbir şekilde uzunca bir görüşme yapamadık. Şu anda dahi böyle bir imkânımız yok. Umarım bir gün, en azından bir araya gelip birbirimizi görebiliriz…Müslüman olarak kendi memleketimde son nefesimi vermek istiyorum. Ailemle olsun, akrabalarımla olsun. Memleketimde yaşayıp orada ölmek istiyorum. Onları tekrar görmek istiyorum. Hala umutluyum. Yani ümitsizlik sadece kafirlere yakışır demiş" (Katılımcı 6)

SONUÇ

Bu çalışma, 2010 yılından sonra Türkiye'ye göç eden ve İstanbul'da ikamet eden Uygur Türklerinin toplumsal uyum süreçlerini ve dinin bu süreçlerdeki rolünü incelemiştir. Araştırma kapsamında 2010 senesinden sonra Türkiye'ye göç eden ve İstanbul'da ikamet eden 20 Uygur Türkü ile derinlemesine mülakat tekniği kullanılarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Zeytinburnu ve sefaköy gibi İstanbul'da Uygur Türklerinin yoğun olarak yerleştiği mahallelere gidilerek saha araştırması ve gözlem yapılmıştır. Gözlem ve görüşmeler sonucu elde edilen bilgiler içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Fenomenolojik yaklaşımın benimsendiği bu araştırma sonucunda, Türkiye Uygur diasporasının toplumsal uyum sürecinde dinin kritik rol üstlendiği görülmüştür.

Çalışma sonucunda 2010 senesinden sonra Türkiye'ye göç eden katılımcıların pasaport alarak Türkiye'ye "gönüllü" geldikleri ama aslında burada uzun süreliğine yerleşmeyi düşünmedikleri bilinmektedir. Yaklaşık 2016-2017 senelerinden sonra katılımcıların Doğu Türkistan'daki yakınlarıyla irtibatı kesilmiştir. En son Doğu Türkistan'a gidip gelmeler 2016 senesinin yaz aylarında gerçekleşmiştir. Katılımcıların pasaport alma süreçlerinin akla sığmayacak şekilde zor olması ve göçten sonra istedikleri şekilde anavatanla irtibat kuramıyor olmaları göz önünde bulundurulduğunda, Uygur Türklerinin gerçekleştirdiği göçlerin gönüllü göç değil, zorunlu göç kapsamında değerlendirilmesinin daha isabetli olacağı düşünülmüştür.

Araştırma sonucunda katılımcıların göç etmeden önceki hayatları hakkında bazı tespitlere ulaşılmıştır. Dindar ve muhafazakâr çevrede yetişen katılımcıların, Uygur toplumuyla iç içe oldukları ve Çinlilerle temasının minimum düzeyde olduğunu görülmektedir. Orta düzeyde dindar bir çevrensin olduğunu ifade eden katılımcıların beyanlarından, genellikle bu ailelerdeki ebeveynlerin devlet memuru olarak çalıştıkları görülmektedir. Doğu Türkistan'da devlet memuru olarak çalışmak demek, hem çalışma ortamında Çinlilerle birlikte olmak hem de Çin hükümetinin çalışma kurallarına uymak demektir. Dolayısıyla bu ailelerin daha fazla dini-kültürel baskıya maruz kalmaları söz konusu olmaktadır. Bunun yansıması olarak, Çin hükümetinin dini-kültürel baskılarının arttığı

zamanlarda, bu aileler dini sorumlulukları yerine getirme konusunda daha esnek davranabilmektedirler. Az dindar çevrede doğup büyüdüğünü söyleyen katılımcıların ise Çinlilerin çok yoğun olduğu mahallelerde yetiştikleri ve tamamen Çince konuşulan, Çinlilerin kreş ve okullarında okudukları görülmektedir. Farklı dindarlık düzeylerinde ve çevresel koşullarda yetişen katılımcıların farklı sosyalizasyon süreçlerinden geçtiği görülmektedir. Dindar ve muhafazakâr çevrede yetişenler, Uygur toplumuyla iç içe olup Çinlilerle minimum temas halindeyken, az dindar çevrede yetişenler ise Çinlilerle daha fazla etkileşimde bulunarak onların kreş ve okullarında eğitim almıştır. Bu durum, bireylerin içinde bulundukları sosyal çevrenin ve etkileşimde oldukları grupların, onların kimlik ve değerlerini nasıl şekillendirdiğini göstermektedir.

Uygur Türklerinin göç sürecinde Türkiye'yi tercih etmelerinin nedeni katılımcılarca farklılık göstermektedir. Verilen yanıtlardan katılımcıların Türkiye'yi tercih etme nedenleri dört başlık altında özetlenmiştir. Bunlardan birincisi, ailenin/anne-babanın seçimi olması; ikincisi, Dini özgürlük ve dini bilgi edinme arzusu; üçüncüsü, Türkiye'ye ve Türk toplumuna duyulan sempati; dördüncüsü ise, süreci kolaylaştıran imkanlara sahip olmalarıdır.

Türkiye Uygur diasporasının Türkiye'ye uyum sürecinde karşılaştıkları zorluklar, sosyal ve psikolojik zorluklar, ekonomik zorluklar, sistemsel zorluklar ve anavatanla iletişiminin kesilme şeklinde sınıflandırılabilmektedir. Uygur Türkleri uyum sürecinde, yalnızlık, arkadaşsızlık, belirsizlik, dışlanma, özlem, vicdan azabı, borçlu hissetme, suçluluk, korku, endişe, kâbus görme, umutsuzluk ve intihara meyletme düşüncesi gibi sosyal ve psikolojik sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. Uygur Türklerinin karşı karşıya kaldığı en temel sorunlardan biri de ekonomik sorundur. Bu durum Pandemiden/Korona'dan sonra Türkiye'deki enflasyon düzeyinin artması, mültecilere yönelik şiddetlenen yabancı düşmanlığı ve Uygur Türklerinin ana vatanlarıyla olan iletişimlerinin kesilmesi gibi sebeplerden ötürü hat noktaya ulaşmıştır. Hatta ailesinden desteğin kesilmesiyle okul ücretini ödemekte zorlanan ve okulu bırakıp çalışmak zorunda kalan Uygur öğrenciler de bulunmaktadır. Sistemsel olarak, Türkiye'de göç idaresi, eğitim ve sağlık gibi temel ihtiyaçların karşılandığı devlet organlarında zorluk yaşamışlardır. Uyum sürecindeki bir diğer zorluk kültürel adaptasyonda yaşamıştır. Özellikle yeni bir ülkede her şeye sıfırdan başlamak, kalacak yer bulamamak, Türk yemeklerine alışamamak ve üniversite hayatında akademik Türkçeye hâkim olmak gibi konular Uygur Türklerini zorlayan meseleler olmuştur.

Toplumsal uyum sürecindeki tüm bu zorluklara rağmen bu zorlu sürecin daha kolay geçmesini sağlayan yardımcı unsurlarda bulunmuştur. Uygur Türklerinin göçten sonraki Türkiye'ye uyum sürecinde, (1) sosyal ağlar, (2) iki toplum arasındaki dil, din ve kültürel yakınlık ve (3) Türkiye'de dini özgürlüğün karşılık bulması gibi unsurların uyum sürecini kolaylaştırdığı tespit edilmiştir.

Uygur diasporasının Türkiye'deki yaşam sürecinde tecrübe ettiği deneyimlere ve benimsediği görüşlere baktığımızda, ikamet izni alma ve vatandaşlık işlemleri, eğitim sistemi, sağlık sistemi ve güvenlik gibi sisteme dair tecrübe ve görüşlerinin olumlu yönde olmadığı görülmüştür. Uygur Türklerinin Türk toplumuyla ilgili tecrübe ve görüşleri ise, sigara konusu hariç, genel olarak olumlu yönde seyretmiştir. Katılımcılar Türklerin çokça yardımsever, sıcakkanlı, misafirperver ve tatlı dilli (güzel konuşan) halk olduğunu ifade etmişlerdir. Mülakat verilerinden Uygur Türklerinin özellikle tesettürlü kadınların ve imamların sigara içmesine hayretle ve üzülerek baktığı anlaşılmaktadır. Bunun sebebi ise, Doğu Türkistan'daki Uygur Müslümanları nezdinde sigara içmenin aynı alkol tüketmek gibi haram sayılmasıdır. Bu yüzden sigara içme davranışının Uygur toplumunda kınandığını dolayısıyla kadınların hiç sigara içmezken, içen erkeklerin de toplum önünde içmedikleri ortaya çıkmıştır.

Katılımcıların Türkiye'deki Uygur toplumu ve Uygur diasporasıyla ilgili sergilediği tutumları farklılık göstermektedir. Bazı katılımcılar Türkiye'de Uygur toplumuna ait STK'larda çalışarak daha sıkı dayanışma halindeyken bazı katılımcılar uzak ve mesafeli olmayı seçmişlerdir. Diğer bir kısım katılımcıların ise seçici davrandığı, siyasal amaç güden vakıf-dernek ve kuruluşlardan uzak durduğu sadece öğrencilerin düzenlediği etkinliklere katıldığı anlaşılmaktadır. Bunun temel nedeni Uygur diasporasının aktivitelerine katıldığı takdirde ÇKP tarafından fişleneceği ve ailesine zarar vereceği endişesidir.

Katılımcıların din ve dindarlık tanımlarına baktığımızda dinle ilgili bireysel tecrübelerinin ve görüşlerinin gayet olumlu olduğu görülmüştür. "Dine nasıl bakıyorsunuz? Hayatınızda dinin yeri nasıldır?" sorusuna verilen cevaplar, "Din, hayatın anlamıdır benim için. Genel olarak insani, beni en azından hayatta tutan şey dindir." "Elhamdülillah Müslümanım ve Müslüman olduğum için çok çok mutluyum. Her zaman Allah'a hamd ediyorum." vb. şeklindedir. Göçten sonraki süreçte karşılaştıkları zorlukların din anlayışına etkisi sorulduğunda ise, çoğu katılımcı din sayesinde hala ayakta olduklarını, dini inancının bu zorlu süreçteki tek dayanma gücü olduğunu ve Müslüman olduğu için tüm bunların

karşılığı olacağına inanarak umutlu davranabildiklerinin ifade etmişlerdir. Dolayısıyla dinin, Türkiye Uygur diasporasının uyum sürecinde en önemli destekçi unsur olduğu görülmektedir.

Son olarak Uygur diasporasının Türkiye hükümetinden, vatandaşlık işlemlerinin hızlandırılması, zorda olanlara sosyal- psikolojik ve ekonomik destek sağlanması gibi beklentileri bulunduğu anlaşılmaktadır. Türk toplumundan beklentisi ise Uygur Türklerinin yaşadığı zulme "dur" demeleri ve Doğu Türkistan'daki kardeşlerine sahip çıkmaları yönündedir. Son yıllarda Uygur diasporası "insanlık denilirse Uygurlar insandır, Türklük denilirse Uygurlar Türk'tür, Müslümanlık denirse Uygurlar Müslümandır" şeklindeki söylemleriyle tüm dünyanın dikkatini çekmeye çalışmaktadırlar. Bu doğrultuda Doğu Türkistan'da zulüm altında olan kardeşlerine ve toplama kamplarında hayatı tehlikede olan akrabalarına sahip çıkmayı kendilerine borç edinen Uygur diasporasının faaliyetleri devam etmektedir. Ayrıca Uygur diasporasının Doğu Türkistan'ın özgür olmasına ve anavatana dönmeye dair arzusu güçlü olmaya devam etmektedir.

Bu çalışma, Türkiye'deki Uygur diasporasına dair yapılabilecek başka çalışmalara kapı aralamakta ve araştırmaya değer yeni konular akla getirmektedir. Söz gelimi, Türkiye'deki Uygur diasporasıyla diğer ülkelerde yaşayan Uygur diasporaları arasında yapılacak karşılaştırmalı çalışmalar konuya yeni bakış açıları sunabilir. Ayrıca Türkiye'deki Arap diasporasının toplumsal uyum süreci ile Uygur diasporasının toplumsal uyum süreci arasındaki benzerlik ve farklılıklar da incelenebilir. Son olarak Türkiye'deki Uygur diasporasının aynı dini, etnik ve kültürel kökenden gelmelerine rağmen zaman zaman yaşadıkları dışlanma süreçlerinin derinlikli analizine ihtiyaç duyulduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

Abadan-Unat, N. (2002). Bitmeyen Göç. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Abdulhamit, A. (1995) "Doğu Türkistan Gençlerinin Yurt Dışındaki Faaliyetleri", Doğu

Adıgüzel, Y. (2018). Göç Sosyolojisi. Ankara: Nobel Akademik ve Yayıncılık.

Akıncı, B., Nergiz, A., & Gedik, E. (2015). Uyum süreci üzerine bir değerlendirme: Göç ve toplumsal kabul. Göç araştırmaları dergisi, 1(2), 58-83.

Akkaya, S. (2023). Uygur Kadınların Göç ve Göçmenlik Deneyimleri: Kayseri Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ErciyesÜniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Akman, M. (2010). Uyghur Immigrants in Turkey: A Home Away From Home (Türkiye'deki Uygur Göçmenler: Evden Uzakta Bir Ev). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul.

Akpınar, T. (2017). Türkiye'deki Suriyeli mülteci çocukların ve kadınların sosyal politika bağlamında yaşadıkları sorunlar. Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, 3(3), 16-29.

Aksoy, Z. (2012). Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim. The Journal of International Social Research, 5(20), s. 292-303.

Alim, A. A. (2010). Doğu Türkistan -Ekonomik Yaşamdaki Kısıtlamalar-Yoksulluk ve Yoksulluğun Sosyal Etkileri. Hür Doğu Türkistan Sempozyumu. İHH Araştırma Yayınları, s. 145-161. https://www.ihh.org.tr/public/publish/0/31/dogu-turkistan-sempozyumu.pdf .

Almas, T. (2010) Uygurlar, Selenge Yay. İstanbul.

Alptekin, İ. Y. (1992). Doğu Türkistan Davası. İstanbul: Seha Neşriyat.

Amnesty International. (1996, October 17). China No One Is Safe: Political Repression and Abuse of Power in the 1990s. https://www.amnesty.org/download/Documents/168000/asa170011996en.pdf .

Amuti, X. (2019). Türkiye'deki Uygur Ailelerinin Topluma Uyum Durumuna İlişkin Nitel Bir Araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Anthony Giddens, Sosyoloji, trc. Cemal Güzel (İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2012), 201.

Arslantürk, Z. (2006). Dindarlığın Bağımsız Değişkenleri. İçinde H. Hökelekli (Ed.), Dindarlık Olgusu. Kurav Yayınları.

Ataman, R. (2006). Türkiye'de Yaşayan Doğu Türkistan Kökenli Uygur Türklerinin Sosyo-Kültürel Kimlikleri Kayseri Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Aygün, H, M. (2019). Doğu Türkistan'dan 1950'li Yıllarda Türkiye'ye Göç Eden Kazakların Tarihi ve Sosyo-Ekonomik Gelişimi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekirdağ.

Bağ, M. (2019, 19 Kasım). RFA: Doğu Türkistanlı Kadınlar, Çinli Erkek Görevlilerle Yatağını Paylaşmaya Zorlanıyor. Euronews. https://tr.euronews.com/2019/11/19/dogu-turkistanli-kadinlar-cinli-erkek-gorevlilerle-yatagini-paylasmaya-zorlaniyor .

Bağ, M. (2019, 31 Ocak). Doğu Türkistanlı Çocukların Tutulduğu Toplama Kampı Gizli Kamerada. Euronews. https://tr.euronews.com/2019/01/31/dogu-turkistanli-cocuklarin-tutuldugu-toplama-kampi-gizli-kamerada .

Bartram, D. Poros, M. V. ve Monforte, P. (2019). Göç Meselesinde Temel Kavramlar. Türkçesi, I, A, Tuncay. Ankara: Hece Yayınları.

Baycar, A. (2019). Dini ve Sosyolojik Boyutlarıyla Dayanışma-Yardımlaşma Olgusu. Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (SAUIFD), 21(39), 199-225.

Begtimur, M. E. (2021). Uygur Diasporasının Yapısal Özellikleri. Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi, (17), 11-22.

Benson, L. (2004). Education and Social Mobility among Minority Populations, in Xinjiang: China's Muslim Borderland. Frederick Starr, editor. Armonk, New York: M.E. Sharpe, s. 190-215.

Berger, P. L. (1969). The social reality of religion. London: Faber.

Betts, A. (2017). Zorunlu Göç ve Küresel Politika. Türkçesi, S. M. Türkaslan. Ankara: Hece Yayınları.

Biçen, N. (2018). Göç, Uyum, Sorunlar Zeytinburnu'nda Yaşayan Doğu Türkistanlılar Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bonnenfant, I. K. (2020).Türkiye ve Dünyada Uygur Diasporası: Milli Kimlik Gelişimi ve Diaspora Bilincinin Oluşumu.

Boyraz, Z. (2015). Türkiye'de göçmen sorununa örnek Suriyeli mülteciler. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, *7*(2), 35-58.

Castles, S. ve Mark. J. M. (2008). Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri. (Çev. B. U. Bal, İ. Akbulut), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Celil, A. (1999). Türkiye'ye Göç Eden Uygurların Sosyo-Kültürel Yapısı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Clifford, J. (1994). "Diasporas" Cultural Anthropology 9, No. 3, s. 302-338.

Cohen, R. (1997). Global diasporas: An introduction. London: UCL Press.

Coşkun, K. (2017). Tezkire-i Hâcegân'a göre Doğu Türkistan'da Hocalar dönemi. Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi, 5(14), 1247-1267.

Çağlayan, S. (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ILKE), Cilt 17, s. 67-91. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/217328 .

Çandarlıoğlu, G. (2012) "Orta Asya'da bir Türk kavmi Uygurlar" Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 42.

Çetin, İ. (2016). Türkiye'de Suriyeli Sığınmacıların Sosyal ve Kültürel Entegrasyonu. Sosyoloji Dergisi, 34, 197- 222. Yıldız, A. (2017). Göç ve Entegrasyon Politikalarında Vatandaşlık, Göç Araştırmaları Dergisi, 31,36-67.

Çevik,B. (2022). Uygur Türklerinin, Doğu Türkistan'dan Türkiye'ye Göç Etmelerinin Sebepleri ve Yaşadıkları Sorunlar (İstanbul Alan Çalışması). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Dağcı, K., & Keskin, M. (2013). Çin'in Doğu Türkistan politikası ve azınlık hakları bağlamında hak ihlalleri. Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi, 1(2), 11-29.

Daoudow, M. (2015). Türkiye'de Yabancıların Uyumunda Yerel Yönetimlerin

Demirhan, Y., & Aslan, S. (2015). Türkiye'nin sınır ötesi göç politikaları ve yönetimi. Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, 5(1), 23-62.

Dufoix, Stephane (2011). Diasporalar. (Çev.: I. Ergüden), Ankara: Uluslarası Hirant Dink Vakfı Yayınları.

Duman, T. (2019). Toplumsal Uyum içinde Eğitimin önemi: Türkiye'deki Suriyeliler Örneği. Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (41), 343-368.

Ejder O. (2014). "Din ve Sosyalleşme", Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic 9/11, 430-431.

Emet, E. (2018). 21 Yüzyıl Uygur Dramı Göç, Akçağ Yayınları, Ankara.

Emet, E. (2019, 30 Ocak). Doğu Türkistan Meselesi ve "Ceza Kampları". Perspektif. https://perspektif.eu/2019/01/30/dogu-turkistan-meselesi-ve-ceza-kamplari/ .

Ganıyeva, S. (2023). Türk Mülteci Hukukunda Coğrafi Sınırlamanın Kaldırılması. İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 14(2), 568-582.

Gladney, D. (2009). Freedom Fighters or Terrorists? Exploring the Case of Uyghur People. US Congress Committee on Foreign Affairs, Washington D.C.

Göç Politikaları Kurulu Kararları (Uygur Türkleri). (2017, 3 Mayıs). Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yabancılar Dairesi Başkanlığı. https://kms.kaysis.gov.tr/Home/Detay/140185 .

Göde, K. (1992). Dünden Bugüne Kayseri'ye Gelen Uygur Türkleri. Türk Dünyası Tarih Dergisi (71), s. 43-49.

Gömeç, S. (2015) Uygur Türkleri Tarihi, Berikan Yayınları, Ankara.

Günay, Ü. (2006). Dindarlığın sosyolojisi. İçinde Ü. Günay & C. Çelik (Ed.), Dindarlığın Sosyo-psikolojisi. Karahan Kitabevi.

Hagan, J. M. (2002). Religion and the Process of Migration: A Case Study of a Maya Transnational Community. H. R. Ebaugh and J. S. Chafez (der.) Religion Across Borders: Transnational Religious Networks, Oxford: Alta Mira Press, s. 75-92.

Hagen‐Zanker, J. (2008). Why do people migrate? A review of the theoretical literature. A Review of the Theoretical Literature (January 2008). Maastrcht Graduate School of Governance.

Haug, S. (2008). Migration Networks and Migration Decision-Making. Journal of Ethnic and Migration Studies, 34 (4), s. 585-605.

Hıdıroğlu, K. (2011). Sosyolojide diaspora incelemeleri: Görüşler, kavramlar ve teoriler (Doktora tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi).

Hood Jr, R. W., Hill, P. C., & Spilka, B. (2009). Psychology of religion. The Guildford Press.

Hökelekli, H. (2012). Din Psikolojisine Giriş. Dem Yayınları.

Human Rights Watch. (1997, October 1). China: State Control of Religion. http://www.hrw.org/legacy/reports/1997/china1/ .

IOM. (2009). Göç Terimleri Sözlüğü (Ed: B. Çiçekli), Uluslararası Göç Örgütü Yayınları, Cenevre. https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf .

Israeli, R. (2003). Çin'deki Müslümanlar. (Çev. İ. Kapaklıkaya), İstanbul: Gelenek Yayınları.

İçduygu, A. (2014). Bir Siyaset ve Siyasa Alanı Olarak Uluslararası Göç: Son Yüzyılda Dünya ve Türkiye. A. E. İçduygu içinde, Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulusdevlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere (s.26-76). İstanbul: Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi, MiReKoç Proje Raporları.

İnayet, A. (2010). Bir Medeniyet Havzası Olarak Doğu Türkistan, Hür Doğu Türkistan Sempozyumu. İHH Araştırma Yayınları, s. 13-27. https://www.ihh.org.tr/public/publish/0/31/dogu-turkistan-sempozyumu.pdf .

İnayet, A. (2019). Doğu Türkistan Sorunu; İşgal ve Asimilasyon. Türkiye Günlüğü Dergisi, 137, s. 46- 51.

İnce, A. (2017). "(Kur'an Kursu Öğreticilerinin Görüşlerine Göre) Kuran Kurslarının Dini Sosyalleşmeye Katkıları", Diyanet İlmi Dergi 53/2, 152.

İsmail G. (2010). "İlahiyat Fakültelerinde Üzerine Bir Araştırma (Erciyes Okuyan Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Dini Sosyalleşmeleri Üniversitesi Örneği)" Toplum Bilimleri Dergisi 4/7, 213.

İzbasar, N. (2020). Doğu Türkistan Raporu Geçmişten Bugüne Dinî ve Etnik Baskılar. İNSAMER. https://www.ihh.org.tr/public/news/4/4462/dogu-turkistan-raporu---nurettin-izbasar.pdf .

İzci, Ö. (1987). Uygurların Siyasi ve Kültürel Tarihi, Ankara.

Kara, P., & Korkut, R. (2010). Türkiye'de göç, iltica ve mülteciler. Türk İdare Dergisi, 467(1), 153-162.

Karaca, R. (2007). Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti İlişkilerinde Doğu Türkistan Sorunu. Gazi Akademik Bakış, 1 (1) , s. 219-245. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/74046 .

Karluk, A. C. (2019). Çinlilik ve Çin'deki Ötekiler. Ankara: Atlas Kitap.

Karluk, A. C. (2020a, Aralık) Çin'in Ülküsü, Soykırım Mağduru Doğu Türkistanlılar ve Hayal Kırıklığı, Türk Yurdu, 400, s. 30-35.

Karluk, A. C. (2020b). Türkiye'deki Uygur Türkü Göçmenler ve Karşılaştıkları Sorunlar, Göç Sosyolojisi Türkiye'den Örneklerle, Ankara: Orion Kitabevi, s. 245-288.

Kaşgarlı, S. M. (2004). Uygur Türkleri Kültürü ve Türk Dünyası, Çağrı Yayınları, İstanbul.

Kaya, A. (2000). Berlin'deki küçük İstanbul: Diyasporada kimliğin oluşumu. İstanbul: Büke Yayınları.

Kayıklık, H. (2006). Bireysel dindarlığın boyutları ve inanç-davranış etkileşimi. İslâmî Araştırmalar Dergisi, 19(3), 491-499.

Kul, Ö. (2013). Terör Üzerinden Global Savaş ve Sözde Uygur Terör Tehdidi (1990-2011). Türkiyat Mecmuası, 23(2), 65-98.

Kul, Ö. (2017) Hür D. Türkistan Dergisi. İstanbul.

Kula, N. (2014). Kur'an-ı Kerim'deki mümin tiplemeleri çerçevesinde islami dindarlık ölçeği oluşturma üzerine teorik yaklaşım. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1(1), 219-252.

Kümbetoğlu, B. (2016). Göç Çalışmalarında "Nasıl" Sorusu, Küreselleşme Çağında Göç, İletişim Yayınları, s. 49-85.

Mahluf, M. (2010) "Zorunlu Göç ve Uygur Diasporası" Hür Doğu Türkistan Sempozyumu,

Maihaimu, T. (2017). İstanbul'a Göç Eden Uygur Kadınların Durumu: Zeytinburnu ve Sefaköy Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Marshall, G. (1999). Sosyoloji Sözlüğü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Martıkaınen, T., & Özmen, N. (2010). Din, göçmenler ve entegrasyon. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (38), 263-276.

Mazlumder. (2010). Doğu Türkistan İnsan Hakları Raporu. http://mazlumder.org/tr/main/yayinlar/yurt-ici-raporlar/3/mazlumderden-dogu-turkistan-insanhaklari-rap/625 .

Meçik, O., & Koyuncu, T. (2020). Türkiye'de göç ve ekonomik büyüme ilişkisi: Toda-Yamamoto nedensellik testi. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 9(3), 2618-2635.

Musabay, İ. (1969) "Doğu Türkistan Göçlerinden Safhalar" Türk Kültürü, Ankara.

Neuman, W. L. (2012). Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar I‑II. Cilt (5. Basım). İstanbul: Yayın Odası.

Özkan, N. (2014) "Kayseri'deki Uygur Türkleri Diasporası" Diyalektolog Dergisi.

Özocak, Ö. (2015). Diaspora Kavramı ve Ermeni Diasporası, Erciyes Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi (ERUSAM) Raporu. https://docplayer.biz.tr/8736749-Diaspora-kavrami-ve-ermeni-diasporasi.html .

Pargament, K. I. (2001). The psychology of religion and coping: Theory, research, practice. Guilford press.

Peker, H. (2012). Kur'an'a göre dindarlığın boyutları. Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 12(2), 41-49.

Perruchoud, Richard. Göç Terimleri Sözlüğü. Editör Bülent Çiçekli. Cenevre: IOM Uluslararası Göç Örgütü Yayınları, 2009.

Petersen, K. (2006). Usurping the Nation: Cyber- Leadership in the Uighur Nationalist Movement . Journal of Muslim Minority Affairs, 26(1), 63-73.

Phil Zuckerman, Din Sosyolojisine Giriş, trc. İhsan Çapçıoğlu, Halil Aydınalp (Ankara: Birleşik Kitabevi, 2006), 88.

Potot, S. (2008). Romanian Migration Movements: Networks as Informal Transnational Organisations. Corrado Bonifazi vd. (der.) International Migration in Europe: New Trends and New Methods of Analysis, Amsterdam: Amsterdam University Press, s. 87-103.

Ramazan Ç. (2023). "Zorunlu Kitlesel Göçler ve Toplumsal Uyum Sürecinde Dinin Rolü: Suriyeli Sığınmacılar Örneği", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Ankara.

Reis, M. (2004). Theorizing Diaspora: Perspectives on "Classical" and "Contemporary" Diaspora. IOM International Migration, (42), 41-60.

Sade, N. (2020, 26 Ocak). Çin'in Uygur Diasporasını Eritme Taktiği; Elçilik Pasaportları Yenilemiyor. Euronews. https://tr.euronews.com/2020/01/26/cin-in-uygur-diasporasini-eritme-taktigi-elcilik-pasaportlar-yenilemiyor .

Safran, W. (1991). Diasporas in modern societies: Myths of homeland and return. Diaspora: A journal of transnational studies, 1(1), 83-99.

Sağlam, E. (2020). Diaspora politikalarına yönelik çağdaş kuramsal yaklaşımlar ve Türk diaspora politikası. OPUS International Journal of Society Researches, 16(27), 744-774.

Saraçlı, M. (2011). Uluslararası Hukukta Yerinden Edilmiş Kişiler. Ankara: Adalet Yayınevi.

Sheffer, G. (2003). Diaspora Politics, At Home Abroad. Cambridge: Cambridge University Press.

Shichor, Y. (2009). Etno-Diplomacy: The Uyghur Hitch in Sino-Turkish Relations, East West Center.

Shichor, Y. (2010). New Nationalism: The Digitalization of the Uyghur Diasporas. In P. J. Andoni Alonso, The New Media Age: Identity, Politics and Community. Reno, Las Vegas: University of Nevada Press.

Soysal, M.M. (2021). Göçün Türkiye'de Yaşayan Doğu Türkistanlı Kadınlar Üzerinde yarattığı Sorunlar. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Stark, R., & Glock, C. Y. (1968). American piety: The nature of religious commitment (Vol. 1). University of California Press.

Şahinler,D. (2023). İstanbul'da (Küçükçekmece ve Zeytinburnu) Yaşayan Uygur Türklerinin Doğum Ritüelleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Şakacı, B. K. (2020). Türkiye'nin Göç Ve İskân Politikaları: 1934 Tarihli 2510 Sayılı İskân Kanunu İncelemesi. Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi, 1(3), 36-57.

Tanrıverdi, H. (2018). Din-kültür ilişkisi üzerine bir değerlendirme. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 8(3), 595-601.

Tobin, D. (2022). Genocidal processes: social death in Xinjiang. Ethnic and Racial Studies, 45(16), 93-121.

Tuncer, T. (2015). 1949-1964 Yılları Arasında Doğu Türkistan'da İstiklal Mücadelesi ve Türkiye'ye Yapılan Göçler. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.

Tümtürk, S. (2010). 5 Temmuz'un Ardından Doğu Türkistan. Hür Doğu Türkistan Sempozyumu. İHH Araştırma Yayınları, s. 83-100. https://www.ihh.org.tr/public/publish/0/31/dogu-turkistan-sempozyumu.pdf .

Türk Dil Kurumu. (2020). Güncel Türkçe Sözlük. https://sozluk.gov.tr/ .

Türköz, A. (1998). Doğu Türkistan'da İnsan Hakları. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul.

Uluyol, Y. (2024). China's Transnational Repression Against Uyghurs. Doğu Asya Araştırmaları Dergisi, 7(13), 26-48.

Uyghur Human Rights Project. (2023, November 21). Mapping the Uyghur Diaspora. https://uhrp.org/report/diaspora/

Uygur, F. (2015). Doğu Türkistan tarihi: 1864-1884.

Uygur, F. (2016). Mançuların İlk Doğu Türkistan İstilâsı. Tarih Dergisi(63), 27-40.

Uysal, V. (1996). Din Psikolojisi Açısından Dini Tutum, Davranış ve Şahsiyet Özellikleri. İFAV Yayınları.

Ümmet E. (2018). "Ulusçu Asimilasyon-Entegrasyon Politikalarından Medeniyet Perspektifine Dayalı Dirimsel-Diyalojik Etkileşime", Göç Sosyolojisi: Farklı Boyutlarıyla Göç, ed. Rıdvan Şimşek (Ankara:Akademisyen Kitabevi), 49-72; Şan ve Haşlak, "Asimilasyon ile Çokkültürlülük Arasında

Wilkoszewski, T. (2010). Dönüşmekte Olan Siyasi Kimlikler: Türkiye'deki Doğu Türkistan- Uygur Diasporası. In B. P. Tomas Wilkoszewski, Türkiye'ye Uluslararası Göç: Toplumsal Koşullar-Bireysel Yaşamlar (pp. 251-280). İstanbul: Kitap Yayınevi.

Wubuli, A. (2015). Doğu Türkistan Medreselerinde İslam Düşüncesi- Sufi Allahyar'ın Sebatü'l- Acizin Adı Eseri Ekseninde İnceleme. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu. (2013, 4 Nisan). Resmî Gazete (Sayı: 28615 (Mükerrer)). http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm.

Yakup, C. (2009). Toplumsallaşma Sürecinde Dindarlığı Etkileyen Faktörler: Samsun Örneği (Doktora Tezi, Ondokuzmayıs Üniversitesi), 79. İstanbul.

Yalçın, C. (2004). Göç Sosyolojisi. Ankara: Anı Yayıncılık.

Yenen, İ. (2022). Klasik Sosyal Kuram ve Din: Karl Marx Ve Emile Durkheım'in Din Yaklaşımları. Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi, 4(7), 745-758.

Yeter, E. (2018). Suriyeli Göçmen Kadınların Dini-Kültürel Kimlik Oluşturmalarında Yerel Dini Kültürün Etkisi: Kahramanmaraş Örneği, ANTAKİYAT/Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1 1, 99-126.

Yıldırım Geyik, S. (2018). Göç ve Afganlar:“İstikrarlı Mülteciler”. Göç Araştırmaları Dergisi. 4 (2).

Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2016) Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. 10. Basım. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Zulpiqar, Ğ.O. (2007). Doğu Türkistan’ın Gözyaşı. İstanbul: Bayrak Yayınları A.Ş.

EKLER

EK-1: Mülakat Formu

Giriş:

Merhaba, ben Rabia İŞAN ULUYOL. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans yapıyorum. Yüksek lisans tezimi Doç. Dr. H. Şule ALBAYRAK hocamızın danışmanlığında yazıyorum. Tez çalışmam için 2000 yılı sonrası Doğu Türkistan'dan farklı yollarla Türkiye göç etmiş ve İstanbul iline yerleşmiş olan Uygur Türkleri hakkında nitel bir araştırma yapıyorum. Bu görüşmeyi gerçekleştirme amacım, 2000 yılı sonrası Doğu Türkistan'dan farklı yollarla Türkiye göç etmiş ve İstanbul iline yerleşmiş olan Uygur Türkeri'nin toplumsal uyum süreci ile din arasındaki ilişkiyi anlamak ve bu süreci analiz ederek konuya akademik yönden yaklaşmaktır. Bu amacı gerçekleştirebilmek için şu anda İstanbul'da yaşamakta olan Uygur Türkleri ile derinlemesine mülakat yapıyorum. Bu doğrultuda sizin de bir katılımcı olarak göç öncesi, göç süreci ve göç sonrasındaki tecrübelerinizi benimle paylaşmanızı çok kıymetli buluyorum. Bir Uygur Türkü olarak bu çalışmaya ve Doğu Türkistan hakkındaki akademik çalışmalara önemli katkı sağlayacağınızı düşünüyorum. Katkılarınız için şimdiden samimi teşekkürlerimi iletiyorum.

Mülakat süresince görüşmemizin sağlıklı bir şekilde ilerlemesi için aşağıdaki konuları belirtmek isterim:

1. Kimlik bilgilerinizin her zaman gizli tutulacağından emin olabilirsiniz. Akademik etik kuralları gereği tez içerisinde katılımcıların isimleri yerine "Katılımcı 1," "Katılımcı 2," "Katılımcı 3…" şeklinde yazılacaktır.
2. Bu araştırma kapsamında toplanan veriler yalnızca bilimsel amaçlarla kullanılacaktır.
3. Kimliğinizin ortaya çıkmasına sebep olabilecek diğer birtakım bilgilerin de (örneğin, kendi isminiz de dâhil olmak üzere zikrettiğiniz farklı şahıs, kurum ve kurulum isimleri vb.) kullanılmayacağını bilginize sunarım.

Mülakat sorularına geçmeden önce, sizin sormak istediğiniz herhangi bir soru ya da belirtmek istediğiniz herhangi bir düşünceniz var mı? Konuşmalarımızın kaydedilmesi konusunda ne düşünüyorsunuz? İstemediğiniz soruları cevaplamama hakkına sahipsiniz. Görüşme bittikten sonra veya istediğiniz zaman katılımcı olmaktan vazgeçebilirsiniz. Görüşme sonunda istemediğiniz bazı

bilgileri silebiliriz. Mülakat süresi yaklaşık 40-50 dakika sürecektir. İzin verirseniz sorulara başlayayım.

1. Sosyal Kimlik Soruları

Cinsiyeti	
Yaşı	
Medeni Durumu	
Eğitim Durumu	
Mesleği	
Türkiye'ye Geliş Tarihi	
Türkiye'de Bulunma Statüsü	
İstanbul'da Yerleştiği Bölge	

2. Türkiye'ye gelmeden önceki hayatınızdan biraz bahsedebilir misiniz?

- Nasıl bir ailede büyüdünüz?
- Yetiştiğiniz dini ve sosyal çevre hakkında neler söyleyebilirsiniz?
- Türkiye'ye gelmeden önce başka bir ülkede bulundunuz mu?

3. Türkiye'ye göç etme süreciniz nasıl olmuştu?

- Türkiye'ye gelmeye nasıl karar verdiniz?
- Göç etmenize neden olan faktörler nelerdi?
- Neden Türkiye'yi seçtiniz?
- Türkiye'nin çoğunluğu Müslüman bir ülke olması burada eğitim alma kararınızı nasıl etkilemişti?
- Pasaport alma süreci ile Türkiye'ye ayak basana kadarki sürecinizi anlatabilir misiniz?

4. Göçten sonraki Türkiye'ye uyum süreciniz nasıl gerçekleşti?

- Türkiye'de bulunma statünüz nedir? (Türk vatandaşı/ ikamet izni)
- Geçiminizi nasıl karşılıyorsunuz? (Çalışıyor/ burs alıyor/aile desteği)

- İstanbul'da nerde, kiminle yaşıyorsunuz? Sosyal çevrenizden bahsedebilir misiniz?
- Türkiye'de ilk geldiğiniz günleri hatırlıyor musunuz? O sıralarda karşılaştığınız, sizi zorlayan / sizi sevindiren meseleler nelerdi?
- Sizce Türkiye'de en kolay alıştığınız şeyler neler? Yeni topluma uyum sağlamak için neler yaptınız?
- Şimdiki durumda yeni geldiğiniz zamanlara kıyasla karşılaştığınız meseleler neler?
- Bir problemle karşılaştığınızda kimlerden yardım istiyorsunuz? Neden?
- Türkiye'deki yaşamınızdan genel olarak memnun musunuz? Türkiye yerleşmeyi düşünüyor musunuz?
- Türkiye'de yaşayan akrabalarınız var mı? Varsa onlarla iletişiminiz nasıl?
- Buradaki başka Uygurlarla iletişiminiz nasıl? Vakıf-derneklere, sosyal etkinliklere katılıyor musunuz?
- Doğu Türkistan'daki yakınlarınızla iletişiminiz var mı?

5. Türkiye ve Türk toplumu hakkındaki görüşleriniz nasıldır?

- Türkiye'deki yerli halkın din, dindarlık anlayışı ve dini yaşamı hakkında düşünceleriniz ve gözlemlerininiz nelerdir?
- Ön izlenimlerinizden yola çıkarak, Türkiye'deki dini ve sosyal çevre hakkında neler söyleyebilirsiniz?
- Sizce Uygur ve Türk toplumunun kültürel benzerlikleri veya farklılıkları neler?
- Türkiye'nin eğitim ve sağlık hizmetlerini nasıl buluyorsunuz? Bu tür sosyal hizmetlere erişiminiz nasıl?
- Okulda veya sosyal hayatınızda Türk arkadaşlarınız var mı? Türklerle iletişimiz nasıl?
- Yerli halkla iletişim kurmakta zorluklarla karşılaştınız mı? Karşılaştıysanız bunun nedenleri ne olabilir?
- Türkiye'deki eğitim hayatınız nasıl? /nasıldı?
- Türkiye'yi Uygurlar için güvenli görüyor musunuz? Hangi noktalarda güvenli/güvensiz?

6. Din ve dindarlık anlayışınızdan bahsedebilir misiniz?

- Dine nasıl bakıyorsunuz? Sizce dindarlık nedir? Hayatınızda dinin yeri nasıl?
- Dini ritüelleri ne kadar sıklıkta yerine getiriyorsunuz?
- Türkiye'de dini ritüelleri yerine getirirken herhangi bir engelle karşılaştınız mı?
- Türkiye'ye geldikten sonra yeni dini alışkanlıklar edindiniz mi?
- Göç tecrübesi ve karşılaştığınız zorlukların dini anlayışınızı etkiledi mi? Etkilediyse nasıl bir etki yarattı?
- Uygurlarla Türkiye'deki yerli halkın dini algısı, anlayışı ve yaşayışı bakımından ne gibi benzerlik veya farklılıklar gözlemlediniz?
- Din ve dindarlık anlayışınızda zaman içerisinde (göçten öncesi ve sonrası) değişikler olduğunu düşünüyor musunuz? Neden?
- Türkiye'de değil de başka bir ülkede olsaydınız din ve dindarlık anlayışınız farklı olur muydu?

Benim sormak istediğim sorular bu kadar, sizin eklemek istediğiniz başka hususlar varsa ekleyebiliriz.

EK-2: TABLOLAR

Tablo 1: Katılımcıların Sosyo-Demografik Bilgileri

Kişi/Katılımcı[14]	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durum	Eğitim	Meslek	Türkiye'ye Geliş Tarihi[15]	Türkiye'de Bulunma Statüsü[16]	İstanbul'da Yaşadığı İlçe/Semt
Katılımcı 1	Kadın	23	Bekar	Lisans	Öğrenci	2016	Türk Vatandaşı	Küçükçekmece
Katılımcı 2	Erkek	31	Bekar	Yüksek Lisans	Öğrenci	2017	Türk Vatandaşı	Küçükçekmece/ sefaköy
Katılımcı 3	Kadın	18	Bekar	Lise	Öğrenci	2016	Türk Vatandaşı	Küçükçekmece/ Sefaköy
Katılımcı 4	Erkek	37	Evli	Lisans	Grafik Tasarımcı	2013	Türk Vatandaşı	Küçükçekmece/ Sefaköy
Katılımcı 5	Kadın	31	Evli	Yüksek Lisans	Öğretmen	2013	Türk Vatandaşı	Küçükçekmece/ Sefaköy
Katılımcı 6	Erkek	28	Evli	Lisans	STK Çalışanı	2016	Türk Vatandaşı	Küçükçekmece/ Sefaköy
Katılımcı 7	Kadın	27	Evli	Lisans	STK Çalışanı	2015	Türk Vatandaşı	Küçükçekmece/ Sefaköy
Katılımcı 8	Kadın	27	Evli	Lisans	STK Çalışanı	2017	Türk Vatandaşı	Küçükçekmece/ Sefaköy
Katılımcı 9	Kadın	32	Evli	Lisans	Tasarımcı	2014	Uzun Dönem İkameti	Beylikdüzü
Katılımcı 10	Erkek	25	Evli	Lisans	Özel Sektörde Lojistik çalışan	2016	Türk Vatandaşı	Avcılar
Katılımcı 11	Kadın	26	Bekar	Yüksek Lisans	Öğrenci	2011	Türk Vatandaşı	Üsküdar
Katılımcı 12	Kadın	27	Evli	Doktora	Öğrenci	2014	Uzun Dönem	Zeytinburnu

[14] Katılımcıların kimlik bilgilerinin korunması amacıyla isimleri gizlenmiş, yerine sayılar kullanılmıştır.

[15] Bazı katılımcılar Türkiye'ye gelmeden öncesinde de yurtdışı deneyimi yaşamışlardır, burada onların yurtdışına çıkış tarihi değil Türkiye'ye giriş yaptığı tarih esas alınmıştır.

[16] İzahat: uzun dönem ikameti…

							İkameti	
Katılımcı 13	Erkek	31	Evli	Lisans	Emlakçı	2013	Uzun Dönem İkameti	Zeytinburnu
Katılımcı 14	Kadın	30	Bekar	Yüksek Lisans	Öğretmen	2013	Uzun Dönem İkameti	Fatih/Çapa
Katılımcı 15	Erkek	25	Bekar	Lise	Tercüman	2016	Türk Vatandaşı	Küçükçekmece/ Sefaköy
Katılımcı 16	Kadın	27	Bekar	Yüksek Lisans	Öğrenci	2014	Uzun Dönem İkameti	Fatih/Çapa
Katılımcı 17	Kadın	28	Bekar	Yüksek Lisans	Bankacı	2014	Uzun Dönem İkameti	Fatih/Çapa
Katılımcı 18	Kadın	34	Evli	Doktora	Öğretmen	2016	Türk Vatandaşı	Silivrili /Selim Paşa
Katılımcı 19	Erkek	32	Bekar	Yüksek Lisans	İşsiz	2016	Uzun Dönem İkameti	Silivrili /Selim Paşa
Katılımcı 20	Kadın	25	Bekar	Yüksek Lisans	Tasarımcı/Tercüman	2016	Türki Vatandaşı	Eyüp Sultan

Tablo 2: Temalar, Kategoriler ve Kodlar

Temalar	Kategoriler	Kodlar
1. Göç Süreci	1.1. Türkiye ’ye gelmeden önceki hayatı	- Muhafazakâr - Orta düzeyde dindar - Az dindar(açıkla)
	1.2. Pasaport süreci	- Çok zor (zaman, para) - Nispeten kolay(açıkla)
	1.3. Türkiye ’yi tercih etme nedenleri	- Aile seçimi - Dini özgürce yaşayabilme - Dini bilgi edinme - Müslüman ülke düşüncesi - Etnik ve kültürel yakınlık - Vize kolaylığı - Türkiye’de tanıdık olması - Türkçe biliyor olması - Türkiye’ye duyulan sempati (dizi-filimler, Türkiye hakkındaki hayaller)
2. Türkiye’ye Uyum Süreci	2.1. Uyum süresinde Karşılaşılan zorluklar	- Sosyal ve psikolojik sorunlar (yalnızlık, arkadaşsızlık, belirsizlik, dışlanma, özlem, vicdan azabı, borçlu hissetme, suçluluk, korku, endişe, kâbus görme, umutsuzluk, intihar düşüncesi) - Sistemsel sorunlar (çok yavaş, çok sıra var) - Ekonomik sorunlar (enflasyon, kalabalık, iş bulmak zor, aile desteğinin kesilmesi) - Kültürel adaptasyon zorlukları (her şeyi sıfırdan başlamak, akademik Türkçe, kalacak yer sıkıntısı, yemeklere alışamama, SIGARA) - Doğu Türkistan’daki yakınlarıyla iletişim

	2.2.Uyum Sürecini Kolaylaştıran Unsurlar	- Dil (benzerlik, kolaylık) - Din (Özgürlük, benzerlik, cami ve mescitler) - Kültürel yakınlık (kıyafet bulma rahatlığı, yardımseverlik, sıcakkanlılık) - Sosyal ağlar (aile dostları, tanıdıklar, arkadaşlar, komşular)
3. Türkiye'deki Hayatına Dair Tecrübeler ve Görüşler	3.1. Sisteme dair tecrübeler	- İkamet/vatandaşlık (Sistem çok yavaş, çok sıra var, kâbus gibi, çok kaba davranıyorlar) - Sağlık Sistemi (Kötü (Randevu bulmak zor, doktorlar tahammülsüz ve liyakatsiz, devlet hastanelerinde çok sıra var, özeller çok pahalı, ilaca dayalı sistem, doktorlar yüzümüze bile bakmıyor, yabancılara çok zor hem çok pahalı) - Eğitim Sistemi (Kötü ve yetersiz Sistem oturmamış, sürekli değişiyor, öğrenciler çok rahat, öğretmenlere saygı yok) - Güvenlik (Güvenli değil, vatandaş olamayan Uygurlar için güvenli değil, Çine gönderilebilirler)
	3.2. Türk toplumuyla ilgili tecrübeler	- Kültürel tecrübeler (Türkler, yardımsever, sıcakkanlı, tatlı dilli, misafirperver, açık fikirli, çocuklar büyüklere saygısız, yabancılara tahammülsüz) - Dini tecrübeler (Sigara; her fikre açık bir toplum (cemaat ve tarikatlar çok fazla) - Dini sorgulamalara daha açık - Uygur toplumu daha dindar gibi görüyorum.

		- Uygurlarda daha ibadet odaklı, daha şekle dayalı din anlayışı ağır - Kardeşlik anlayışımız farklı (bizde din kardeşliği daha yaygın)
	3.3. Uygur Diasporasıyla İlgili Yaklaşımlar	- Daha sık iletişimde olanlar (vakıf-derneklerde çalışanlar) - Daha az katılanlar (sadece Uygur öğrencilerin yaptığı etkinliklere gidenler) - Uzak duranlar (baskı, endişe, rahat edememe)
4. Din Anlayışı (Uygur Diasporasının Din Anlayışı ve Göçün Din Anlayışına Etkisi)	4.1. SIGARA	- Tüketim çok fazla, imam bile sigara içiyor, bizde haram, kadınların özellikle kapalı kadınların içmesine çok şaşırdım.
	4.2. Din Tanımlamaları	- Hayatın anlamıdır. - Hayatımın merkezinde yer alır - Eskiden sorgulanamazdı, artık sorguluyorum. - Sadece ibadetleri yerine getirmek değil, kul hakkına girmemek
	5.3.Göçten Öncesi ve Sonrası Din Algısı	- Eskisinden daha dindarım - Aynı, bir değişiklik yok - Eskisinden daha seküler
5. Beklentiler	7.1. Türkiye ve Türk Toplumundan Beklentiler	- Güvenlik (vatandaşlık, sosyal yardım) - Doğu Türkistan için ses olmaları
	7.2.Gelecek Beklentileri	- Doğu Türkistan'ın Özgür Olması - Başka Bir Ülkeye Taşınmak

Tablo 3: Mülakat Tarihleri, Yerleri ve Sürelerine İlişkin Bilgiler

Kişiler	Mülakat Tarihi	Mülakat Yeri	Mülakat Süresi(dk.)
Katılımcı 1	01.04. 2024	Sefaköy, Ötkür Derneği	37
Katılımcı 2	01.04. 2024	Sefaköy, Ötkür Derneği	37
Katılımcı 3	01.04. 2024	Sefaköy, Ötkür Derneği	27
Katılımcı 4	06. 04. 2024	Sefaköy, Katılımcının Ofisi	34
Katılımcı 5	06. 04. 2024	Sefaköy, Katılımcının Ofisi	36
Katılımcı 6	13. 04. 2024	Sefaköy, Palvan Gençlık Merkezi	65
Katılımcı 7	13. 04. 2024	Sefaköy, Palvan Gençlık Merkezi	44
Katılımcı 8	13. 04. 2024	Sefaköy, Palvan Gençlık Merkezi	53
Katılımcı 9	15. 04. 2024	Üsküdar, Kafe	30
Katılımcı 10	18. 04. 2024	Taksim, Kafe	50
Katılımcı 11	20. 06. 2024	Üsküdar, Katılımcının Evi	51
Katılımcı 12	21. 04. 2024	Zeytinburnu, Uygur Lokantası	25
Katılımcı 13	21. 04. 2024	Zeytinburnu, Uygur Lokantası	30
Katılımcı 14	23. 04. 2024	Çapa, Cami	44
Katılımcı 15	25. 04. 2024	Çapa, Kafe	85
Katılımcı 16	25. 04. 2024	Çapa, Kafe	56
Katılımcı 17	25. 04. 2024	Çapa, Kafe	83
Katılımcı 18	09. 05. 2024	Online, Google Meet	60
Katılımcı 19	09. 05. 2024	Online, Google Meet	50

Katılımcı 20	10. 05. 2024	Üsküdar, Katılımcının Evi	45
			Ortalama:47,1